

Yazar Hakkında

1951 Manisa doğumlu. 1976'da İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümünden mezun oldu. Öğretmen olarak Erzurum, Karabük, Afyon-Sandıklı, Manisa-Gördes, ve Amasya-Suluova'da görev yaptı. 2005'te emekliye ayrılan Abdulhalim Durma 'Evliyalar Şehri' adıyla bir kitap dizisi hazırlamaya başladı. Elinizdeki kitaptan önce **Amasya, Kastamonu, Afyonkarahisar, Isparta, Tokat, Samsun, Sivas, Adıyaman, Malatya, Elazığ, Manisa, İzmir, ve Çorum**'u yayınlayan yazarın hazırlanmakta olan son kitabı Aydın ile ilgili.

Yazarın ayrıca, Din Psikolojisi ve Kişilik isimleriyle ebook formatında iki tercümesi ile Kadı Kızı adıyla bir roman çalışması vardır.

Evliyalar Şehri
Muğla

ISBN
978-9944-0466-7-1

Dizgi
Abdulhalim Durma

Kapak Tasarımı
Abdulhalim Durma

Baskı Yeri ve Yılı
Yenigün Matbaacılık San. Tic. Ltd. Şti. Turgut Özal
Bulvarı No. 53/1 İskitler/ Ankara
Tel-: 0312 384 6183-84

Bu kitabın bütün hakları Abdulhalim Durma'ya aittir.
Hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve
yayımlanamaz. Kaynak gösterilmek şartı ile alıntı
yapılabilir.

1000 Adet basılmıştır
2013

İçindekiler

Muğla Evliyaları

XIII-IV. Yüzyıl...1

XV. Yüzyıl...3

XVI. Yüzyıl...7

XVII. Yüzyıl...15

XIX. Yüzyıl...16

XX. Yüzyıl...23

Ve Diğerleri...27

Bodrum Evliyaları...44

Dalaman Evliyaları...55

Fethiye Evliyaları...56

Köyceğiz Evliyaları...64

Marmaris Evliyaları...67

Milas Evliyaları...73

Ortaca Evliyaları..99

Ula Evliyaları...100

Yatağan Evliyaları...	103
Muğla'da Tarikatlar...	111
Yer ve İsim İndeksi...	116
Kaynakça...	119

XIII-XIV. asır

XIII. asrın ikinci yarısından itibaren Bizans sınır savunmasının bozulması ve Bizans dış politikasındaki bazı değişiklikler sebebiyle Karya bölgesi Menteşeoğulları'nın hakimiyetine girer. 1296'da General Phlanthrop Alexios kumandasındaki ordu bölgenin bir kısmını geri alırsa da onun imparatora baş kaldırıp bertaraf edilmesinden sonra bu yerler tekrar Türklerin eline geçer. 1302'de ancak Manisa'ya kadar uzanabilen son bir Bizans saldırısının ardından Karya bölgesi kesin olarak Menteşeoğulları'nın elinde kalır.

Menteşe Beyi Orhan Bey, 1320'de Rodos'a karşı gerçekleştirdiği başarısız seferden sonra güvenlik açısından beyliğin başşehirini bir müddet için Milas'tan ülkenin daha iç taraflarında bulunan Muğla'ya nakleder. İbn Battuta'nın 1333 yılında Muğla'yı ziyareti sırasında burada idareci olarak Orhan Bey'in oğlu İbrahim Bey bulunmaktadır¹. Babasının yerine sultan olan İbrahim Bey'in ölümünün ardından beylik toprakları oğulları arasında taksim edilince Muğla ve Çine bölgesi Mehmed Bey'in payına düşer (1360). Osmanlı Sultanı Yıldırım Bayezid'in 1390'da Anadolu beyliklerine karşı yaptığı

¹ “..Şeyh efendilerden birinin tekkesinde konakladık. Bu adam iyi kalpli, cömert bir kişiydi. Bizi sık sık ziyaret eder, yiyecek, meyve yahut tatlı hazırlamadan yanımıza gelmezdi! Bu şehirde, ileride bahsini edeceğimiz Milas hakiminin oğlu İbrahim Bek'le görüştük..” İbn Battuta Seyahatnamesi. Sh. 411

seferde Menteşe Beyliği'nin Balat ve Muğla kolları zapt edilir.

Halk arasında Elvan Bey Camii ve Yeni Cami isimleriyle de anılan Muğla Ulu Camii, inşa kitabesine göre, Menteşe oğlu Orhan Beyin oğlu İbrahim Bey zamanında 1344 tarihinde yaptırılır. Tabakhane yakınındaki Yeni veya Emir Küçük adları ile anılan Çarşı Mahallesindedir. Ancak yapının bugünkü şekli, beden duvarları dahil, çok fazla müdahaleye maruz kalmıştır. Denebilir ki, ilk şeklinden geriye kitabelerinden ve temelinden başka bir şey kalmamıştır.

İlk olarak Abdizade tarafından 1844'te tamir edilen cami sonradan bir yangın geçirmiş, 1881'de Hacı Nazife Hanım tarafından neredeyse tamamen yenilenmiştir. Son cemaat mahallinin kuzey bölümünde soldaki mihrabiye'nin üzerinde yer alan tamir kitabesinin sadeleştirilmiş hali şöyledir.

“Gönlü sevince boğan bu eser ne güzel bir ibadethanedir

Allah'ın ne güzel mübarek ve bereketli evidir ki, tertip ve tanzimi yeniden yapılmış

Temeli keskin kılıç gibi olan himmet ve gayretlerle sapasağlam atıldı

Yapısı sağlam, gül bahçesi Allah'ın İrem bağı (cenneti) gibidir

Bu gönül çekici tertip ve düzende olan camii görüp seyreden içinden şunu söyledi

*“Bu camiin bitiş tarihini bildiren bir mısra yaz”
İçi ise tıpkı aşıkların göğüsleri gibi parçalanmış,
tahrip edilmiş, harap vaziyettedir
Cami içindeki örümcek ağlarından buraya, bir
sığınak gözüyle bakmak imkansızdı
Öyle bir ışık saçan ibret gözüyle bakmak gerekir
ki,
Görmeyen göz bile pencerelerinden (sanki)
Cenneti seyreder
Derhal gören bir gözle (ibret gözüyle) vaad
edilmiş olan mükafatı görür
İçten gelen bir samimiyetle yönel, ona dön, bak!
Şair Faiz ikisini düzenleyip yenileme tarihini
söyledim
Bu şerefli camii Abdizade gayret ederek yeniden
yaptırdı. Sene 1254”*

XV. asır

XV. yüzyıl sonlarında 1493 yılında Hacı Muslihiddin tarafından yaptırılan câmi, medrese, muallimhâne ve çeşme gibi unsurlardan oluşan külliye şehirde ikinci bir merkez oluşturur.

Muğla il merkezinde bulunan Kurşunlu camisini **Esseyid Şucaeddin** 1494’te yaptırır. Minber penceresi önündeki 1853 tarihli kitabede Müderris Mehmet Rahmi Efendi tarafından onarıldığı ve kubbenin kurşunla

kaplandığı yazılıdır. Bu yüzden de camiye Kurşunlu Cami ismi verilmiştir. Şerif Efendi de 1900 yılında camiye bir kez daha onartmış ve önüne bir son cemaat yeri eklemiştir. Bu tamirlerin onarım kitabeleri bulunmaktadır.

Caminin banisi Esseyid Şucaeddin'in mezarı, cami minber penceresinin önünde olup, mezarının üzerinde, “Banii Hazel Cami-i Şerif Esseyid Şucaeddin 899 (1494)”, yazılıdır. Cami değişik dönemlerde yapılan onarımlar yüzünden özelliğini büyük ölçüde yitirmiştir. Yalnızca taş kaide üzerine yuvarlak gövdeli, tek şerefeli minaresi orijinalliğini korumuştur.

Kaynaklarda caminin önünde otuz hücreli bir de medrese olduğu yazılı ise de, bu medreseden herhangi bir iz günümüze gelememiştir. Medresenin banisi Batak Hacı Ahmet Efendi'dir. Müderris Hacı Mehmet Efendi'nin 1898'de 115, 1899 yılında 40, 1900, 1901 ve 1903 yılında 12 öğrencisi bulunmaktadır.

İbrahim Şahidi, dedesinin izdivacı ve babası Salih Hüdayi Dede'nin doğumu hakkında kendisine intikal edinceye kadar biraz da menkıbevî bir hüviyet kazanan şu hadiseyi nakleder. “Dedesinin Hicaz seferinden dönerken Mısır diyarına yakın bir kafir köyüne uğrayıp sergerdelerden birinin evine misafir olduğunu, gece yatarken evin kızı tarafından uyandırılıp,

«- Misafir Müslüman mısın?» diye sorulduğunda: «La ilahe illallah Muhammedürresulullah» diye cevap verdiğini, bunun üzerine kızın:

“Rasul-i Ekrem hazretleri bana rüyamda İslamiyeti telkin etti, beni alıp bu kafiristandan kurtarmalısın, aksi halde kıyamette elim eteğinde olur - davacı olurum”, demesiyle kızı da alarak tekrar Hicaz tarafına gittiklerini, kızı kendisine nikahladığını ve bu izdivaçtan babası Hüdayi'nin doğmuş olduğunu, belirtir ve şu Farsça kıtayı yazar:

“Çü duhter geşt menkuha beceddem
Hüdayi amed ez işan be alem
Hüdayi çün ki ba dürr-i Hüda zad
Bigest ü şad ü Salih nam-i u dad”

(Kız dedeme nikahlanınca Hüdayi onlardan dünyaya geldi. O sevindi ve ona Salih adını koydu.)

Salih Hüdayi Dede küçük yaşta annesini kaybetmiştir. Babasıyla Kahire zindanına düşerek iki sene çeşitli belalara katlanmış, babasından Kuran-ı Kerim öğrenmiş, zindandan kurtulunca da babası tarafından Muğla'ya getirilip, Esrar Dede'ye göre Emir Sultan Hazretleri'nin kız kardeşinin oğlu olan Seyyid Kemaleddin Hazretleri'ne teslim edilmiştir. Seyyid Kemaleddin, Hüdayi'yi manevi evlat edinmiş, dini ve ledünni ilimleri tahsil ettirmiştir. Hüdayi Mevlevi tarikatına süluk ettikten sonra Irak ve Acem diyarına giderek ilim tahsil etmiş, pek çok din ulularının

sohbetinde bulunmuş, İstanbul'a teşrif edince Sadrazam Mahmud Paşa, Fatih Sultan Mehmed Han'a kendisinden bahsetmiş, Fatih Hüdayi'ye, tanışmaktan müşerref olduğunu, bereketli sohbetlerinden istifade ettiğini söyleyip hatırını ve arzusunu sormuş, Hüdayi de Muğla'da Seyyid Kemaleddin Hazretleri'nin medfun olduğu Türbe-i Şerif'in kendilerine Mevlevi zaviyesi olarak ihsan olunmasını talep etmiş, bu arzusu kabul edilerek başka ihsanlarda da bulunulmuştur.

Hüdayi Salih, ömrünün kalan kısmını bu zaviyede Mesnevi okutarak, ve risaleler yazarak geçirmiş, yaşı doksanı aştığı halde 1477 senesinde o bölgede baş gösteren taun (veba) hastalığı sebebiyle vefat etmiş, zaviyenin haziresinde medfun olan Seyyid Kemaleddin Hazretleri'nin sağ ayak ucuna gömülmüştür.

Hudai Dede'nin şu mısraları, sufiliği yanında güçlü bir şair de olduğunu gösterir².

“Ey dil istersen eğer kamil ola noksanın
Sikkesi altına gir Mevlana'nın”

Bu vesileyle Muğla Mevlevihanesinin 1470'lerde tesis edilmiş olduğu söylenebilir.

²Bursalı Mehmet Tahir bin Rıfat. Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihin ve Etibbanın Teracim-i Ahvali. Sh.73

XVI. Asır

Sultan III. Murat'ın tahta geçişinin ilk yılında (1576) Muğla'da, Kara Sadık adındaki suhte başbuğu, kayıtsız-şartsız ve sanki hükümrân olarak dolaşmaktadır. Bu isyana halkın desteği vardır. Bu sebeple kadılar, müderrisler, müftüler, imamlar, hatipler, suhtelerle iyi geçinmektedir.

XVI. yüzyılda Muğla'nın sosyal yapısı çok çeşitlilik göstermektedir. Şehirde ikamet eden şehzadeler ve sancak beylerinin emrinde kalabalık bir görevli topluluğu bulunmaktadır. Bu yönetici kadronun varlığı Muğla'nın sosyal ve kültürel yapısını olumlu yönde etkiler ve belli başlı şahsiyetlerin ön plana çıkmasına yol açar. Özellikle İbrahim Şâhidî Muğla'da Mevlevîliği canlandırmış, bugün Şâhidî Camii diye anılan Seyyid Kemal Zâviyesi'ni mevlevîhâne yaparak halk arasında büyük şöhret kazanmıştır. Bir başka mutasavvıf ise Kadı Mahallesi Mescidi'ni kendisine merkez yapan Şeyh Bedreddin'dir. Diğer zaviyelerle birlikte Muğla XVI. yüzyılda âdetâ bir tasavvuf merkezi haline gelir. 1383 tarihli tahrir defterine göre Muğla'da altı kadı ikamet etmektedir. Şehir sakinleri arasında iki müderrisle üç mülâzım, dört dânişmend ve on üç talebe bulunmaktadır. Aynı tarihlerde yedi imam, iki hatip ve üç müezzin mevcuttur. Defterlerdeki kayıtlara göre adalet, eğitim ve din kurumlarındaki görevlilerin çoğu Muğla'nın yerli

ailelerine mensuptur. Bu zümrelerin yanında şehir halkı içinde şeyh, hâce, çelebi ve fakih unvanlarına sahip kişilere sıkça rastlanması, XVI. yüzyılda Muğla'da ilim ve kültür seviyesini göstermesi açısından önemlidir.

Şahidi Dede'nin (1467-1550) asıl adı İbrahim olup Muğlalıdır. Babası Salih Hüdâî'dir³. 1477 yılında on yaşında iken babası vebadan ölmüştür. Şahidi Farsça öğrenmiş, 18 yaşında İstanbul Fatih Medresesi'ne başlamış, daha sonra Bursa Yıldırım Han Medresesi'ne gitmiş, burada okurken eğitimini yarıda keserek derviş olmayı istemiştir. Gülşen-i Esrar adlı eserinde anlattığı şu olay, onu tasavvufa yönlendirir⁴. “Bir gün, Seyyid Hüseyinî'nin Kenzü'r-Rümûz'unu okurken, bir softa ona, 'Bu nedir?', diye sorar. O da eser için, 'Dünyayı terk etmeyi, dünya nimetlerine ehemmiyet vermemeyi telkin ediyor.', der. Bunun üzerine softanın, 'Bu kadar zahmetten sonra, demek dünyayı terk edeceğim ha! Bana mevki, mal, mülk, evlat gerek', demesi, Şâhidî'ye çok dokunur. Zavallı softa da onun yanından ayrılıp, odasına geçer ve bilahare, vebaya yakalanarak ölür. Bu olay, Şâhidî için dönüm noktası olur. Öğrenimini tamamlamadan Muğla'ya döner ve annesine, artık medresede okumayacağını, derviş olmak istediğini söyler. Annesinin izni ile Muğla'da önce Şeyh Hayruddîn Vefâî'ye bağlanır. Şeyh Bedreddin'den tefsir okur.

³ Mehmet SARI-Yusuf ILGAR. Sultan Divani ve Afyonkarahisar'da Mevlevilik. AFYON KOCATEPE Üni. 2002. Afyonkarahisar

⁴ Namık açıkgoz. Muğla'da Mevlevilik

Ancak, Mevlevî olmak isteyen Şahidî, Sahih Dede'ye göre 1491 yılında, annesinden izin alarak Baba Acem ile birlikte Bursa'ya gider. Daha sonra, oradan da Lazkiye'ye (Denizli) geçer.

Lazkiye'de Şâhidî İbrahim hırka, külâh, arakiyye giyerek mevlevî dervişi olmuş, aynı zamanda burada tekkenişin olarak kalmıştır. Lazkiye Mevlevîhânesi'nde iki yıl kaldıktan sonra 1496 yılında, Sultân Dîvânî Mehmet Çelebi'nin keşf ve kerâmetlerini işitip, onu görme arzusuna düşer. Halvette olduğu bir sırada Piri Mehmet Çelebi her gece onunla birlikte olmakta, diz üstü çöküp ihlasla meşgul iken o güzeller padişahı o anda ortaya çıkarak lütuf ve ihsanlarda bulunmaktadır. Şahidi, Lazkiye'den Karahisar-ı Sâhib'e onu görmeğe gelmiş, ancak o sene Sultân Dîvânî Hacc'a gitmiştir. Bu sebeple Şahidi Muğla'ya geri döner, ancak Çelebi ile daha sonra, Kütahya'da görüşür. Gülşen-i Esrar'da anlattığına göre, Şahidi, *"köy köy dolaşmaktadır. Kozluk'ta bir Cuma günü abdest alırken, garip bir hale düşer, kendinden geçer. Orada bulunan bir meczup kendisine, 'Abdest alırken göğ'e bakmadın mı? Bütün melekler başının üstündeydi", der. Bu söz Şâhidî'yi çok etkiler. Cuma namazından sonra, minbere çıkıp vaaza başlar. Vaazı bitirip kürsüden inerken, herkes elini öpmeye koşar. Bu arada, dinleyiciler arasında bulunan bir Mevlevî şeyhi, 'sende bu kadar bilgi varken, neden başında mevlevi külâhı yok?', der. Şâhidî de, 'Bir pir bulsam, derhal Mevlevi külâhı giyerim', cevabını verir."* Şâhidî böylece Fenâyî Dede ile tanışır, birlikte Lazkiye (Denizli)'ye

giderek, Mevlevî şeyhi Fânî Dedeye bağlanır⁵. Daha sonra Mevlânâ neslinden Paşa Çelebi ile görüşerek oğlu Emir Adil'e 400 dirhem karşılığında Afyonkarahisar'da hocalık yapar ve ayrıca Cuma günleri de vaazda bulunur.

Şahidi, Mehmet Çelebi ile tanışmadan önce, intisap ettiği Paşa Çelebi'nin meclisi ile katıldığı diğer meclislerde onun adını duymuş, menkıbelerini dinlemiştir. Onunla görüşmeden önce, *“O Allah arslanı beni avladı, onun cezbesinden ne sabrım kaldı ne kararım”*, sözleriyle ona olan bağlılığını ifade etmektedir. Karahisar'dan Muğla'ya dönen Şahidi, kışı annesinin yanında geçirmiş, rüyalarında Mehmet Çelebi'yi görür olmuştur. Bu rüyaların birisinde çok net olarak Çelebi, Şahidi'ye, *“Sen Allah'ı halvet köşesinde mi sanıyorsun? Kalk rüsvâ, bed-nâm ve harâbâtı ol”*, diyerek insanlara karşı rezil, rüsva, kötü gözükmesini istemiştir. Esrar Dede'nin nakline göre Şahidi, 1494 yılında Kütahya'da Paşa Çelebi'nin evinde Mehmet Semâî Çelebi ile görüşmüş, ona candan bağlı oluşunu da şiirlerinde dile getirmiştir. Şâhidî, şeyhi Dîvânî Mehmet Çelebi'nin vefatından sonra, onun kabrini ziyaret etmek üzere her yıl Karahisar'a gelir. 1550 yılında da oğlu

⁵ Fânî Dede Divane Mehmet Çelebi'nin dedesi Ahmet Paşa Çelebi'nin müritlerindendir. Daha sonra Paşa Çelebi tarafından Lazkiye (Denizli) Mevlevihanesi'ne postnişin olarak atanmış, uzun yıllar burada hizmet etmiştir. Esrâr Dede, Lazkiye Mevlevî şeyhi Fânî Dede'nin 1504'te öldüğünü kaydediyorsa da Gülşen-i Esrâr'ın, 1544'te yazıldığı düşünülürse Fânî'nin bu tarihten sonra öldüğü ve Esrâr Dede'nin yapıldığı ileri sürülür.

Şuhûdî ile birlikte Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'ne gelmiş, kırkınıcı gün onu göndermiş, 120'nci günü 82 yaşında iken burada vefat etmiştir. Afyonkarahisar Mevlevîhânesi'nde türbe bölümünde şeyhinin yan tarafına defin olmuştur⁶. Hüseyin Vassaf da, Seyyidü'n-neseb olduğunu belirttiği Şahidi için, “Şeyhi nezdinde medfundur”, diye kaydeder⁷. Ancak, Muğla'da da Şâhidî'ye atfedilen bir mezar bulunmaktadır. Bursalı Mehmet Tahir, Muğla'da vefat ederek seccâde-nişîn bulunduğu dergâha defin edildiğini belirtmektedir⁸.

Eserleri. 1. Divan'ı iki kaside, bir tercii bend, üç muhammes, iki tahmis, bir müstezad, seksenden fazla gazel mevcuttur. 2. Gülşen-i Vahdet, insan güzelliğine ait remizlerin tasavvufî manalarının etraflı şekilde açıklandığı bir mesnevidir. 3. Gülşen-i Tevhid, Mesnevi'nin her cildinden seçilen 100 beyitin, beşer beyitle şerh edildiği bir eserdir. Yusuf Sineçak'ın Cezire-i Mesnevi'sinin tesiri görülür. 4. Gülşen-i Esrar. 1544'te kaleme alınan eser yazarın hayatı ve Mevlevilik hakkında

⁶ Yusuf İlgar. Afyonkarahisar Mevlevihanesi

⁷ Osmanzade Hüseyin Vassaf. Sefine-i Evliya. Cilt V. Sh. 166

⁸ “Muğla mevlevihanesinde ziyaret olunan türbede iki sandukadan biri Hudayi, diğeri Şahidi olmak üzere mütevatirdir. Hatta Şahidi'nin sandukası yanındaki seng-i mezarda manzume-i atîye mahkukdur:

Gedayem Şahidi-yi Mevleviyem

Diyar-ı Menteşe'da Muğlaviyem.”

-Bursalı Mehmed Tahir. Aydın Vilayetine Mensup meşayih, ulema, şuara, müverrihin ve etibbanın teracim-i ahvali. Akademi Kitabevi. Sh.8-

bilgi vermektedir. 5. Tuhfe-i Şahidi, Mesnevi'nin anlaşılması için kaleme alınmış Farsça-Türkçe sözlüktür. 6. Mevlid. 7. Şerh-i Gülistan. 8. Risale-i Afak u Enfus. 9. Sohbetname, mürşid ile mürid arasındaki sohbet adabına dairdir. 10. Gülşen-i İrfan. Oğlu Şuhudi'ye hitaben Farsça yazılmıştır. 11. Farsça Divan. 12. Tıraşname. Tasavvufi bir mesnevi olan eserin Şahidiye aidiyeti şüphelidir. 13. Müşahedat-ı Şahidiyye. Şahidi'nin Mevlana'dan ve Divane Mehmed Çelebi'den aldığı feyizleri ve gördüğü manevi lütufları anlatır⁹.

Kaynaklarda, Şahidi'nin iki çocuğundan söz edilmektedir¹⁰. Bunlardan Hüsameddin Efendi, 1585'de Farsça kuralları içeren Tuhfe-i Hüsami adlı bir risale yazar. Ula'da medfundur. Şâhidî'nin diğer oğlu olan **Şuhûdî Dede** ise, babası ölünce, 40 yılı aşkın bir süre Muğla Mevlevihâne'sinde şeyhlik yapmış ve 1591'de Muğla'da vefat etmiştir¹¹.

Hakkında anlatılan menkıbelerden biri şöyledir¹². Şahidi'nin kerametleri İstanbul'da padişahın kulağına gider. Padişah merak eder ve Şahidi'yi davet etmek için haberci gönderir. Haberciler İstanbul'dan Muğla'ya at sırtında ve atlarını değiştirerek ancak dört ayda

⁹ Mustafa Çıpan. Şahidi, İbrahim. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt. 38

¹⁰ <http://www.muglalisahidi.com/>

¹¹ Bursalı Mehmet Tahir bin Rıfat. Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihin ve Etibbanın Teracim-i Ahvali. Sh. 74

¹² Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

gelebirlirler. Geldikleri sırada cuma ezanı okunmak üzeredir. Şahidi eren abdest almaktadır. Padişahın davetini bildirirler. Bunun üzerine Şahidi eren “peki” der ve Cuma namazını burada mı yoksa İstanbul’da mı kılmak istediklerini sorar. Haberciler çok şaşırırlar. Namaza çok az bir süre kalmış ve onlar ancak dört ay gibi bir sürede bu mesafeyi aşmış, gelebilmişlerdir. Meraklarını gidermek için “İstanbul’da” derler. Şahidi eren onlardan gözlerini kapatmalarını ister. Kısa süre sonra gözlerini açarlar ve kendilerini İstanbul’da bir camide bulurlar.

Şahidi, padişahın huzuruna çıkar. Padişah kerametlerine inanmak için, ondan bir gece içerisinde Kur’an-ı Kerim’i yazmasını ve cildiyle her şeyiyle hazırlamasını ister. Şahidi odasına çekilir. Geceleyin saraydakiler merak edip odasının kapısını açarlar. Bir de bakarlar ki, melekler gelmiş, kimisi kağıtları toplıyor, bir kısmı yazıyor, bir kısmı ciltliyor. Bir gecede Kur’an-ı Kerim hazırlanmış.

Emir Bayezid (1490-1566)’in Buharalı olduğu, manevi irşat için Muğla’ya geldiği, Şeyh Muslihiddin ve Şeyh Kerameddin’in muasırı olduğu kabul edilmektedir¹³. Kabri, Emir Bayezid Mahallesi’ndedir. Emir Bayezid’in asıl adı Emir Küçük’tür. Anlatılır ki, halktan biri, ineği süt vermediği veya hayvanın yavrusu, anasını emmediği zaman, hayvanın ipini Emir Bayezid’in

¹³ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

eline verirmiş. Hayvanı süt verdiğinde veya yavru annesini emdiğinde hayvanı tekrar almış.

1930’lu yıllarda Emir Küçük Mahallesi ile Beyazıt Mahallesi birleştirilerek mahallenin adı Emir Beyazıt Mahallesi olarak değiştirilir. Emir Bayezid’in mezarı Karadeniz Pastanesi sahibi Burhan Çiloğlu’nun yeni inşa ettiği apartmanın yanı başında bulunmaktadır. Turgutreis Caddesi ile Çaylılar Sokağın kesiştiği yerde bulunan mezar, yol ve kaldırım çalışmaları sırasında yenilenir. Muğlalılar tarafından büyük ve ulu kişilerden biri olduğu kabul edilen Emir Bayezid’in kabrine “süt vermeyen ve anasını emmeyen hayvanlar getirilerek mezarın etrafında dolandırılmış. Daha sonra süt vermesi ve yavrusunu emzirmesi için burada birkaç saat tutulmuş. Hatta hayvanların günlerce burada beklediği de olmuştur”. Günümüzde ise, böyle bir uygulamanın ortadan kalkarak yerini başka uygulamalara bıraktığı bilinmektedir. Bu mezarın yanı başındaki asmaya bez ve çaput bağlanarak, ailenin geçimsizliğinin ortadan kalkması ve karı-koca arasında muhabbetin kuvvetlenmesi umulmaktadır. Bazı anneler tarafından kendilerine karşı saygısızlık ve asi davranmasından şikayetçi olduklarından evlatlarının bu durumdan sıyrılarak ana-babaya itaat eden, vatanına ve milletine faydalı bir kişi olması için bu mezara gelerek dilekte bulundukları nakledilir.

Muslihiddin Efendi (1490-1574), bir rivayete göre Horasan, diğer bir rivayete göre Buhara’dan gelmiştir. Şeyh Kerameddin Hoca ile muasır olduğu

söylenir. Muğla'nın Muslihiddin Mahallesindeki caminin yakınında sokak içinde medfundur.

XVII. Asır

Muğla XVII. yüzyılda zaman zaman Celâlî eşkıyasının hedefi olsa da şehirde ciddi bir hadise meydana gelmez. Bu yüzyılda şehrin fizikî ve nüfus yapısında da önemli değişimler olmaz. 1624 tarihli bir avarız tahririne göre Muğla'da on bir mahalle vardır. Bunların içinde Kara Memi, Hacı Muslihuddin ve Ahmed Hoca mahalleleri muhtemelen daha önceki dönemde adına rastlanan diğer bazı mahallelerin yerini almıştır. Kızılcadere, Hacı Timurhan ve Hacı Mustafa mahalleleri de ortadan kalkmış veya isimleri değişmiştir. Bu tarihte şehrin en kalabalık mahalleleri Câmî-i Kebîr, Deksid, Hacı Muslihuddin ve Şeyh mahalleleridir. 1671'de Muğla'ya gelen Evliya Çelebi şehirde 2000 ev bulunduğunu ve nüfusun 10.000 civarında tahmin edildiğini kaydetmektedir. Evliya Çelebi'nin "şehrin ortası" olarak andığı Menteşe paşasının kagir sarayının da yakınında yer aldığını bildirdiği Hacı Muslihuddin Camii'nin bulunduğu mevki, söz konusu külliye'nin geçen süre içinde fizikî dokuya işlev açısından yapmış olduğu katkısı gösterir. Yapılar topluluğu zamanla bu mevkinin şehrin ikinci merkezi haline gelmesine yol açmıştır. Bu

tarihten itibaren şehrin ovaya ve doğuya doğru yayıldığı anlaşılmaktadır. Aynı tarihlerde çarşı içinden geçen derenin üzerinde yedisi ağaçtan, altısı taştan yapılmış on üç köprü vardır. 1676 yılında yapılan diğer bir avarız tahririnde ise şehirde hâlâ on bir mahalle bulunmasına rağmen Sûfî Hüseyin mahallesi ortadan kalkmış, Emîr-i Küçük mahallesi müstakil olarak kaydedilmiştir.

Evliya Çelebi eserinde, Ulu Cami, Kurşunlu Cami, Şeyh Camii, Pazaryeri Camii, Şeyh Osman Camii, Abdülgaflar Efendi Camii, Hacı Dede Camii ve Mustafa Efendi Camii ile mescidlerin, ulema ve talebelerin bolluğu ile yedi medrese on bir sıbyan mektebinin varlığından söz eder¹⁴. Ziyaretgahlarından bahsederken dört köşe duvar içinde din ve dünya simurgu Hazreti Seyyid Kemaleddin kabrinin kale yakınında olduğunu kaydeder.

XIX. Asır

Yunan isyanı ve Navarin olayı çerçevesinde İstanbul'da yapılan toplantıda Şubat 1828 tarihli ferman doğrultusunda, Menteşe Sancağı temsilcileri tarafından, sâhillelerini ve Bodrum'da inşâ edilmekte olan kalyon-ı hümâyûnu korumayı ve İstanköy ve Rodos Adaları

¹⁴ Evliya Çelebi. Seyahatname. Cilt IX. Sh. 201-203

muhafâzasına gönderilen askerlere zarar gelmemek üzere Menteşe Sancağından yüz süvâri askeri Menteşe Sancağı Mutasarrıfı ve Karadeniz Boğazı Muhafızı Hüseyin Paşa emrine gönderilmesi taahhüt edilir¹⁵.

Batılılaşma hareketleri çerçevesinde 1834 yılında Menteşe Sancağında da muhtarlık teşkilatı kurulur¹⁶.

Osmanlı Devleti'nin siyaset, eğitim, bilim ve askeri alanda gösterdiği batılılaşma çabalarından hukuk ve ceza infaz sistemi de doğrudan etkilenir¹⁷. XX. yüzyılın başlarında Muğla merkeziyle Marmaris, Köyceğiz, Fethiye, Milas ve Bodrum ilçelerinde yedi hapisane bulunuyordu. Bunların en büyüğü olan Bodrum Genel Hapishanesi, Bodrum Kalesi'nin 1895 yılında genel hapishaneye dönüştürülmesiyle hizmete açılmıştır. XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren batılı devletlerin hapisane ıslahı baskılarına maruz kalır. Hapishane ıslahatının Osmanlı Devleti'nin öncelikli gündemini oluşturmaması nedeniyle Muğla'daki hapishaneler için de yeterli ödenek ve personel ayrılmadığından XIX. yüzyılın ikinci yarısında başlatılan ıslah çalışmaları istenen düzeyde başarılı olamaz, insan

¹⁵ Biray Çakmak. 1828-1829 Rus Harbi Öncesinde Menteşe Sancağından İğneada ve Havalisi Muhafazasına Gönderilen Süvari Askerler Hakkında

¹⁶ Erdoğan Keleş. Menteşe Sancağında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması

¹⁷ Mehmet Temel. XX. Yüzyıl Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri

sağlığına uygun olmayan koşullar cumhuriyet dönemine kadar devam etmiştir

Asrın sonlarına doğru Cuinet, şehir hakkında şu bilgileri verir¹⁸. 15 bin olan şehrin nüfusunun 13.771'i Müslüman, kalanı Grek Ortodoks ve Ermenilerden oluşmaktadır. Hükümet konağı, altı medrese, minareli beş cami, iki tekke, bir kilise, üç hamam, bir pazaryeri, 100 dükkan, 10 kahvehane, bir han, altı çeşme, üç mağaza ve 1410 ev bulunmaktadır. Muğla'da XIX. yüzyılın sonlarına doğru köyleriyle birlikte 15 civarında medrese bulunduğu görülmektedir. Ancak bu medreselerden Milas'taki Ahmet Gazi Medresesi dışında hiçbirini günümüze gelemiz. Kaynaklarda isimleri geçen bu medreselerden başlıcaları, Sabırhane, Kurşunlu Camii Medresesi¹⁹, Fevziye Medresesi (banisi Yağcı Feyzi Efendi), Kay(al)ızkade, Şeyh Bedrettin, Cami-i Kebir, Tüccarzade, Bali Efendi, Kurbanzade, Ali Efendi, Kambur Ahmet Efendi, Selimzade Efendi, Köstenzade Hacı Şerif ve Mahmutzade Efendi (merkez), Balcızade Medresesi (Kozlar köyünde), Konyalı Medresesi, Şeyh Camii Medresesi, Bekir Efendizade Osman Efendi Medresesi -Eskihisar Karye'sinde ka'in medrese-, Ula İlmiye Medresesi, Molla Cami Medresesi - Ula'da

¹⁸ Vital Cuinet. La Turquie D'asie Geographie Administrative, C.III, Paris 1892, Sh. 657-659

¹⁹ Huzur Dersleri mukarriri Muğlalı Ali Rıza Efendi bu medresede Hacı Muhammed Zekai Efendiden ders görerek 1301'de icazet alır.

Müderriş Osman Medresesi, Hacı Kahramanbey Medresesi –Hazar Cami-i Şerifi Medresesi (Muğla merkez), -Karaburunluk Karyesi - Pisi Karyesi'nde ka'in Medrese, Kıraviye mevkiinde ka'in bir medrese, Kavaklıdere Medresesidir

Kurbanzade Hacı Süleyman Efendi'nin (1797-1875), kabri Emir Küçük Mahallesinde, Kurbanzade Medrese ve Camii şerif bahçesinde²⁰. Kırkağaç'ta, Hacı Süleyman Efendi'den ve Evliyazade Hacı İbrahim Efendi'den ders alır. Tahsilini tamamladıktan sonra tasavvufa yönelerek Konya'da Bozkırlı Memiş Efendi Hazretlerine intisap eder ve Abdullah Mekki Hazretlerinden istifade eder. Daha sonra Muğla'ya dönerek Kurbanzade Camii ve Medresesini yaptırır. Caminin aynı zamanda Nakşibendi dergâhı olduğu ileri sürülür. Kurbanzade Hacı Süleyman Efendi bu caminin hem imamlığını, hem de dergahın postnişinliğini yapar. Turgutreis (Zeybek Sineması) Caddesi'nin sonunda Karakolun karşısındaki bu caminin, adını eskiden emniyetin yerinde olan Kurbanzade Medresesi'nden aldığı nakledilir. Öldüğü zaman camiinin önündeki çeltik ağacının dibinde, Kurbanzade camiinden önce yapılmış olan camiinin ilk imamı olan Bülbul Hocanın yanına defnedilir.

²⁰ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

Mezarına farklı amaç ve dilekler için gelenlerin olduğu bilinmektedir. Yaramaz ve asi tabiatlı çocukların uslanması için üç Cuma sabah namazından hemen sonra çocuk, buraya getirilerek mezarın etrafında döndürülür. Bazen de çocuk getirilmezse, çocuğa ait olan elbise vb. şeyler getirilerek mezarın toprağına sürülür ve çocuğa ait olan şeyle birlikte mezarın etrafında dönülür. Ancak bu uygulama icra edildikten sonra kimseyle konuşmadan ve arkaya bakılmadan eve varılmalıdır. Ayrıca, mezarı başına gelen bazı kişilerce gelecekleri hakkında olacakları rüyasında göstermesi dilenmektedir. Bir kişinin çok hızlı ve çabuk olduğunu anlatmak için Muğla yöresinde “Kurbanzade gibi maşallah” denilir. Çokça gezerek farklı yerlerde görülen kişiler için de, “Kurbanzade’yi geçtin ha!” ibaresi kullanılır.

Anlatılır ki, şeyh hastalandığında, mürşitleri ziyarete gelirler. Onlara, “Muğlalı Hacı Hamdi Efendinin zevcesi Hafize Hanım bize hüsnü zan yapıp Cuma günü vefat edeceğimi ümit etmekte ise de Salı günü olabilir”, der. Kurbanzade’nin Salı günü öldüğü rivayet edilir.

Bir gün yayla zamanı, hizmetine bakan talebesine Muğla’daki kütüphanesinin anahtarını vererek, “şimdi, git kütüphanedeki Ruhu’l-beyan tefsirini al getir”, der. Talebesi arada bir saatlik mesafe bulunan kütüphaneye gider, kapısını açar, içeride Kurbanzade’yi elinde Ruhu’l-beyan tefsirini kendisine uzatır şekilde görür.

Bir gün yine halifesi Hacı Molla Efendiye yaylada bir testi vermiş. Bu testinin bir eşinin de Muğla'daki kütüphanesinde olduğunu, ikisini de Muğla'da doldurup gelmesini söylemiş. Halife Muğla'ya gitmiş, kütüphaneyi açmış, bakmış ki Şeyh hazretleri namaz kılıyor. Testiyi almış Muğla'da ikisini de doldurmuş. Yayladaki saadethaneye gelmiş. Gelince hocasının orada olduğunu görmüş.

Muğla'da Hoca unvanı ile anılan Muğla Mahkemesi Şeriyye Kâtipliği'nde görev yapan Mustafa Efendi 1865 yılında Şeyh Bedreddin Camii civarında eski bir medrese arsasının bir kısmında kütüphaneyi açarak kapısının üzerine, 'Kütüphane-i Esseyid Mustafa Fehmiyyül Mevleviyyül Muğlavi' diye yazdırmıştır²¹. Kitabeden Mevlevi tarikatından olduğu anlaşılan Mustafa Efendi feyz aldığı Hacı Veliyüddin Efendi adlı bilgini Mısır ve İstanbul'a göndermiş; Hacı Veliyüddin Efendi buralarda gördüğü yazma kitaplardan bazılarını satın alarak bazılarını da kopya ederek Muğla'ya getirmiştir. Bu kitaplar 379 adet olup kütüphanenin ilk koleksiyonunu oluşturmuştur. Kütüphane, Hoca Mustafa Efendi'nin kendi kitaplarını da bağışlaması ile açıldığı tarihte 2984 kitaba sahip olmuş; Kurbanzade Hacı Süleyman Efendi'nin 114 eserini bağışlamasıyla 3098 adet kitapla hizmet vermeye başlamıştır.

²¹ <http://www.muglakutup.gov.tr/>

1939 yılına kadar Şeyh Camii'nin bir odasında hizmet veren kütüphane Halkevine taşınır; daha sonraları çeşitli binalarda hizmet verir²². 1992 yılında Eski Jandarma Alay Komutanlığı binasının restore edilmesiyle binanın giriş katına taşınır. 2004 yılına kadar İl Kültür Müdürlüğü ile birlikte aynı binada hizmet verir. İl Kültür Müdürlüğü'nün taşınması ile birlikte artık yetersiz gelmeye başlayan mekân sorunu da ortadan kalkar ve daha modern ve ferah bir mekânda hizmetine devam eder. Muğla Şeyh Camii yanındaki Hoca Mustafa Efendi Kütüphanesi okuma salonu olarak yeniden hizmete açılır²³.

²² Muğla Şeyh Bedrettin Mahallesi'nde bulunan bu camiyi Şeyh Bedrettin 1565 yılında yaptırmış. Menteşe Mutesellimi Tavaslı Osman Ağa'nın eşi Ümmü Gülsüm Hatun tarafından 1831 yılında ilk onarımı yapılmış. Osman Ağa ayrıca camiye geniş vakıflar tahsis etmiş. Caminin ikinci onarımını Şerif Efendi ile Ragıp Efendi 1896 yılında yaptırmış. Muğla'da Halkevi, bugünkü Otelcilik ve Turizm Meslek Lisesi olarak hizmet veren binada 24 Şubat 1933 tarihinde açılmış ve halk eğitimi hizmetleri de bu tarihten itibaren bu binada verilmeye başlanmıştır.

²³ <http://www.yukselozden.com.tr/>. “..1930 lu yıllarda kraldan çok kralcı olanlar adeta kültürel bir katliam yaptılar. Koca Mustafa Efendi'nin, Üç Erenlerin mezar taşları söküldü, türbeler yıkıldı ve üzerlerine beton döküldü. O dönemin Muğla Valisi Recai Güreli ve Belediye Başkanı İskender Alper Muğla'da geçmişimize dair bu çeşit ne kadar yer varsa yok etmeye çalışmışlar...”. Ayrıca, Prof. Dr. Açıkgöz bir mülakatında şunları söyler. “Şehrin yeniden düzenlenmesi uğruna Kurşunlu Cami ile bugünkü devlet hastanesinin

XX. asır

Ana yollardan uzakta bulunan Menteşe Sancağı, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine geçişinden, XX. yüzyılın başlarına kadar çok değişken bir idari yapılanmaya ve nüfus hareketliliğine sahne olmaz²⁴. 1915'lerde genel nüfusun % 90,5'ini Müslümanlar, % 8,9'unu gayri müslim nüfusun en yoğun temsilcisi olan Rumlar, % 0,6'sını Museviler oluşturmaktadır.

Balkan Savaşları, I.Dünya Savaşı, Milli Mücadele Dönemi ve sonrasında ve hatta yakın döneme kadar, bölgeye göçmen yerleştirilmeye çalışılır. Muğla bölgesinin en verimli arazilerinin büyük kısmı çiftlik

bulunduğu yere kadar olan kısımda bulunan kabristan, bazı mezarlar nakledilerek dümdüz ediliyor. Bununla Muğla'nın son büyük hafızası olan Mevlevi şeyhi ve aynı zamanda mahkeme-i şer'iyye kâtibi Hoca Mustafa Fehmi Efendi'nin mezarı ve mezar taşı da yok ediliyor. Mustafa Fehmi Efendi, son devrin hafız-ı kütübü olup bin 500 kadar el yazması ve matbu eseri bir araya getirerek Şeyh Camii yanındaki kendi kütüphanesini kurmuştur.” <http://www.zaman.com.tr/>

²⁴ Serdal Soyluer. XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı

şeklinde vakıf arazisi durumundadır²⁵. Bu durum Cumhuriyet idarecilerinin dikkatini çekmediği için 1920’li yıllarda bölgeye fazlaca göçmen sevkine sebebiyet verir. Ancak durum anlaşılnca, göçmenlerin büyük kısmı bölgeyi terk etmek zorunda kalacaklardır. 1920, 1930 ve 1950’li yıllarda çıkarılan vakıflar ve kadastro kanunlarıyla bölgedeki araziler iskana açılabilmiş ve göçmen yerleştirilebilmiştir. Bununla birlikte Marmaris, Köyceğiz ve Fethiye bölgesinde vakıf arazileri ile ilgili hukuki davaların sürdüğü görölmektedir.

İzmir’in Yunanlılar tarafından işgaline Menteşe halkı tepkisini Avrupa kamuoyuna daha kolay ulaşabileceği düşüncesiyle sancağın bazı bölgelerini işgal etmiş olan İtalyanlara yapar²⁶. Protestolara kadınların da aktif şekilde katılmaları dikkate değerdir.

Muğla’da teşekkül eden İlmiye Encümeni, yaptığı bir toplantıda ilkönce Kurşunlu Medresesi’nde bir ilmiye medresesinin açılması ve bu sıralarda medrese binasında ikamet etmekte olan muhacirlerin bir an önce çıkarılması için teşebbüse geçilmesi kararını alır²⁷. Encümen-i ilmiye

²⁵ Mehmet Çanlı. Balkanlardan Muğla’ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim

²⁶ Mevlüt Çelebi. Menteşe Sancağında İzmir’in İşgaline Gösterilen Tepkiler

²⁷ Sadiye Tutsak. Milli Mücadele Yıllarında Ankara Hükümetinin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası

Heyeti'nin yapmış olduğu keşif neticesinde, medresenin “kısmen tamire muhtac” olması ve bunun çok zaman alacağı gerekçesiyle, bu medrese binasından vazgeçilerek İlmiye medresesinin Pazar Cami-i Şerif Medresesi'nde açılması konusunda karar verilir. Bu binada ikamet eden muhacirinin başka bir mekana taşınması için hükümet nezdinde girişimde bulunulacaktır. Daha sonra burada tedrisata başlayan İlmiye Medresesinin bitişişindeki Pazar Cami-i Şerifi'ni de içine alması sebebiyle bir başka yere taşınması hasıl olur. Muğla Encümen-i İlmiye'ye en yakın olması hasebiyle İlmiye medresesinin Kahramanbey Medresesi'ne taşınması kararlaştırılır. Yine burada ikamet etmekte olan muhacirlerin çıkarılması meselesi, bu dönemde medreselerin eğitim-öğretim yapılan bir mekan olmaktan çıktığı, son dönemlerde yaşanan savaşlardan dolayı Anadolu'ya göç eden muhacirlerin bir barınak yeri haline geldiği gerçeğini ortaya koymaktadır.²⁸

1923 tarihli bir karara göre, Hacı Kahramanbey, Kabakzade, Saburhane, Şeyh Camii, Konyalı Medreseleri vakıflarının bütün gelirlerinin Evkaf Vekaleti'nden alınacak cevaba kadar geçici olarak mülk gelirlerinin vergileri Evkaf kasasında toplanacaktır. Defterin üçüncü senesine ait son beş encümen kararı, Muğla'daki vakıflara ait mülklerin tespitine yöneliktir.

²⁸ Sadiye Tutsak. Muğla Encümen-i İlmiyyesine Ait Bir Kara Defterinin Değerlendirilmesi

Tahsil süresi on iki yıl olarak tespit edilen Muğla İlmiye Medreseleri, altı yıllık birinci kısmının tedrisatını dahi tamamlayamadan 3 Mart 1924 tarihli Tevhid-i Tedrisat Kanunu gereğince, diğer medreseler ile birlikte Maarif Vekaleti'ne devredilir. Vekalet, 9 Eylül 1924 tarihli ve 1104 numrolu tahrirat ile kullanılabilir halde olan medrese binalarının vakıflarla bir bağlantısı kalmadığı gerekçesiyle mektebe dönüştürülmesini ister.

1937 yılındaki düzenlemelerde yaklaşık olarak yedi medresenin yıkılarak Pazar yeri, Valilik, ve manavların yer aldığı alanlara dönüştürüldüğü görülür.

Hacı Kazım Efendi (1865 - 1913), kabri Pazar camii şerifi yakınındaki kabristandadır²⁹. Alim bir kimse idi. Pazar Camii yanındaki medreseyi yeniden inşa ettirmiştir. Anlatılır ki, talebelerine ilim irfan öğretirken kendisini ziyarete gelenler için kapısını çalmadan önce kimin geldiğini bilirmiş. İstedliğini kabul eder, istemediğini reddedermiş.

²⁹ Hacı Kazım Efendi (Kayık zade hacı Kazım Efendi, Hadis uzmanı) ile Batık oğlu Hacı Ahmet Ağa'nın (Pazar camiini yaptıran) kabirlerinin Pazar camii yanındaki kabristanda yer alırken burasının 1937 yılında yıkılmış ve naaşları nakledilmeyerek, kabirlerinin bulunduğu alanın Zahire Pazarı olarak kullanıma açıldığı, nakledilir.

Ve Diğerleri

Bayramiyye tarikatı şeyhlerinden olup **Üç Erenler** adıyla bilinen Ömer, Salih ve Mehmet adlı üç kardeşin Sultan Yıldırım Bayezıt Han (1365- 1389) döneminde Buhara'dan geldikleri söylenir ³⁰ . Üç Erenler'in yatırırlarının bulunduğu yerle ilgili farklı görüşler vardır³¹. Kimileri gerçek Üç Erenler yatırımının Düverek Mahallesi Aşağı Cami içinde olduğunu, hatta yanında da oğlunun kabri bulunduğunu söyler. “Muğla Menteşe Büyükleri” adlı eserde “Ahi Sinan” hakkında aşağıdaki bilgilere yer verilmiştir. “Menteşe (Muğla)’de bulunan ahilerden üç zat vardır. Birincisi Ahi Sinan’dır. Bizzat Muğla’ya merbut (bağlı) Düğerek Köyünde meftundur. Hatta Leyne’de - şimdiki adıyla Turgut Beldesi- zaviyesi vardır. Bu zaviyenin akaratına evlad-ı vakıftan Hüseyin bin Hasan’ın tasarrufuna dair Şevval 1605 tarihli bir ilam-ı şer’isine tesadüf edilmiştir. Hatta bu ilam-ı şer’inin tasdikli bir örneği de Muğla Vakıflar Müdürlüğü’nde mahfuzdur. Bu köy vaktiyle bu civardaki Ahilerin merkezi olup burada bunların imareti ve bazı vakıfları olduğu rivayet edilmektedir”.

³⁰ Bayramilik, Bayramiye veya Bayram’iyye kurucusu Hacı Bayram-ı Veli’nin (1352-1429) adına izafeten Bayramiyye Tarikâti olarak tanınmıştır.

³¹ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

Kimileri de yatırın Ahi Köy olarak adlandırılması sebebiyle Yata an'da olduğunu söylerken, bir kısıml Mu lalı da Ticaret Lisesi'nin üst kısmındaki soka ın sa  köşesindeki yatırın    Erenler'e ait olduğunu iddia etmektedirler. Muğla ve çevresinin en büyük yatırlarının bunlar olduğu söylenir.

Diğer taraftan, Ahi Sinan adlı zat    Erenler'in en b y   olarak kabul edilmekte olup diğerlerinin ise, onun müridi olduğu söylenir.    ayrı yerdeki yatırların bulunduğu bölge sakinleri bu yatırların Ahi Sinan'a ait kabir olduğunu ileri sürer. Anlatılır ki, görülen bir rüya sonrası mezarlar bulunur. Bayezid döneminde bir harpte şehit oldukları ve bulundukları yere defnedildi i sanılmaktadır. Görülen rüyada biri   ek bozu u (muhtemelen   ek Baba), diğeri uzun boylu ve k sece,     nc s n n Habe  veya benli olduğu ileri sürülür.

Ziyaretçiler, dileklerinin kabul olup olmayacağını anlamak için yatırın başında bulunan ta a, dilekler tutarak küçük ta lar yapıştırırlar. Ta ın yapışması durumunda dileklerinin ger ekle e e ine, ta  yapışmazsa ger ekle meyece ine işaret sayılır. Bu nedenle, yatırın yanında bulunan büyük ta  bir bakıma kısmet ta ı gibi bir muameleye tabi tutulmaktadır.

   Erenler'le ilgili olarak, 2004 yılında belediyenin   ler Sokak'taki yeşil alan çalışması sırasında 800 yıllık türbe kalıntısının bulunmasından sonra başlatılan kazılarda mescit, türbe, abdesthane ve

oturma odalarının bulunduğu yerler belirlenir. Bu bölgenin mescit olduğu daha önce tespit edilmiş, ancak nerede olduğu henüz bulunamamıştır.

Menteşe Sancağı nüfusu itibarıyla bölgede meskun olan ilk Türk cemaatlerini gösterir³². 1517 tarihli bir çizelgede Yerkesüğü deyimine rastlanmıştır. 1670 yıllarında bölgeye gelen Evliya Çelebi, Seyahatname’de Yerkesik’ten “Evsafı Kasaba-i Yerkesiği” diye söz eder³³. 1809 yılında yayınlanan ve İstanköy’ün korunması ile ilgili olarak Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa fermanında Yerkesik adı Yerkesiği olarak geçer. Ve nihayet 1831 nüfus sayımları çizelgelerinde rastlanan kayıtlarda da “Yerkesiği” olarak geçmektedir

Tanyu, yaramaz, huysuz çocukların uslanması, sancılanan hayvanların sancısını geçirmek için **Kazancı Dede**’ye baş vurulduğunu kaydeder³⁴. Bu sancılanan hayvanlar Dede’nin etrafında üç defa dolaştırılmış, aynı Dede’ye götürülen yaramaz çocuklar ise, Dede’nin yanındaki bir taşın üzerine yatırılır, uslanması için dua ve adakta bulunulmuş. 1936-1939 yılları arasında Muğla’da görev yapan Vali Güreli, Kazancı Şeyh mezarlığını, Kusuoğlu ve İskender bahçelerini

³² <http://www.yerkesik.bel.tr/>

³³ “..Ve cümle halkı evlerinde keçe külah ve seccade ve kırmızı dülbende borkü işlerler gayet meşhurdur..”Seyahatname. 9. Cilt.Sh.206

³⁴ Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967

kamulaştırarak, uygun çakıllı toprakla doldurarak bugünkü Şehir Stadi'nı yaptırır³⁵.

Buhara'dan gelen sufilerden **Hacı Efendi**, il merkezine 19 km. mesafede yer alan *Yerkesik* beldesinde medfundur. Mezarı yayla yolunda, bucağın 6 km. uzağındadır.

Sinan Efendi (öl. 1720), Buhara'dan gelen sufilerdendir³⁶. Kabri *Yerkesik* mezarlığındadır. Mezar taşı oyuk taşlıdır. Bu türbeden taş alan birinin ne muradı varsa olur inancı, çocuğu olmayanın çocuğu olur inancı hala devam etmektedir. Sinan Efendi'nin Yerkesik'e ilk gelen ulu erenlerden biri olduğu dışında hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Eskiden askere gidecek gençlerin gelip başında namaz kıldıkları anlatılır.

³⁵ <http://www.askerler.org/> “..Muğla'nın ilk imar planını hazırlattı. Bu plana göre Muğla Hükümet Konağı inşaatını başlattı. Muğla Halkevi'ni yaptırıp hizmete açtı. Kurşunlu Camii'nden başlayıp, Cumhuriyet Bulvarınca devam eden ve Orhaniye Mahallesi Devlet Hastanesi çevresinde kümelenen eski mezarlıkları, mezbele durumuna gelen hüda-i nabit halde yetişen kürleri ve çalılıkları imha etti. Hamursuz eteğinde yeni bir mezarlık yaptırdı. Şehir içindeki sokak aralarındaki bütün mezarları yeni mezarlığa nakletti..”

³⁶ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

Sül Efendi, *Yerkesik*'in Buhara'dan gelen üç sufisinden bir diğeridir. Şaman, Alevi ve diğer mezhep ve inançları Hanefi-Mevlevi yorumla aşmaya çalışmış oldukları söylenir. Sül Efendi'nin ölümü taun (veba) hastalığından dolayıdır. Sül Efendinin taun mezarlığında, şimdi harman yeri olarak bilinen yerde mezarı vardır. Anlatılır ki, köylüler mezarlığın üzerine okul yapmak isterler. Bir gün muhtarın rüyasına giren Sül Efendi, buraya okul yapmayın, der. Burada eren var, derler. Harman yeri denen yere okulu yapacaklar. Bucak müdürünün ısrarıyla okul yapılır. Fakat yapılan yer yıkılır. Tekrar yapılır, yeniden yıkılır. Daha sonra okul başka bir yere alınır.

Yeşilyurt (1961'e kadar kullanılan eski resmi adıyla Pisiköy, yörede kullanılan adıyla Pisi) şehre 14 km. mesafede, Muğla Aydın karayolunun Muğla'dan çıkışta beşinci kilometresindeki Akçaova köyü hizasındaki sapak izlenerek varılan bir beldedir. Pisili Abdülvahap Hoca diye de bilinen Pisili İsa Efendi (1490-1570), alim ve şeyhtir ³⁷. Pisili Hoca'nın Kanuni devrinde yaşadığı nakledilir. Rodos seferine çıkan Kanuni Sultan Süleyman (1522) Muğla il merkezine gelmeden önce onun hayır duasını alır. Pisili Hoca aynı zamanda Mescidi Şerif, Zikirhane ve Sofuhane banisidir.

Mescid-i Şerif, bugünkü caminin ilk yapısıdır. 1907 yılına kadar eski haliyle ve toprak damıyla

³⁷ Ünal Türkeş. Pisili İsa Efendi

Pisililer'in hizmetinde bulunmuştur. 1907 yılında köy halkı imece yaparak eski mescidi yıkar ve bugünkü camiyi inşa eder. 1911 yılında, caminin yanındaki kırk ayaklı taş merdiven de yıkılarak yerine bugünkü minaresi inşa edilir.

Zikirhane ve Sofuhane'nin mescit dolaylarında inşa edildiği ve Osmanlının çöküş yıllarında işlevlerini bitirerek faaliyetlerine son verildiği tahmin edilmektedir. Pisi Camii Şerifi'nin beratını elinde bulunduran Hacı Ömer Efendi, Vehbi Hoca, İsmail Efendi, Hoca zade, Türk Ömer Efendi gibi müderrisler; Ama Hafız, Bozkırlı Feyzullah Efendi, Bilal Hoca, Hatip Molla Mustafa ve Hatipoğlu Süleyman Efendi gibi büyük imamlar, Hacı Ali Camisini yaptıran Türk Hacı Hüseyin gibi cami banileri, Pisili Hoca evladı vakfından Hüseyin Dede, Hacı Ali Ağa, Hacı İbrahim, Anteplioğlu, Hacı Abdurrahim ve Hacı Emin gibi vakıf banileri ve oda sahipleri elinde bugünlere gelen Pisi camisi, 1937 yılında avlu istimlakine tabi tutulur. Caminin gelmiş geçmiş hatip, imam ve müderrisleri cami avlusundaki mezarlarından alınarak Pisi'nin daha sonra yeniden istimlak edilip Sağlık Ocağı'na verilen eski mezarlığına nakledilirler. Bir kısım mezar kaldırılmaz, bu mezarlar günümüzde yol içinde kalmıştır.

Camiye kanuni Sultan Süleyman tarafından vakfedildiği söylenen Bozüyük ovasındaki 1000 dönümlük arazi ve Yeşilyurt'taki 23 parça arazi; caminin

imam, hatip ve müezzinleriyle bakımına ve onarımına verilen ve harcanan meblağların kaynağını oluşturur. Pisili Hoca'nın Yeşilyurt'taki son müteveli ailesi Hacı Abdürrahimoğulları'dır.

Pisili Hoca hakkında anlatılan menkıbelerden bazısı şöyledir³⁸. Kanuni askeriyle Rodos'a giderken Pisili Hoca'ya başarılı olup olamayacağını sorar. O da, “Armutalan'dan geçtikten sonra askerinin üzerini yokla, armut bulamazsan muvaffak olursun”, der.

Süleyman Şah Pisili Hoca'nın bulunduğu yere gelmiş. Pisili Hoca bir kazan pilav yapmış. Askerlere dağıtmaya başlamış. Pilav azalınca Süleyman Şah Pisili Hoca'dan bir daha yemek yapmasını istemiş. Ama birden ne olmuşsa olmuş, askerlere bir daha pilav dağıtmaya başlamış. Dağıttıkça pilav çoğalıyormuş. Askerler doymuş.

Pisili Hoca vefat etmiş. Daha sonra Pisili Hoca'ya bir türbe yapmışlar. Anlatılır ki, bunu kabul etmeyen Pisili Hoca binayı hemen aşağısındaki derenin içine fırlatmış. Daha sonra da demir ile çevrili bir mezar yapmışlar.

Pisili Hoca, Yeşilyurt'ta bulunmasına rağmen Muğla ve ilçelerinde ikamet edenlerce çok iyi tanınmakta ve çok farklı yerlerden ziyaretine gelinmektedir. Eskiden,

³⁸ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

çocuğu olmayan kadın ve erkekler köydeki **Pisi Dede**'nin merkadine giderek dua ve niyazlarda bulunduktan sonra başı ucunda bulunan taşı kaldırır ve altında zuhur eden haşerata tesadüf edilmezse bir parça toprak alıp yerler ve müteakiben kestikleri kurbanları pişirerek beraberlerinde götürmüş oldukları fakirlerle aynı sofrada yerler, o gün ve geceyi Dede'nin yanında geçirirlerdi³⁹.

Kerametine ve kudretine inananlar, Onu ziyarete gelip adak adayarak dua ve niyazda bulunurlar. Hastalar, acil şifa; genç kız ve erkekler, hayırlı bir kısmet; evliler ise, sağlıklı çocuk umuduyla buraya gelirler. Dilekleri gerçekleşenler, şükürünü ve sevincini ifade etmek için Pisili Hoca'nın yatırına gelerek kurban keser. Kurbanlık kesilmeden önce, yatırdan alınan toprakla mesh edilir. Böylece, o kurbanlık temizlenmiş ve kutsanmış olur. Daha sonra, kesilen kurbanın eti taksim edilir. Bir kısmı orada bulunan kedi, köpek gibi hayvanların yemesi için terk edilir. Bir kısmı da daha önceden belirlenen ailelere veya öğrenci yurtlarına gönderilir. Pisi Tepesinin hemen çıkışında kurbanlıkların temizlenip pişirilmesi için hazırlanmış aşhaneye benzer bir yapı düzenlenmiştir. Buraya gelerek, mevlit okutanların da olduğu görülmüştür. Pisili Hoca'yı rüyasında nur cemaliyle gördüğünü ifade edenlere rastlanmıştır. Bu keramet sahibi şahsiyeti rüyasında değil de gerçek hayatta gördüğünü ifade edenler de yok değildir. Bunların

³⁹ Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Sh.273

ifadelerine göre Pisili Hoca, beyaz, uzun sakallı, nur yüzlü yaşlı bir muhteremdir.

CHP’li Belediye Başkanı Erman Şahin’in Kızıldağ’da yol açarken, Rıfai Şeyhi **Hasan Nuri**’nin kabrini, ortaya çıkarıp, korumuş olduğu nakledilir⁴⁰. Devrim Gazetesi’nin eski sahiplerinden ve CHP eski İl Başkanlarından Hasan Nuri Öncüer’in de şeyhin adını taşıyan torunlarından olduğu anlatılır.

Şeyh Seyyid Kemaleddin, il merkezinde Şâhidî türbesinin yanında medfundur. Seyyid olup Mevlevî şeyhlerinin büyüklerinden olduğu kabul edilir. Mezarı, Şâhidî türbesinin bitişiğinde, baş tarafı hizasında bulunmaktadır. Mezarının baş tarafında dört köşeli bir

⁴⁰Erman Şahin (d. 1938, İzmir), Muğla belediye başkanlığı ve Bayındırlık ve İskan bakanlığı yapmış siyasetçi. Şahin, İzmirli bir anne ile Muğlalı bir babadan 1938 yılında İzmir’de doğdu. Liseyi bu şehirde bitirmiş, üniversite eğitimi almamıştır. 1963 yılından itibaren Muğla Devrim Gazetesi’nde, 1967-1969 yılları arasında Ankara’da Son Baskı ve Ankara Ekspres gazetelerinde çalıştı. 1970 yılından sonra Muğla’ya dönerek Yeni Muğla Gazetesi’nde çalışmıştır. 1973, 1977 ve 1984 yıllarında üç dönem Muğla belediye başkanlığı, 1991’den itibaren 19. Dönem Muğla Milletvekiliği ile Bayındırlık ve İskan Bakanlığı ve devlet bakanlığı yaptı. Aktif siyaseti bıraktıktan sonra Muğla kültürünün tanıtılması için gazete yazıları ve kitap yazmaya başladı. ‘Muğla Yazıları’ ve ‘Belediye Başkanı’ yayınlanmış kitaplarıdır. Evli ve üç çocuk sahibidir.

mezar taşı varsa da aradan geçen zaman sebebiyle bazı harfler silinmiş olduğundan kitabe üzerindeki yazılar tam olarak okunamamaktadır. Ancak Sultan Yıldırım Beyazıt ve Sultan Çelebi Mehmet döneminde yaşadığına dair bilgilere rastlanmıştır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nin Menteşe'ye ait bölümünde Muğla'dan bahsettikten sonra Muğla'da bulunan ziyaret yerleri hakkında bilgi verirken Seyyid Kemaleddin hakkında şunları anlatır⁴¹. “Bu şehrin kuzeyindeki kale dibinde Seyyid Kemaleddin, üstü açık dört köşe duvar içindedir. Pek çok kerametleri vardır. Kerametlerinden birincisi şudur: Mübarek başları ucunda büyük bir ardıç ağacı vardır. Ağacın içi boştur. Çevresini ancak beş kişi birlikte kucaklayabilir. Ağacın içi on kişinin girebileceği kadar geniştir. Bir gün inancı olmayan birkaç kişi Seyyid Kemaleddin'i imtihan için gelip, hediye olarak badem getirirler ve keramet göstermesini isterler. Şeyh Efendi, “Badem getiren adamlar!..”, diye seslenerek, “Şeyhlerin keramet göstermesi kadınların hayızlı hallerini teşhir etmeleri gibidir. Ancak, şu getirdiğiniz bademlerin tazesini yiyiniz”, diyerek getirdikleri bademlerden bir tanesini ardıç ağacının kovuğuna “bismillah” deyip koyar. Allah'ın izni ve inayetiyle bademin hemen dalları çıkar ve yedi saat içerisinde taze badem verir. Hala o kadar çok badem verir ki, diğer vilayetlere hediye olarak götürürler. Bademin kökleri toprakta değil de ardıç ağacındadır. Bu kerametten sonra Seyyid Kemaleddin vefat eder.”

⁴¹ Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt. Sh 202-203

Bursa'daki Emir Sultan Hazretlerinin, Seyyid Kemaleddin Hazretlerinin kardeşi olduğu rivayet edilir. Bařka bir rivayette ise, Seyyid Kemaleddin'in, şâhidî İbrahim Dede'nin hocası olduğuna yer verilir. Ancak bu iki şahsın yaşadıkları devrin farklı olduğuna işaret ederek Çelebi, bu rivayetin ihtimal dışı bir durumu anlattığını ifade eder. şâhidî türbesine gelen ziyaretçiler, türbenin bitişiğinde bulunan bu şeyhin mezarını da unutmazlar. Yeni bir iř yeri ačan kiři buraya gelerek gelirinin artması için řeyh Seyyid Kemaleddin'in mezarının yanı başında dua ve niyazda bulunur. Eđer dileği kabul olursa, bu zatın adına kurban kesileceği belirtilir. Buraya gelenlerin çoğunluğunun tarım ve meyve işleriyle iştigal edenlerden olduğu gözden kaçmaz. Bu kişiler, bu şahsın gösterdiği keramet doğrultusunda ürünlerinin bereketli olmasını dilerler. Kurumak üzere olan ardıç ağacına dilek tutarak çaput bağlayanlar da vardır. Çocuklarının ilmî açıdan belli bir yere gelmesini isteyen ailelerin de buradan bir şeyler umduğu söylenir.

Tanyu, 1960'larda, Karabağlar Mahallesiindeki **Semikoz** isimli bir yatırdan söz eder ⁴². "Evlenmek

⁴² şehrin güneyi boyunca uzanan Karabağlar, Muğla'nın sayfiye yeridir. Muğla'ya uzaklığı 5 km.dir. şehrin kùltürü içinde önemli yer tutan *Yayla* tabiri Karabağlar için kullanılmaktadır. Rakım olarak Muğla şehir merkezinden daha aşağıda yer alır. Normalde yayla tabirinin denizden yüksek düzlük yerler için kullanıldığı düşünülürse, eski dönemlerde Karabağlar'a bu isim Gökova Kùrfezi'nden daha yüksekte

isteyen, kısmetlerinin açılmasını dileyen kız ve erkekler Hamursuz Tepedeki Hamursuz Dede'ye, Üçlere, Karabağlardaki Semikoz'a baş vurarak, dua, yalvarış, dileklerde bulunuyorlar, adak ediyorlar. Ayrıca orada "uçkur, baş örtüsü, mendil" den birisini bırakıyorlar. Bunlar bir kaç gün orada duruyor. Sonra tekrar giderek oradan alıyorlar.”

Şeyh Şemseddin'in Sultan Çelebi Mehmet ve Sultan II. Murat zamanında yaşadığı tahmin edilmekle birlikte, doğum ve ölüm tarihlerini gösteren bir belge ve bilgiye rastlanmamıştır. Sade bir hayat yaşamış olduğu anlatılan Şeyh Şemseddin, Kurbanzade'nin bulunduğu yerdeki Mevlevihanenin şeyhi idi. Bu tekke de bulunan aşhane ve fırınının idareciliğini, halkevinin sol cenahındaki kabristanda yatan Kazancı Dede yapardı. Ekmek fırınının sorumluluğunu ise, Şeyh Şemseddin üstlenmişti. Aynı zamanda o, Muğla'ya hayat verdiği düşünülen Şemseddin Suyu'nu da Karamuğla deresinden getirtmiştir. Muğla'nın Dibek Taşı'ndaki Dibek Mescidi

olduğu için verilmiştir. Karabağlar mahallesinin toplu yerleşimden çok, büyük bahçeler içindeki eski yazlık Muğla evleriyle sakin bir görünümü vardır. Evliya Çelebi, 1670'de Muğla'ya gelmiş ve Karabağlar için Seyahatnâme'de şöyle yazmıştır: “...*Garip bir adem bu Karabağlar'a girse yolunu kaybeder. Bağ yollarında asla güneş yoktur...Osmanlı ülkesinde benzeri Malatya'nın Aspuzi yahut Konya'nın Meram'ta ola...*”

mihrabının önündeki çınar ağacının altında yatan Şemsi Ana'nın, Şeyh Şemseddin'in kız kardeşi olduğu kabul edilir. Halk arasında, Şemseddin Suyu'nu Şemsi Ana'nın getirdiğine dair bir kanaat varsa da kaynaklarda bu suyun Şeyh Şemseddin Hazretleri tarafından getirildiğine dair bilgiler yer alır. Şeyh Şemseddin'in mezarı Muğla'nın Emir Beyazıt Mahallesinde oturan Saatçi Emin oğlu Halil İbrahim'in 29 nolu evinin avlusundadır. Ancak, mezar taşı bulunmamaktadır. Sadece baş tarafına yakın bir yerde çok büyük bir sakız ağacı bulunmaktadır. Bu ev sakinlerinin ifadesine göre, daha önceki yıllarda buraya birçok ziyaretçi gelip bu ağaca bez ve benzeri şeyler bağlayarak dilekte bulunurlarmış. Günümüzde ise, bu ağacın dibinde mum yakmak için bir bölüm oluşturulmuştur. Ancak mezarın bir hanenin avlusunda olması sebebiyle çok rağbet görmediği ileri sürülür.

Şemsi Ana'nın Saburhane semtinde demir kafes içine alınmış bir mezarı vardır⁴³. Mezarının bulunduğu

⁴³ Saburhane Meydanı Türk-Rum ya da Müslüman-Hıristiyan olmak üzere iki farklı kültürün bir arada yaşadığı tipik bir yerleşmedir. Meydan adını bir zamanlar burada yer alan hapishaneden alır. 19.yüzyılın başlarından itibaren Osmanlının kaybettiği topraklardan (Balkanlar, Kırım ve Girit) göç eden varlıklı insanlar yanlarında Rum ustaları da getirmişlerdir. Rum ustaların etkisiyle 1820-25'lerden sonra mimari değişimler ortaya çıkar. Sadece Rum ustalar değil, değirmenciler, terziler, doktor ve eczacılar da Muğla'ya gelip yerleşen Rumlar arasında yer almaktadır. Rumlar Saburhane Meydanı ve çevresinde yoğunlaşmışlardır. O dönemde Saburhane, ulu çınarların olduğu, ortasından dere geçen ve dere üzerinde taş

mekân aynı zamanda bir adak yeridir. Burası, çok çeşitli dertlere çare arayan insanlarca ziyaret edilir ve buranın adına adaklar adanır. Anlatıldığına göre, Muğla'ya içme suyunu Şemsi Ana getirmiştir. Bu rivayet dikkate alındığından dolayı Şemsi Ana'nın insanlardan fakir olanların zengin olmasına, hasta olanların iyileşmesine ve dertlilerin dertlerine çare vesilesi olacağına inanılır. Halk arasında o, hayırsever bir kişi olarak bilinir. Onun, herkesin iyiliğini istemekten başka bir şey düşünmediği söylenir. Şehrin merkezine yakın olması nedeniyle yerli halktan büyük bir ilgi görür.

Anlatılır ki, çobanlık yapan Şemsi Ana keçilerini otlatmaya götürdüğü bir gün keçilerinden birinin sakalının ıslanmış olduğunu görür. Bu birkaç gün böyle devam eder. Bir gün Şemsi Ana keçisini takip eder. Keçinin su içtiğini ve içtiği suyun üzerini ayağıyla toprak atarak kapattığını görür ve suyun çok az olduğu bu dönemde suyun kaynağını bulmuş olur. Suyu bulduğu için ermiş kabul edilir.

Hamursuz Dede, Muğla-Düğerek arasında kendi adıyla anılan bir dağın tepesinde yer alan önemli bir yatırıdır⁴⁴. Anlatıldığına göre, Hamursuz Dede (Baba), Seyyid Kemaleddin'in kardeşidir ve ismi de Mehmet

köprüsü olan sosyal hayatın yoğun olarak yaşandığı bir mekandır. –Muğla ve Muğla Üniversitesi Rehberi-

⁴⁴ Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967

Said'dir. Hamursuz Mustafa Dede diye de anılır. Diğer kardeşlerinin ise, Milas'ta medfun olduğu söylenir. Muğla büyüklerinden Süleyman Beyin nezdinde hizmet eden saf ve dalgın abdalardan bir zat olduğu, ona, ekmek yaparken hamura maya katmadan ekmek yaptığı için Hamursuz adı verilmiş olduğu rivayet edilir⁴⁵.

Gerek Muğla'dan gerek çevre köy ve ilçelerden her türlü dileği olanlar Hamursuz Dede'ye gelerek dua ve niyazda bulunur. Mum yakılır. Erenin etrafındaki ağaçlara bez bağlanıp dilekte bulunulur. Bazı ziyaretçiler tarafından, eren adına adak adanıp oraya getirilen hayvan yatırın etrafında üç veya yedi defa döndürüldükten sonra kurban kesilir. Kurban olacak hayvan erenin etrafında döndürülmezse, kurbanın ve dileklerin kabul olmayacağına inanılır. Hamursuz Dede'ye gelenler, şahsiyetin manevi büyüklüğü dolayısıyla dileklerinin kabul olacağına inanırlar. Anlatılır ki, eskiden Hıdırellez günlerinde bu yer ziyaret edilirmiş. Hamursuz Dede'nin mezarının olduğu tepeye araba yolunun çıkmaması buranın fazlaca ziyaret edilmesine engel olmaktadır. Muğla'nın diğer ilçeleri ve komşu iller depremlerden oldukça fazla etkilenmesine rağmen, şehir merkezi depremden daha az oranda etkilenir. Muğla halkı bu durumu Hamursuz Dede'nin bir kerameti olarak yorumlar.

⁴⁵ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

Ahi Yahya'nın, amlıkaltı Mevkiindeki Yusuf Efendi Mektebinin yanında medfun olduğu nakledilir. Ahi Yahya'nın mekânına yoksulluk ve muhtaçlıktan kurtulma umuduyla gelinir. Buraya gelenlerin gelir düzeylerinin oldukça düşük kişiler olduğu, geliş amaçlarının, 'geçim sıkıntısından kurtulmak, maddi olarak elinin bollaşması, mal-mülk ve servet sahibi olma' umudu olduğu söylenir.

Müftü Fâzıl Efendi'nin, II. Selim'in hükümdarlık yıllarında Hoca Ahmet Bâlî, Hoca Keramet'in ve Molla Çelebi Hazretleriyle aynı dönemde yaşadığı bilinmektedir. Mezarı, Muğla'da Emir Beyazıt mahallesinde kendisinin yaptırmış olduğu söylenen Müftü Pınarı adıyla bilinen çeşme ve camii'nin bitişiğinde olduğu söylene de daha sonraki yıllarda imar çalışmaları sırasında mezarın başında mezar taşı olmadığından çeşme ile birlikte tesviye edilmiştir. Çeşmenin üst tarafında kendi adına yaptırdığı camii, yanında küçük bir oda ve mihrabı bulunan bir çilehanesinin var olduğu kaydedilmektedir. Halkın söylentisine göre Müftü Fazıl Efendi, yeniden yapılmış olan Müftü Pınar çeşmesinin yanındaki mezardadır. Ancak, halk arasında Müftü Camii ve Müftü Pınarı şeklinde bilinmesine rağmen, bu sokakta son yıllara dek Havva Ana lakabında bir hatun ikamet ettiği için burası Havva Ana Sokağı ve Camii olarak bilinir. Bu çeşme belediyece restore edilip modern bir görünüm verilmiştir. Bu çeşmenin suyunun şifa verici olduğuna inanıldığından Muğla halkından ve civar

ilçelerden büyük bir rağbet görmektedir. Böbrek taşına, karın ağrısına ve daha birçok hastalığa iyi geldiği düşünülmektedir. Buraya gelenler şişelerle su doldurulup götürürler.

Bekir Efendi (v.1952) Konyalı Mehmet Efendi oğlu Feyzullah Efendinin oğludur. İslami ilimlerde ve fıkıh'ta uzmandır. Menteşe müftülüğü ve Şeyh Bedreddin Medresesinde Müderrislik görevlerinde bulunmuştur. Bekir Efendi Muğla'nın Yerkesik köyündendir. İlim tahsiline Ödemiş'te Çakır Ahmetzâde ile başlamış, Muğla'da Hacı Ömer Efendi ile devam etmiştir. İcazet almasına yakın bir zamanda üstadının hacca gitmesi nedeniyle sınıf arkadaşı ile beraber Hacı Hamzazâdelerden Mehmet Rahimi Efendi'nin derslerine devam ederek icazet almıştır. Üstadı Hacı Ömer Efendi'nin, Şeyh Bedreddin medresesine müderris olarak tayin edilip ders vermeye başlaması ile bir defa icazet verebilmiştir⁴⁶. Müftü Mehmet Sadettin Efendi'nin vefat etmesiyle Muğla müftüsü olmuştur. Dokuz yıldan fazla müftülük yaparak birçok fetvalar vermiştir. Bekir Efendi kendi halinde yaşayan çok muhterem bir kişidir. Evden camiye camiden medreseye gider gelir ve kendi köşesine çekilir devamlı ibadet yapan yalnız bir hayat sürmüştür.

⁴⁶ Tavashlızade Osman Ağa tarafından Şeyh Mahallesi'nde yaptırılan medresenin Müderris Müftü Bekir Efendi döneminde 1898'de 25, 1899'da 17, 1900 ve 1901 yılında 27 talebesi, 1903'de 26 talebesi yer almaktadır.

Mezarı Muğla’da Kadı Süleyman Efendi, Hafız Ahmet Efendi gibi zatların da kabirlerinin bulunduğu Şeyh Camisi haziresinin arka taraflarındadır. Yanında üstadı Hacı Ömer Efendi’nin kardeşi Hafız Hacı Ali Efendi yatmaktadır.

Bodrum Evliyalrı

1521’de Osmanlı Amiralı ve haritacısı Piri Reis kitabında Bodrum’u “Bodurum” olarak zikreder. 1522de Osmanlılar Kanuni döneminde Rodos’u almalarıyla Rodos Şövalyelerinin kontrolündeki bütün kaleler Osmanlı İmparatorluğuna geçer. Buna şüphesiz Bodrum da dahildir. 1566’da Turgut Reis Malta Kuşatması sırasında ölür. 1601’de Ortakent-Müskebi Mustafa Paşa Kule evi inşa edilir. 1671’de Evliya Çelebi Bodrum’u ziyaret eder ve Seyahatname’sinde Bodrum’un iki yanında bulunan ve Kemer olarak bilinen iki köyde gemi yapımından bahseder⁴⁷. Sitayişle bahsettiğı kale içinde kiliseden dönüştürölen bir cami vardır. Büyük limanın garbında bir sivri kaya, bir türbei asitandır.

Bodrum XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren denizcilik açısından önemli bir Osmanlı kazası haline

⁴⁷ Evliya Çelebi. Seyahatname IX. Cilt. Sh.211-212

gelmiştir ⁴⁸ . Kızılhisarlı Mustafa Paşa'nın Osmanlı Donanmasına Kaptanı Derya olması ile birlikte 1688-1717 yılları arasında oğulları ile beraber Bodrum yerleşerek Bodrum'da bazı imar faaliyetlerine başlar. 1723'de Kalenin girişinde yer alan Eski Cami, Kızılhisarlı Mustafa Paşa tarafından inşa edilir. 1732 yılında Kızılhisarlı Mustafa Paşa Bodrum'a bir tersane yapılması için gelir. 1736'de Yat Limanı'nda yer alan Tepecik Camii Kızılhisarlı Mustafa Paşanın kahyası tarafından inşa edilir. Hasan Hoca ve oğlu Kapudan-ı Derya Cafer Paşa da kazada cami, medrese ve mektep inşa ettirirler. Cafer Paşa'dan sonra kardeşi Ahmed Bey de şehrin gelişmesinde emeği geçen kişiler arasında yerini alır.

1749'da İngiliz Lordu Charlemonte ve mahiyeti Bodrumu ziyaret ederler. Lord eserinde Bodrum'u ve kaleyi detaylı bir şekilde anlatır. 1769 günümüze kadar ayakta kalan Osmanlı kervansarayını inşa edilir. 1770'de Rus donanması şehri topa tutar.

Bodrum 1522 yılında Kanuni Sultan Süleyman devrinde Osmanlı topraklarına katılır. Bodrum'da Osmanlı tersanesinin varlığı ile ilgili ilk bilgiler 1727 tarihli Kızılhisarlı (bugünkü adı Denizli Serinhisar İlçesi) Mustafa Paşa vakfiyesine dayanır ⁴⁹ . 1770 yılındaki

⁴⁸ Ahmet Yiğit. 165 Nolu Bodrum Şerhi Sicilinde Bulunan Denizciliğe Dair Kayıtlar

⁴⁹ Avram Galanti Bodrumlu, Bodrum Tarihi

Çeşme baskınından sonra yakılan donanmanın yerine dışarıdan gemi alamayan Osmanlı Devleti, İstanbul dışında tersanelerde gemi yapımını destekler. 1770 yılında Kaptan-ı Derya olan Cafer Paşa'nın 1771 yılında Bodrum'da bir kalyon yaptırttığı belgelerde görülmektedir.

1789 yılında Padişah III. Selim ıslahat hareketlerine başlamadan önce ülkenin çeşitli kesim ve yerlerinden raporlar topladığında kendisine Tersane-i Amire, Sinop, İstanköy, Rodos ve Midilli tersaneleri yanı sıra bodrum tersanelerinin durumu da rapor edilir. 1790 yılında Menteşe Mütesellimi Hacı Ebubekir Ağa'nın babası Hasan Ağa burada bir kadirga yaptırtarak İstanbul'a gönderir. 1792 yılında biten bu kalyonun adı "Şahbaz-ı Bahri" dir, 74 top ve 850 mürettebatı vardır. 1793 yılında sefere çıkan zamanın Kaptan Paşası Bodrum'a uğramış ve burada inşa edilen iki kalyonun rüzgara dayanmadığını gördüğünden, sefer dönüşünde yeni yapılan ve denize indirilen teknenin merasimine katılmış, ancak hakkında kötü söylentiler duyduğu Liman Reisini, ve direkçiyi teknenin yapımında kusurlu bularak idam ettirmiştir.

Tersanenin etrafını çeviren duvarlar ve kuleler korsan saldırılarına karşı 1822 yılında yapılır. Ancak duvarların dayanıksız oluşu yüzünden Adalar Voyvodası Mehmet Nazif Bey tarafından dört kuleli tersane kalesi inşa edilir. Bugün tersane alanına giriş olarak kullanılan

kule ise 1829 yılında Tavaslı Osman ağa tarafından bitirilmiştir

Bodrum, 17 ve 18. yüzyıllarda gemi yapımcılığı ve Ege adaları ile ticareti dolayısıyla önemli bir liman şehri haline gelir. XIX. yüzyılın başlarında esaslı bir tamir görerek güçlendirilen Bodrum Kalesi, 1885 yılında hapishane vasfını kazanır ve sürgün yeri olur. Hapishane, Meşrutiyet'ten sonra boşaltılır ve teşkilatı kaldırılır. Bir süre sonra tekrar açılarak, buraya siyasi ve adli tutuklular gelmeye başlar.

Asrın sonunda Cuinet Bodrum hakkında şu bilgileri verir⁵⁰. Kazanın 14 bin olan nüfusunun 11.613'ü Müslüman, 2264'ü Ortodoks Grek, 45 yabancı ve 86 Musevi'dir. Şehirde Liman İdaresi, bir postahane, bir cami, iki mescit, küçük bir kilise, elli dükkan, bir hamam iki çeşme, beş kahvehane, iki fırın ve 1025 ev bulunmaktadır.

Banisi Kızılhisari Mustafa Paşa olan çarşıdaki Mustafa Paşa Medresesinin 1898'deki talebe sayısı

⁵⁰ Vital Cuinet. La Turquie D'asie Geographie Administrative, C.III, Paris 1892, s. 662-665

13'tür ⁵¹ . 1899'da bu medreseye Hacı Cafer Bey Medresesi de ilave olur.

26 Mayıs 1917'de Duplex adlı Fransız gemisi tarafından Alman gemilerine yakıt verildiği bahanesi ile şehir bombalanır. Limanda bulunan kayık ve sandallar yanmış, kalenin bir tarafı hasara uğramış, Tepecik Camii'nin kubbesi, Tepecik Kız Okulu, Karaada'nın kulüpleri ve birkaç ev tahrip edilmiştir.

1917 yılında Bodrum büyük bir çekirge felaketi yaşar. Ekinlere, sebze ve meyvelere büyük zarar veren çekirgeler bölgede altı yedi yıl süren bir hasara yol açarlar.

Uzun yıllar bir yıkıntı ve mezbelelik halinde duran bu tersane 1999 yılında özel bir şirketin sponsorluğunda Danimarka'nın Aarhus Üniversitesi arkeoloji bölümünün başkanı Prof.Paul Petersen'in yönetiminde, Bodrum Sualtı Arkeoloji Müzesi Müdürlüğü denetiminde yapılan kazılar ve restorasyon çalışmalarından sonra tersanenin giriş bölümü resim galerisi haline dönüştürülür.

Mustafa Paşa ile oğlu Cafer Paşa, Mora'da Eğriboz'un Kızılhisar'ından gelmişlerdir. Bir aralık “Baştardalar” ve “Kırlangıçlar” başbuğu gibi

⁵¹ Çiğdem Taş. Maarif Salnamelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayetinde Eğitim. Yüksek Lisans Tezi. Afyon. 2006

kumandanlıklarda bulunmuşlar, sonunda kendilerine Kaptan- ı Derya rütbesi verilmiştir. III. Mustafa saltanatı zamanında Osmanlı vezirlerinden olduğu ve bu görevde ancak bir yıl kalarak, Rodos muhafızlığına gönderildiği ve Bodrum'da öldüğü kaydedilir. Kızılhisarlı Mustafa Paşa ile oğlu Cafer Paşa'nın gömülü oldukları kubbeli türbe, Marinanın güneyinde yer almaktadır. Mustafa Paşa'nın vakfiyesine göre türbe, 1727'ye yakın bir tarihte yapılmıştır. Rodos mutasarrıfı Kızılhisarlı Mustafa Paşa korsan takibi, gemi yapımı gibi hizmetler yanında Bodrum'da cami ve okul inşa ettirmiştir. 1741 yılına ait bir arşiv belgesinde merhum olarak anıldığına göre, bu tarihten önce ölmüştür. Cafer Paşa, Osmanlı belgelerinde belirtildiği gibi, "Akdeniz'i delik-delik, köşe-bucak bilen" bir kaptan idi. 1770 yılında üç ay kadar kaptan-ı deryalık yapmıştır. Son görevi Rodos Mutasarrıflığıdır. Bodrum'un gelişmesinde babası gibi hizmeti vardır. Tersanede kalyon yapımı yanında, Bodrum'da hamam ve medrese inşa ettirmiştir. 12 Mart 1773 tarihli bir arşiv belgesinde merhum olarak anıldığına göre bu tarihten biraz önce ölmüş olmalıdır.

Kızılhisarlı **Mustafa Paşa** ve Oğlu Cafer Paşa Türbesi, baldaken kuruluşlu ve dikdörtgen planlı bir türbedir⁵². İnşa malzemesi olarak alt kesimlerde mermer, diğer kesimlerde düzgün kesme taş ve kaba yonu taş kullanılmıştır. Türbeye girişi sağlayacak herhangi bir

⁵² Cengiz Gürbıyık. Bodrum Yarımadasındaki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üni. İzmir. 2007

açıklık bırakılmamıştır. Türbenin batı cephesinin iki yanında, dışa taşıntılı, ortası delikli üst üste ikişer mermer konsol bulunmaktadır.

Tarihi değer taşıyan mezarlık, Mustafa Paşa'nın türbeye gömülmesinden sonra oluşmuştur. Buradaki en eski taş, 1751/2 yılına tarihlenmektedir ve bir kadına aittir. Türbenin çevresinde Cafer Paşa'nın kardeşi Rodos mutasarrıflarından Ahmed Paşa (öl. 1787/8), Cafer Paşa'nın eşi Mahbûbe Hanım (öl. 1800/1) ve Ahmed Paşa'nın eşlerinden Habîbe (öl. 1778/9) ve Nefise hanımlar yatmaktadır.

Harf Devriminden sonra bir müddet daha kullanılan mezarlıkta, 1928'den itibaren Lâtin alfabesinin o günkü özelliklerini ve imlâ problemlerini de görmek mümkündür.

Kızılhisar'lı Mustafa Paşa, Bodrum'a tersane yaptırmak için geldiğinde adıyla anılan Mustafa Paşa Camiini yaptırmıştır (1723). Halk arasında bu camiye Eski Cami de denilmektedir. Giriş kapısı üzerinde yapım kitabesi bulunur. Camii kesme taştan, kareye yakın dikdörtgen planlı olarak yapılmıştır. Üzeri çatı ile örtülüdür. Önünde birbirlerine yuvarlak kemerlerle bağlı iki sütunlu, üç bölümlü bir son cemaat yeri bulunmaktadır. Mimari yönden bir özellik göstermemektedir. Caminin yanında taş kaide üzerinde, yuvarlak gövdeli ve tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Camiinin ilk minaresi 1927 senesinde depremde zarar

görmüş ve yıkılmıştır. 1957 senesinde minareye yıldırım düşmesi nedeniyle kullanılamaz hale gelmiş, 1963 senesinde tekrar yapılmıştır. Caminin minberi tahta, mihrabı ise mermerden yapılmıştır. Bu caminin en kıymetli vakıflarından biri; Timur Gürkan'ın torunlarından Şazmelek tarafından armağan edilen Hicri 871 yılında yazılmış, şimdi ise İstanbul Evkaf Müzesinde bulunan Kuran'ı Kerimdir. Caminin inşa kitabesi şöyledir.

“Huda bir kulunu tergip edince böyle hayrata
Mücahit fi sebilillah o gazi Mustafa Bey kim
Müyesser oldu itmamı duhul eden desün amin
Anın meyli düşer daim nice türlü ibadeta
İdüp ihya bu beytullahı talip oldu marazata
Duadır çün anın tarih dahil ola cemaata
Sene 1136”

İç Liman'da, Tepecik Mahallesi'nde, Neyzen Tefvik Caddesi üzerinde bulunan Tepecik Camii, Antik Çağlardan kalmış olan Agora'nın olduğu yere Tersaneci Mustafa Paşa'nın Kahyası Hasan Ağa tarafından 1735 yılında yaptırılmıştır. Bu cami Osmanlı mimarisinde örnekleri çok az olan Yalı Tipi Camiler grubundandır. Üzeri kubbeli olan bu cami 26 Mayıs 1915'te Fransız Duplex kruvazörünün açmış olduğu top atışı sırasında zarar görmüş ve kubbesi yıkılmıştır. Daha sonra bu kubbe Karayakalı Hacı Mehmet tarafından yenilenmiştir. Caminin çevresi 1962 yılında açılmış ve yapı meydan ortasında kalmıştır. Kesme taştan inşa edilen cami

dikdörtgen planlıdır. Önündeki son cemaat yeri kiremit örtülü ahşap çatılıdır. İbadet mekanının üzeri pandantifli bir kubbe ile örtülü olup, iç mekanda mimari yönden özellik gösteren bir bezeme bulunmamaktadır. Camiye girişten sonra sağ ve solunda iki ayrı bölüm halinde son cemaat yeri bulunmaktadır. Buradan ahşap bir merdivenle kadınlar mahfiline çıkılır. Caminin yanında bitişik olarak kaidesi kubbe eteğine kadar yükselen yuvarlak taş gövdeli ve tek şerefeli minaresi bulunmaktadır.

Adliye Camii, II. Abdulhamit'in gönderdiği ve halktan toplanan paralarla 1901 yılında yapılmıştır. Kale Caddesi'nin sonunda, Belediyenin önünde, Cumhuriyet Meydanı'nda bulunan bu cami Bodrum'da yapılan en son cami olmasından ötürü de halk arasında Yeni Cami ismi ile tanınmıştır. Kesme taştan yapılan cami, kareye yakın dikdörtgen planlı olup, üzeri ahşap bir çatı ile örtülüdür. Yanında taş kaide üzerine yuvarlak gövdeli, tek şerefeli minaresi bulunmaktadır. Mimari yönden bir özellik taşımamaktadır. 2007 yılında Aydın Vakıflar Bölge Müdürlüğü tarafından iç ve dış olmak üzere caminin tamamı restore edilmiştir.

Türkkuyusu Camii, Türkkuyusu Mahallesi'nde, eskiden Sıralavaz Caddesi, günümüzde ise Turgutreis Caddesi olarak anılan yol üzerinde yer almaktadır⁵³. 1767 yılında halk tarafından inşa edilmiştir. Dikdörtgen planlı

⁵³ Cengiz Gürbıyık. Bodrum Yarımadasındaki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üni. İzmir. 2007

bir yapıdır. Malzeme olarak kesme taş kullanılmış, kiremit çatılı tekne tonoz ile örtülü bir yapıdır. Tek şerefeli, mukarnas kavsaralı bir minaresi vardır ve minare kare kaide üzerine oturmaktadır.

Ayrıca, 1746 yılında Hacı İbrahim adlı biri tarafından yaptırıldığı anlaşılan Eskiçeşme Mahallesi Mescidi ile yörede hepsi de bir çeşme ya da bir sarnıçın yanında yer alan pek çok namazgah bulunmaktadır⁵⁴.

Erendede türbesi, ilçeye 18 km. mesafede bulunan Turgutreis Beldesi Karabağlar Mah. Yalı Mevkiinde park alanı içersinde bulunmaktadır.

Saldır Şeyh türbesi, ilçe merkezinin batısında, Gümbet sırtlarında Eski Çeşme Mahallesi sınırları içinde, Türbe mevkiindedir. Bu tepede, mevkiye adını veren Saldır Şah yatırı yer alır. Üzerinde bir türbe yer alan bugünkü makamının yüz metre kuzeyindeki mezarın da Saldır Şeyh Buhari'nin başına ait olduğu belirtilmektedir. Denilir ki, son türbedarı kulaklarında küpesi olan Bektaşî Sabri adlı dervîştir.

Selçuk Türklerinden Muğla yöresine kumandanlık yapmakta olan Tanrıverdi adlı uc beyin kumandanı olan

⁵⁴ Bunlardan biri 1889 tarihli Şeyhülislam Ömer Lütî Efendi tarafından inşa ettirildiği anlaşılan Sandıma Köyü namazgâhıdır. İstanbul Çamlıca'da "Bodrumi Camii" olarak bilinen bir cami ve bir okul yaptırmış olan Ömer Lütî Efendi, 1896 yılında ölmüş ve yaptırdığı caminin avlusuna defnedilmiştir.

Saldır Şeyh Horasani, Gelibolu'dan seksen kişilik kuvvetle Gumbet'e gelir. İnaniş'a göre gerçek adı bilinmeyen bu kahraman, savaş sırasında kafası kopmasına rağmen, elinde süngüsü ile savaşmaya devam etmiş; başının ve gövdesinin düştüğü yerlere ayrı ayrı mezarlar yapılmıştır. Bu türbe dini günlerde ziyaret edilen bir anıt mezar halini almıştır.

Bodrum'da koya ismini veren kişinin, yani **Koyunbaba**'nın koyun hemen ortasında türbesi bulunmaktadır. Anlatılır ki, bu türbeden çok etkilenen Carlo Domeniconi türbe için Koyun Baba'yı yazar. Ama rivayet odur ki, türbe lanetlidir ve köy halkı tarafından uyarılır. Tabii ki buna aldırış etmeyen Carlo, Koyun Baba'yı yazmaya devam eder. Ailesinin İspanya ziyaretinde bulundukları uçak düşer. İki kızı ve karısı ölür. Bunun haberini alan Carlo yıkılır. Daha sonra İspanya'ya giderek çalışmasının son bölümünü orada bitirir⁵⁵.

⁵⁵ Carlo Domeniconi (d. 1947) İtalyan gitarist ve Kompozitör, Klasik Müzik ve Caz konserleri ile tanınır. Cesena, İtalya'da doğmuştur, ilk eğitimini Carmen Lenzi Mozzani ile 13 yaşında iken almıştır. 17 yaşında iken, Pesaro'daki Conservatorio Statale di Musica "Gioachino Rossini" konservatuarından diploma almıştır. 1966, Batı Berlin'e gitmiş; Berlin University of the Arts'ta kompozisyon eğitimi almıştır. 20 yıl kadar Profesör olarak akademik hizmet vermiştir. Daha sonra, Domeniconi Türkiye'ye gitmiş ülke kültüründen ve insanından tutku derecesinde etkilenmiştir. Akademik hayatına İstanbul'da devam etmiş, kompozisyonlarında Türk halk kültürü etkileri

Ayrıca, Kubbeli Türbesi ve Mumcular Beldesi'nin Kemer Köyü'nde Kılıçlı Eren yatırı bulunmaktadır.

Dalaman Evliyalrı

İlçede Kavaklı Dede türbesi ve Ak Türbe isimlerinde iki türbeden söz edilmektedir. İlçe merkezine 10 km. mesafede bulunan Eski Köyceğiz köyünde bir tepe üzerine inşa edilmiş olan anonim türbe, kısa kare bir kaide üzerinde, sekiz kenarlı ve piramidal külahlı taş bir yapıdır⁵⁶. Kullanılan malzemenin antik harabelerden getirilmiş devşirme malzemeler olduğu görülür. Defîne arayıcıları tarafından duvar diplerinin derin şekilde tahrip edilmiş olduğu anlaşılmaktadır. Yapı muhtemelen XIII. Yüzyıl sonu, XIV. Yüzyıl başlarında inşa ettirilmiş olmalıdır.

Kargınkürü türbesi, ilçeye beş km. mesafede bulunan *Kargınkürü* köyünde olup Menteşe devrine ait olan bu türbede kimin yattığı bilinmemektedir.

görülmeye başlamıştır. Domeniconi muhtemelen en bilinen eseri Koyunbaba (1985) ile tanınır. Eser, Koyunbaba Seyit Ali'ye ve onun hayatından/ailesinden kimi kesitlere atıfta bulunur.

⁵⁶ Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Şerefler* köyünde **Şerefler türbesi** bulunur.

Fethiye Evliyalari

1284'te Menteşeoğulları'nın yönetimi altına girer; 1424'te Osmanlı topraklarına katılır. 19. yüzyıl sonlarında Aydın vilayetinin Menteşe Sancağı'na bağlı bir kaza merkezi olan Fethiye, 11 Mayıs 1919 ile 20 Haziran 1920 tarihleri arasında İtalyan işgali altında kalır. 13. yüzyıldan itibaren görülen Makre (uzun) adı, muhtemelen asıl Fethiye adasının (Şövalye adası, Uzun ada) adı iken daha sonra limana da aktarılır. Balkan Savaşı'nda şehit düşen havacı Yzb. Fethi Bey'e izafeten 26 Mart 1914'te sultan Mehmet Reşad'ın (1844-1918) fermanı ile Megri olan isim Fethiye olarak değiştirilir.

Menteşe Beyliğinin merkezi ve Menteşe Bey'in de türbesinin bulunduğu Megri, bölgede en çok zaviyenin bulunduğu yerdir⁵⁷. 1530 tahririne göre gelirleri artan zaviyeler Ahi Recep, Eynel Dede, Hoca Ahmet Dede, Ahi Saltuk ve Hamza Fakih zaviyeleridir. Hızır Bali Zaviyesinin geliri düşmüş, diğer zaviyelerin gelirleri ise sabit kalmıştır. 1583 yılı tahririnde Hacı Ali Zaviyesinin yeni yapılmış olduğu görülür.

⁵⁷ Ahmet Yiğit. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler

Maarif Nezareti Salnamelerinde kayıtlı olan medreselerin sayısı on üçtür⁵⁸. Aldıran karyesindeki medresenin 241 öğrencisi olup banisi merhum müftü Mustafa Efendi'dir. Batlangıç karyesindeki medresenin talebe sayısı 43 olup banisi müderris Ramazan Efendi'dir. Ören karyesindeki medresenin talebe sayısı 78 olup banileri Hacı Halil ve Yusuf Efendi'lerdir. Toplu Medresesi Seydiler karyesindedir ve talebe sayısı 97 olup iane ile yaptırılmıştır. Gele Medresesi yine Seydiler karyesinde olup 36 talebesi vardır. Banisi Derviş Mustafa Efendidir. Hamid Efendi Medresesi de Seydiler karyesindedir, 33 talebesi olup iane yolu ile yaptırılmıştır. Zive karyesindeki medresenin 139 talebesi olup iane ile yaptırılmıştır. Kayacık'taki medresenin 51 öğrencisi olup iane ile yaptırılmıştır. Karadere'deki medresenin 10 talebesi olup Dodurga ve Girişburnu'ndaki medreselerin talebe sayısı belli değildir. Döğeri ve Süleyman Efendi medreselerinin talebe sayıları 13 ve 11'dir.

Geçmişte medreseleriyle bilinen ve ilçeye 30 km. mesafede bulunan Seydiler köyünde günümüzde her yıl tekrarlanan bereket ve şükür yemeği haziran ayı içinde verilir.

Fethiye'nin Sarnıç Mahallesi, bugünkü Tekke Gül Camii yanında Ahmet Gazi Türbesi olarak bilinen ve ziyaretçilerin Ahmet Gazi Hazretleri adına adaklar kesip,

⁵⁸ Çiğdem Taş. Maarif Salnamelerine Göre 20.Yüzyıl Başlarında Aydın Vilayetinde Eğitim. Yüksek Lisans Tezi. Afyon. 2006

dualar ettikleri türbede Meğri'yi fethederken şehit düşen **Menteşe Bey** medfun bulunmaktadır. Türbe kare planlı, tek kubbeli kübik gövdeli bir yapıdır. İhata duvarı ile türbenin doğu cephesi arasında küçük bir hazire yer alır.

Menteşe Bey bir uç beyi olarak bulunduğu bölgede, Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflaması ve Moğol tahakkümüne girmesinden sonra istiklalini ilan eder. Mentese Beyliğinin kurucusu olan Mentese Bey, hiç bir zaman Moğol hakimiyetini kabul etmez ve onlara karşı kurulan bütün ittifaklarda yer alır. Bunun neticesi olarak Moğolların düşmanlığını kazanır.

Moğollar başlarında Keyhatu olduğu halde Mentese üzerine geldiklerinde Mentese Bey bu güçlü düşman karşısında Muğla içlerine, Mentese ilinin en uç köşesi olan Mekri'ye (Fethiye) kadar çekilir. Burada vuku bulan savaşta şehit düşer ve ordusu da dağılır (1291). Ne var ki, Mentese Beyin şehit oluşu ile ilgili olarak Fethiye'de halen halk arasında anlatılan menkıbede hadisenin kahramanı Ahmed Gazi Bey'dir. Nitekim, bu sebeple Fethiye'deki bu türbe Mentese Bey'e değil, Ahmed Gazi Bey'e atfedilmektedir. Oysa Ahmed Gazi Bey'in kabri, Mentese tahtına payitahtlık yapmış olan Beçin'de kendi inşa ettirdiği medresenin ana eyvanındadır. Ahmed Gazi Beyin ölümü ile ilgili tarihi kaynaklarda bir Moğol Mentese savaşına rastlanılmaz. Türbenin onun adıyla anılmasına, babalarının ölümünden sonra geriye kalan dört kardeşin Mentese topraklarını

aralarında paylaşımları ve sonrasında bazı toprakların kardeşlerin birbiriyle yaptıkları mücadeleler neticesinde el değıştirmesi sırasında Ahmed Gazi Bey'in Fethiye'ye de hakim olması ve orada bir takım eserler vücuda getirmesinin yanı sıra dedesi Menteşe Bey'in türbesini de ihya etmiş olması sebep olmuştur. Vakıf kayıtlarında Ahmed Gazi Bey'in Fethiye'de bir medrese yaptırdığı ve bu medreseye bir tarla vakfettiği görölmektedir.

Menteşe Beyin türbesine batısından bitişik oldukça büyük ölçekte bir yapı kalıntısı bu gün de mevcuttur. Vakıf kayıtlarında söz edilen medresenin bu olması muhtemeldir. Türbe ve medresenin XIV. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılmış olması mümkün görönmektedir.

Halk arasında anlatılan menkıbeye göre, Ahmed Gazi Bey (aslen Menteşe Bey) Moğol düşmanıyyla savaşa savaşa Fethiye'nin Günlükbaşı mevkiine kadar gelir. Orada aldığı bir kılıç darbesi ile başı gövdesinden ayrılır. Ancak Ahmed Gazi Bey başsız olarak savaşımaya devam eder. Başsız beden savaşıırken bugün türbenin bulunduğu yere gelip mahrem olan bir kadınla karşılaşınca düşer ve öölür. Ve bu yere de bugünkü türbe yaptırılır. Başın koptuğu Günlükbaşı mevkiinde bir makam türbe yapıldığı söyleniyorsa da bu konudaki rivayetler farklıdır. Günlükbaşı'ndaki sarnıçtan bozma bir yapı, menkıbe kahramanının hem başı hem de hanımına ait bir türbe olarak kabul edilmektedir. Ancak bu yapının zamanla içi

dolmuş bir sarnıç mı yoksa gerçekten bir türbe mi olduğu belli değildir.

Osman Efendi, ilçeye 28 km. mesafede bulunan *Çenger* köyünde cami avlusundaki bir türbede yatmaktadır. Çengerli Osman Efendi'nin diktiği ağacın dört yüz yıldan daha uzun bir ömrü olduğu söylenir.

Anlatılır ki, açık denizde fırtınaya yakalanan bir geminin kaptanı gemisinin battığını görünce, “Yetiş ya Osman Efendi, on Osmanlı bağışlayacağım”, diye yardım ister. Osman Efendi yetişir ve gemiye omuz verir. Devrilmek üzere olan gemi, doğrulur. Fırtına dininceye kadar bu destek devam eder. Fırtınadan sonra limana demirleyen geminin kaptanı, Çenger köyünün yoluna düşer. Şimdiki Okçular Kayası civarında Osman Efendi ile karşılaşır. Osman Efendi bu yabancıya, nereye gittiğini sorar. Kaptan, “Osman Efendi'nin yanına gidiyorum”, der ve başından geçenleri anlatır. Osman Efendi gemiye omuz verdiğini söylemeden önce, omzunu açar. Omzu kapkara erimiş haldedir. Bunu gören kaptan Osman Efendi'nin ellerine sarılır. Çıkarıp sekiz Osmanlı verir. Osman Efendi, “Hani on Osmanlı diye imdat istemiştin,” der. Bunun üzerine kaptan tekrar Osman Efendi'nin ellerine sarılır ve özür diler. İki Osmanlı daha verir. Osman Efendi aldığı paraları çevreye yaptırdığı cami ve çeşmelere harcar.

Yine anlatılır ki, köyün hemen bitişiğindeki tarlada çift sürerken evleğin öte başında bir fıçı içinde su, öbür

başında da bir yığın ot bulundurmuş. Öküzler susayınca suya doğru giderlermiş, acıkınca da ot yığınının doğru. Sebebini soran köylülere, “Hayvanları da hoş kullanmalı, bizim canımız tatlıysa onların da tatlıdır. Onların hakkı daha önemlidir. Çünkü ağızları söylemez”, dermiş.

2000’lerde Fethiyeli hayırseverler tarafından tadil edilen türbe çevresinde her yıl toplanılmakta, Mevrit okutulup yemek ikramında bulunmaktadır⁵⁹.

Yusuf ara sıra yolunu tutar,
Bizim yöreye bir güzellik katar.
Şimdi ordaki türbesinde yatar,
Çenger'dedir Osman Efendi Dede⁶⁰

Eren Baba’nın kabri, Baba Dağının zirvesinde, Faralya’ya ve denize bakan uçurumun kenarındadır. Orman idaresi buraya gözetleme kulesi yaparken, yatırın çevresini de tel örgü ile koruma altına alır. Mezar, gözetleme kulesinin 10 metre kadar uzağındadır. Çevredeki köylerden gelenler tarafından sık sık ziyaret edilen bu erenden de çeşitli dilekler dilenir. Önce adaklar kesilerek erenin gönlü hoş edilir. Buraya yakın olan köylüler, yağmur dualarında, mübarek günlerde ve bayram arifelerinde Eren Baba’yı ziyaret ederler. Baba Dağı’nın ismi, bu erenden dolayı verilmiştir, denilir.

⁵⁹ <http://www.fethiyehaber.com/>

⁶⁰ Yusuf Tuna. Çengerdedir Osman Efendi Dede

Nohutlu Baba, Mendos Dağının zirvesindedir. **Horozlu Baba**, Fethiye'den Kaya'ya doğru giden yol üzerindedir.

İlçeye 20 km. mesafede bulunan Yeşilüzümlü beldesinde Yukarı Mahalledeki Selçuklu Camiinin güneydoğu köşesine bitişik olarak inşa edilmiş olan anonim bir türbe bulunmaktadır⁶¹. Tek kubbeli, kare planlı kübik yapıya girişin hemen önünde, üzeri bayrak ve çuhalarla örtülü semerdam şeklinde bir sanduka yer alır. Kuzeyde, bitişigindeki cami ile irtibatı temin eden sivri kemerli bir hacet penceresi bulunur. XIV. Yüzyıla tarihlenen yapının bitişigindeki caminin banisine ait olması muhtemeldir. Ne var ki, minare gövdesinin bulunmadığı caminin de banisi ve inşa tarihi bilinmemektedir.

İlçeye 78 km. mesafede bulunan Seki beldesinde Türbe Camii duvar resimlerinin hem motif hem de teknik olarak benzerliği dolayısıyla Denizli-Balkan/Boğaziçi Eski Camii (1878), Güney Belenarası camii (1885) ile aynı yıllarda, aynı tarikat grubu tarafından yapıldığı düşünülmektedir. 1880 yılında Rum Mimar Luka tarafından 300 metrekarelik bir alana 200 metrekare

⁶¹ Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

olarak yapılan 200 kişi kapasiteli caminin tapusu da belediyenin üzerindedir⁶².

1337 yılında Menteşe Beyliğinde Fethiye'den sorumlu Mekri hakimi Melik Eşref'in Girit Dükaliğı ve Menteşe Beyliği arasında yapılan antlaşmada imza koyanlardan birisi olarak adı gemektedir⁶³. Seki'deki **Eşrefpaşaoğlu** türbesinin yapım yılının XIV. Yüzyılın sonlarına rastladığı düşünölmektedir. Halk arasındaki rivayete göre Seki beldesinin yukarı ovasında o yıllarda büyük bir yılana benzer bir canavar yaşarmış. Bu ovaya giden herkesi yutar ölmüş. Halk çare bulamayınca Eşref Paşa oğluna başvurmak zorunda kalmış. Eşref Paşa oğlu herkesin evlerinde bulunan yük hayvanlarına sönmedik kireleri yükleterek ovaya doğru sürmüş. Sonuçta gelen hayvanı yutan bu canavar iyice susamış. Su içmeye doğru su kaynağına giden canavar bir güzel susuzluğunu gidermiş. Sönmedik kireç suyla buluşunca canavar fazla gidememiş ve olduğu yerde patlamış. Halkta böylelikle kurtulmuş. Komutan Eşrefpaşa oğlu halk kahramanı haline gelmiş. Onun ölümünden sonra adına türbe yapılmış. Canavarın öldüğü bölgede ise geniş bir sahada beyaz kireç kalıntısı bulunmaktadır. Anma günü gelenek haline getirilir ve günümüze kadar her yıl o bölgede yemek düzenlenir.

⁶² www.fethiyehaber.com/

⁶³ <http://www.seki.bel.tr/>

İlçeye yedi km. mesafede bulunan Çamköy’de bir türbe bulunmaktadır.

Köyceğiz Evliyalari

Efsanelere göre Köyceğiz, gölün alanı üzerinde bulunan bir ovada kurulmuş. Bilinmeyen bir zamanda ovayı sular basmış. Felaketin seyrine gelenler gölün doğu kısmında kalan birkaç evi ve insanı görünce: "Bütün şehir batmış, sadece kıyıda bir köyceğiz kalmış." demişler. Bugün hâlâ gölün altında bir batık şehir olduğuna inanılır.

1562 tarihli Osmanlı Devlet Arşivi Tapu-Evkaf defterinde bir Köyceğiz Camisinin varlığı tespit edilmiştir⁶⁴. Köyceğiz Camisinin vakfına padişah beratı ile Hatîb Resul Fakîh’in mutasarrıf tayin edilmiş olduğu belirtilmektedir. Ne var ki, bu caminin nerede yapıldığı ve akıbetinin ne olduğu hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Muhtemelen Köyceğiz’deki bu cami 1902’de yaşanan büyük deprem felaketi ile yıkılmış olmalıdır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında Köyceğiz’de iki cami mevcuttur. Caminin biri Halil Beyzade Hacı Mehmet Bey ve diğeri de Tahir Ağa tarafından yaptırılmıştır.

⁶⁴ Mürsel Özata. Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi. Muğla. 2004

Günümüzde 1957 yılında yapılmıştır ibaresi bulunan Molla Halil Cami (deniz kenarında olan) ve Merkez Hacı Bey Cami (Fevzipaşa Caddesi üzerinde olan) sonradan tamir edilip yenilenmeyle ortaya çıkmış olup günümüzde hizmetlerine devam etmektedir.

1517 yılında yapılan ve imam Muslihüddin'in tasarrufunda bulunan Hacı Ömer Mescidinin ihtiyaçları için bazı yerlerin gelirleri vakfedilmişti. XVI. Yüzyılda Köyceğiz'de iki zaviye bulunmaktadır⁶⁵. Bunlardan Ayas-Subaşı Zaviyesine, hasılı senede 200 akçe olan 5 parça öşürlü yer, hasılı senede 106 akçe olan bir hamam ve ayrıca beş parça yer olmak üzere toplam olarak 350 akçe vakfedilmiştir. Fakat bu zaviye Osmanlı Devletinin son zamanlarına kadar faaliyetlerine devam edemez. Köyceğiz kazası dahilinde, tekke ve zaviyelerin 1925 yılında kapatılmasından önce de hiçbir tarikata ait tekke olmadığı nakledilir.

İlçeye beş km. mesafede bulunan *Toparlar* köyü mezarlığında bulunan **Benler** türbesi, altıgen gövde ve piramidal külah ile poligonal gövdeli türbeler arasında hiç rastlanmayan bir yapıya sahiptir⁶⁶. Menteşe beyliğinin ilk yıllarına tarihlenen türbede tek mezar bulunmaktadır.

Tavashoğullarının vakıf çiftliklerine bakan ve evkaf idaresine para veren bir kahyaya ait olduğu bilinen

⁶⁵ Ahmet Yiğit. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler

⁶⁶ Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

Benliler Türbesi, Kargıcak çayı kenarındadır⁶⁷. Benliler türbesinde bir kadının medfun olduğu rivayet edilmektedir.

Şehler Türbesi, bugünkü Zeytinaları Köyü Şehler mevkiinde olup vefat tarihleri belli olmayan üç kişi medfundur. Bunlardan biri Çomaklıbaba namı ile bilinmektedir.

Nasuhdede Türbesi, Bugünkü Köyceğiz köyünde bulunan ve harap bir durumda olan türbe, Timur'un Menteşe ilçelerine kadar soktuğu bir akıncı kolunun başkanına aittir.

Çiçekli Baba Türbesi, Otmanlar köyünde Çiçekli Baba'ya ait kırk adım uzunluğunda bir kabrin bulunduğu türbedir. Memleket bir tehlikeye maruz kaldığı ve halkın harbe gitmesi lazım geldiği zamanlar Çiçekli Baba tarafından top atıldığına inanıldığı söylenmektedir.

Şeyhler Türbesi (Şeyh Hasan Dede Türbesi), Osmanlılar Devrine aittir ve Şeyhler Camii 1957'de onarım görmüştür. İdris Baba, Nasuh Dede ve Benliler türbeleri Beylikler Devrine aittir.

⁶⁷ Tavaslıoğulları'nın 1750'li yıllarda Muğla yöresinde devlete ait toprakların işletmesini yapan üç aileden biri olduğu nakledilir.

Marmaris Evliyaları

1300'lerde Marmaris ticari ve askeri açıdan önemli bir liman şehridir. Mermer ve kereste ticareti yapılmaktadır. Rodos adasının fethinde Menteşe Beyliği tarafından üs olarak kullanılır. Ahmed Gazi'nin 1391'deki ölümünden sonra yörede Osmanlı egemenliği başlar. Rodos'un fethi sırasında Kanuni bir kale, bir kervansaray ve bir köprü yapımını emreder. Marmaris 1525'te Muğla sancağına bağlı bir kaza olur.

1789'da İbrahim Ağa Camii yapılır. 1800-1850 arasında Mısır Suriye savaşlarında alınan esirler Marmaris'e getirilir. 1890'da maden ihracatı başlar. Bu yıllarda şehir hakkında Vital Cuinet şu bilgileri verir⁶⁸. Kazanın 12.868 olan nüfusunun 640'ı Grek Ortodoks olup kalanı Müslümandır. 500 ev, minareli iki cami, bir hamam, harap vaziyette bir kervansaray vardır. 1914'te Fransızlar Marmaris kalesini topa tutar. 1922'de İtalyan askerleri Marmaris'ten ayrılır.

Evliya Çelebi Marmaris kalesi ve çevresini şöyle tasvir eder⁶⁹. “Kale içinde dizdar, imam, müezzin ve kayyum hanesi, ve buğday anbarları, bir kemer altında minaresiz bir mescidi, ve otuz neferi vardır. Dışarıda ise

⁶⁸ Vital Cuinet. La Turquie D'asie Geographie Administrative, C.III, Sh. 670-671

⁶⁹ Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt S. 228

elli tane kiremitli ev, bir cami ve bir hamam bulunmakta, iskelede ise bir han ve önünde sekiz dükkan yer almaktadır. Kale dışındaki bütün hayrat Süleyman Hanın annesine aittir. Limanın sağ tarafı sığdır ve orada Göçcü Baba medfundur. Şimal tarafta ise Pilavdepesi diye anılan yerde Yakup Baba ziyaretgahı bulunmaktadır. Evliya Çelebi onunla ilgili menkıbeyi şöyle anlatır. “Sultan Süleyman’la görüştüklerinde, “Yafrahu’l muminun” ayetini okuyup, var Sarı oğlan Rodos’u al, deyu keşifte bulunmuştur ki, bu ayet yörenin fethine tarih olmuştur. Fetihden sonra Süleyman Han dönüşünde buraya geldiğinde Yakup Baba’nın göçtüğünü öğrenmişti.”

Marmaris Mevlevihanesi, Sarıcana Mahallesi’nde, kaleye yakın bir yamaçta Değirmen Çayı’nın kenarındadır. Şimdi yeni yapılar arasında kaybolmuş olan Mevlevihane, Sarıcana-Yörük Fatma Zaviyesi/Türbesi yanında kurulmuştur. 1835’te semahane, mescit ve türbeden oluşan kırma çatılı bina son yıllara kadar ayaktaydı.

Ne var ki, Mevlevihanenin kesin tarihi bilinmiyor. 16. yüzyılda kurulup II. Mahmut zamanında (1835) son şeklini aldığı kabul edilir. Bu onarıma ait kitabede mevlevihanenin adı Haşim Dede Tekkesi olarak geçmektedir. Bu yapı yıkılarak sekizgen tuğla türbe ile yeni bir cami yapılmıştır (1987). Eski türbenin kitabesi yeni türbenin kapısı üzerine yerleştirilmiştir.

Mevlevihaneye ait su kuyusu ve hazirenin bir kısmı halen mevcuttur.

Sarı Ana lakabıyla bilinen Yörük Fatma'nın yattığı türbenin dış cephesinde iki kabartma kitabe bulunmaktadır⁷⁰. Her ikisi de Arap harfleriyle yazılmış olan bu kitabelerden birisi Mevlevi sikkesiyle, altındaki, "ya Hazret-i Mevlana" yazısından ibarettir. Diğer kitabede ise Sultan II. Mahmut'un "Mahmut Han Bin Abdülhamit el Muzaffer Daima", yazılarının kaydedildiği tuğra ile "Adlı" mahlası hemen dikkati çekmektedir. İlk defa II. Mahmut'la birlikte görülen bu mahlaslı Osmanlı tuğrasının altında da, şu mısralar vardır:

Külliye Haşim Dede oldu zamanında küşad
Eyleyüb inşasına himmet sırr-ı cennet-mekan
Marmaris halkı dün dün o şah-ı ekremi
Üfleyüb rahmetle yad itse sezadır her zeban
Yazdı Safvet de dü-gah akar idüb tarihini
Mevlevi dergahı yaptı lütf idüb Mahmut Han

Mustafa Safvet Çelebi'nin 1880'lerde düzenlemiş olduğu Mevlevihaneler listesinde Marmaris Mevlevihanesinin banisi olarak Sarı Ana Sultan, başındaki şeyh olarak **Hüsameddin Dede**'nin ismi geçer.

⁷⁰ Nerin Köse. Sarı Ana Türbesi ve Rodos Seferi

1912'deki faal olan Mevlevihaneler ve şeyhleri listesinde **Selahaddin Dede**'nin ismi yer almaktadır⁷¹.

Sarıana Türbesi, Marmaris'te Güllük'e giden yol üzerindedir. Sarıana kerâmet göstererek Kânûnî Sultan Süleymân Hana Rodos'un feth edileceğini müjdelemiş, ineğiyle de ordunun süt ihtiyacını karşılamıştır.

1986'ki türbe restorasyonu süreci öncesinde Mevlevi Sarı Ana'nın sandukasının ayakucundan bir tutam toprağımsı bir madde alanın bir eve kavuşacağı ve bundan sonra o maddeyi tekrar eski yerine koyması gerektiği ısrarla söylenmekte idi.

Marmaris'in manevi mimarlarından olan **Sarı Ana**, yüzyıllardır halkın kalbinde sevgi ve saygı ile yaşayan tarihi ve tasavvufi bir simge olur. Bir adı da “Yörük Fatma” olan Sarı Ana'nın muhtemelen sarışın olması sebebiyle bu adı aldığı tahmin ediliyor. 16. yüzyılda yaşayan Sarı Ana'nın türbesi kendi adını taşıyan semtte Marmaris merkezine ve Marmaris koyuna bakan yamaçta bulunmaktadır. Günümüzde olduğu gibi yaşadığı devirde de manevi kişiliği ve kerametlerinin ünü memleketin her tarafına yayılmıştır. 1522 yılında Rodos adasını fethetmek için Marmaris'e gelen Kanuni Sultan Süleyman onu ziyaret ederek, fetih hakkındaki tavsiyelerini sorar. O da “Armutalan semtinde

⁷¹ Yakup Şafak. Veled Çelebi'nin Menâkıb'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevihaneler ve Şeyhleri

konaklayan askerlerden, halkın meyvesini izinsiz olarak alan askerleri bu sefere götürmediği takdirde başarılı olacaksın”, der. Buna uyan Kanuni Rodos adasını fethetmiştir. Rodos’tan dönen Kanuni, teşekkür etmek için uğradığı “Sarı Ana’nın” vefatını öğrenir ve çok üzülür.

Kabri üzerine bir türbe yapılmasını ve önündeki dereye de halkın ziyareti için bir köprü inşa edilmesini emreder. Sarı Ana’nın bir inekten Kanuni’nin birliklerine yetecek kadar süt sağması, hayırlı işlerde halka yol göstermesi ve çeşitli kerametleri hala halk arasında anlatılmaktadır. Bugün Marmarisli ya da Marmaris dışından gelen ziyaretçiler, sürekli açık tutulan türbeyi ve camiyi ziyaret etmektedirler.

Yalancı Boğaz’da yatırı bulunan **Yalancı Dede**, her gece yaktığı ateşle birçok denizcinin ve gemilerin kurtarıcısı olarak anılır⁷².

İlçe emniyet kavşağında bulunan yatırın da, 675 yılında İslam ordularının Rodos seferi sırasında şehit düşen ordunun sancaktarı **Murat Dede** ile kardeşi Osman’a ait olduğuna inanılır.

İlçeye 30 km. mesafede bulunan *Turgutköy* merkezinden şelaleye giden yolun üzerinde, yaklaşık bir

⁷² Yalancı Boğaz ilçeye 8 km. uzaklıkta bulunan bir kara parçası olup bir gemi kaptanının fırtınalı bir havada burayı körfeze açılan boğaz zannedip gemisini karaya oturtmasından sonra "Yalancı Boğaz" adını almıştır.

kilometre mesafede sağ yamaçta, kolay fark edilemeyen ve yöre halkı tarafından **Çağ Baba** ismi verilerek türbe zannedilip başında dua edilen yer, M.Ö 2. yüzyılda savaşçı Diagoras ve karısı Aristomakha için yapılan tek piramitli bir mezardır. Turgut köyü muhtarı Naci İşler 'Mezarın kime ait olduğu ve tarihi hakkında bilgi sahibi değildik. Türbe zannederdik. Büyüklerimiz götürür yemek yedirirdi, dua ederdik' diye anlatır. Piramidal mezarda bulunan şiir vezni ile yazılmış kitabede şunlar yazılıdır⁷³.

“Siz beyaz dişli hayvanlar, her zaman size öngörülen yerde kalın

Çünkü ben en yukarıda olarak her şeyi gözetleyeceğim

Ki hiç bir korkak adam gelip de mezara zarar vermesin

Çünkü bu savaşta ölen Diagoras isimli bir adamın ve örnek çocuklar yetiştirilmesiyle ve kocasına sadakat anlayışıyla herkesten üstün olan ve babasının Aristomakha olarak isimlendirdiği tanrılarla kıyaslanası karısının mezarıdır.”

⁷³ Karya'dan Cumhuriyete Marmaris. MTO. Sh. 42

Milas Evliyaları

Ulu Arif Çelebi Menteşe'ye gelir. Menteşe Beyi Mesut Bey'in oturduğu Milas'ta uzun süre kalır. Bu süre sonunda Mesut Bey Arif Çelebi'nin müridi olur.

Battuta Milas'a uğradığında karşılaşmış olduğu Şüşteri'den söz eder⁷⁴. “Milas şehrinde Allah'ın uzun ömür verdiği dindar kişilerden Baba Şüşteri ile tanıştım. Yaşının yüzelliden fazla olduğu söylenmekte... Ama gücü kuvveti yerinde, aklı sağlam. Bize hayır dua etti. Onun duasının olumlu etkisi ve bereketi zamanla gerçekleşti.”

Evliya Çelebi şehrin ziyaretgahlarından şöyle söz eder⁷⁵. “..Su dere dağının zirvesinde Su dere erenleri, şehir içinde Felendi Sultan ve Derebeği Sultan, Hayreddin Sultan, Boğa Baba, Gazal Murad, Selahaddin Sultan ve ibretnüma tasavvuf Hayali zıl müellifi Şeyh Süşteri Hazretleri burada medfundurlar. Her kim ziyaret etse gülmesi mukadderdir.”

Şeyh Şüşteri'nin mezarı bugün Atatürk bulvarının tam ortasındadır. Mezar kaybolmasın diye bir mermer üzerine adı yazılarak dikilmiştir. Anlatılır ki, Şeyh Şüşteri'nin mezarının ilk yeri Balavca deresinin önceki yatağının kenarındadır⁷⁶. Vaktiyle şimdiki Milas

⁷⁴ Battuta. Cilt I. Sh 411

⁷⁵ Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt. Sh. 209-10

⁷⁶ <http://www.milasonder.com/>

Hükümet Konağı'nın bulunduğu arazide Milas'ın ilk futbol (top) sahası varmış. Bu top sahasını oluşturmak amacıyla Milas parkının kuzeyindeki Balavca deresi yatağı değiştirilerek bugünkü yatağına akıtılmış. Doğal olarak da o günkü top sahası içinde kalan mezar top sahasının dışına, yani şimdiki Hükümet Konağı'nın caddeye bakan dış duvarının önünde bir yere taşınmış. Gel zaman, git zaman Milas Belediye başkanlarından Turan Akarca'nın döneminde, yapılan yol genişletme çalışmaları sırasında bu kez Şeyh Süşteri'nin mezar taşı bugünkü yerine konulur⁷⁷.

Milasta XVI. Asırda sekiz tane zaviye ve bir kalenderhane bulunmakta idi ⁷⁸. Bu zaviyeler Hacı Bayram, Ahi Hoca, Dividdar Hamza, Hoca Mübarek, Şeyh Luca Dede, Kazzaz Murad, İlyas Bey ve Meramdarı Dağı'nda Pir Ahmed Çelebi zaviyesi idi.

⁷⁷ Turan Akarca hakkında Meclis Albümünde hakkında şu bilgiler bulunmaktadır. İstanbul - 1922, Mehmet – Seher Zahibe - Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi. - İngilizce – Ziraat Yüksek Mühendisi - Çiftçi, Milas Belediye Başkanı – X.ve XI. Dönem Muğla Milletvekili – Tarım Komisyonu. Ali Turan Akarca (89), Alzheimer rahatsızlığı nedeniyle 2011 Ekiminde Kıyıkışlacık'taki evinde yaşamını yitirdi.

⁷⁸ Ahmet Yiğit. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler

Milas'ta Maarif Salnamesine göre beş medresede 290 talebe bulunmakta idi ⁷⁹. Çarşı civarındaki Belen Camii Medresesinde 1898'de 90 talebe okumaktaydı. Bu sayı birkaç yıl içinde 118'e çıkacaktır. Hükümet konağı civarındaki Ağa Camii medresesinde 140 talebe mevcuttur. Camii Kebir Medresesinde 30 talebe olup diğer iki medrese de, Burgaz Mahallesindeki Kurşunlu Medrese (Firuz Beğ Medresesi) ile Çarşı civarı Karlıca Karyesindeki Hendalyan Medresesidir.

Muğla Milas ilçesinde Menteşeoğulları Beyliği'nin en parlak dönemi, Taceddin Ahmet Gazi'nin hükümdarlık yıllarıdır. 1375-1391 yıllarında yörede hüküm süren Taceddin Ahmet Gazi Milas'ta birçok yapı inşa ettirir. Bunlardan Milas'daki Ulu Cami ve Beçin'deki Ahmet Gazi Medresesi öne çıkar.

Milas Ulu Camii, Hoca Bedrettin Mahallesinde ve Balavca deresinin kenarında, Müzenin karşısında yer alır ⁸⁰. Son Menteşe Beyi Ahmet Gazi tarafından yaptırılmıştır. Taç kapıda yer alan inşa kitabesinden inşa

⁷⁹ TAŞ Çiğdem. Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti'nde Eğitim. Yüksek Lisans Tezi. Afyon. 2006

⁸⁰ Süreyya Eroğlu. Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları. Doktora Tezi. Mimar Sinan Üni. İstanbul. 2006

tarihi 1378 olarak verilir. Kapısı Selçuklu mimarisine uygun olarak yapılmıştır. Cami 1878 yılında onarılmıştır. Caminin yapımında moloz taş, tuğla ve antik yapılardan toplanan malzemeler kullanılmıştır. İbadet mekânının yan duvarları büyük payandalarla desteklenmiştir. İbadet mekânı mihrap duvarına paralel iki sıra paye ile üç sahna ayrılmıştır. Payeler sekiz köşeli olan soldaki birinci payeden sonra diğerleri kare kesitlidir. İbadet mekânının sağ ve solundaki sahnlar beşik tonozla, diğerleri de çapraz tonozla örtülmüştür. Sol sahnın tonozları kemerlerin yardımıyla doğrudan doğruya duvarlara dayanmaktadır. Sağ sahnı örten tonozlar ise, daha kısa destekler üzerine oturtulmuştur. Orta sahnında, mihrabın önünde kurşunla kaplı bir kubbe vardır. İbadet mekânının üzerindeki tonozlar ahşap bir kiremitli kırma çatı ile dıştan örtülmüştür. Bu cami tonozlarla kubbeyi birleştirmesi yönünden; Ulu Camilerin düz çatıdan tonozla, tonozdan da kubbeye geçişi göstermesi yönünden yöredeki ünik örnektir. Caminin kuzeyindeki minaresi sonraki yıllarda buraya eklenmiş olup, 33 basamaklı açık merdivenli bir minaredir.

Mermer kaplamalı minberin 1879'da eski ahşap minberin yerine orijinalini takliden Hristiyan ustalar tarafından yapıldığı, yapının banisi kitabesinin kaybolduğu nakledilir. Caminin batı cephesindeki girişi üzerinde alınlıkta üç satır halinde Fatma Hanım'ın 1903 tarihli vakfiyesi, kuzey kapısı üzerindeki kitabe is 1904 tarihli Gülcan oğlu Hacı Mehmed'in vakfiyesi yer alır.

İlçe merkezinde Burgaz Mahallesinde Hisarbaşı ve Yeldeğirmeni mevkilerini birleştiren yol üzerinde yer alan **Firuzbey Camii ve Medresesi**, Osmanlıların Menteşe Valisi Hoca Firuz Bey tarafından 1394 yılında yaptırılır⁸¹. Caminin batı tarafındaki yapılar medrese odalarıdır. Üzeri kurşunla kaplı olduğu için halk tarafından “Kurşunlu Cami” olarak da bilinen yapı, mavi damarlı mermer kaplamalarından ötürü de Evliya Çelebi tarafından Gök Cami olarak tanıtılmıştır⁸².

Erken Osmanlı mimarisinin zaviyeli ve ters T planlı mimari tipindendir. Cami birçok kez onarılmıştır. Caminin üst kısımları ile kuzeyindeki şadırvanı XIX.yüzyılda yapılmış, minberi ile kapı kanatları 1875 yılında İstanbul’a götürülmüş ve yerlerine yenileri yapılmıştır. Avusturyalı diplomat ve gezgin A.Von Prokesch 1824-1826 yıllarında Milas’a gelmiş, cami çevresinde içerisinde zambakların olduğu bir hazireden söz etmiştir. Ancak bu hazireden günümüze hiçbir iz gelememiştir. Yalnızca Firuz Bey’in eşine ait mezar bulunmaktadır.

Cami kesme taştan yapılmıştır. Önünde üç bölümlü bir son cemaat yeri ile giriş mekânının iki tarafında birer

⁸¹ Aynur Durukan. Firuz Bey Camii ve Medresesi. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 13

⁸² “..Ve canibi erbaasında derü divarları serapa gök mücella mermerden Anınçün Etrak taifesi Gök Cami derler..” IX. Cilt. Sh.208

yan mekanlı hücresi bulunmaktadır. Kare planlı orta bölüm sekiz dilimli bir kubbe ile dikdörtgen planlı yan bölümler beşik tonozlarla örtülmüştür. Avlu zemininden iki basamak aşağıda bulunan son cemaat yeri beş sivri kemerlidir. Kuzey cephesinde dikdörtgen bir kapı ile geçilen giriş mekânı kare planlı olup, üzeri tonozla örtülmüştür. Buradan ikişer basamakla doğu-batı eksenine açılmış basık kemerli kapılar ile yanlardaki hücreye geçilir. İbadet mekânını örten kubbe diğerlerinden farklı olup, çift katlı ve sekizgen kasnaklıdır.

Caminin dış cephesi özenli bir işçilik gösteren mavi damarlı mermerlerle kaplanmıştır. Kubbeler kurşunla örtülmüştür. Caminin bezemesi daha çok son cemaat yeri, giriş, mihrap ve ibadet mekânında görülmektedir. Özellikle üç sıra mukarnas şeridi ile çevrili olan kapının üzerinde çift renkli taş işçiliğini yansıtan sivri kemerli bir alınlık bulunmaktadır. Buradaki kitabe çevresinde gül, karanfil ve yaprak motiflerinden oluşan bitkisel malzeme ile kapı lentosunun altında palmet, rumi ve lotuslar dikkati çekmektedir.

Mihrap iki sıra mukarnasla çevrilmiş ve bunların üzerine palmetle sonuçlanan tepelikler yerleştirilmiştir. Mihrabın iki yanındaki yazılardan yapının Hasan Bin Abdullah el-Benna; bezemelerinin de Musa Bin Abdullah en-Nakkaş tarafından yapıldığı öğrenilmektedir. XIX.yüzyılda buraya konulmuş olan mermer minber

kıvrık dal, spiral ve zencerek motifleri ile bezelidir. Ayrıca ibadet mekânı ile yan mekânların üzeri de kıvrık dal, rumi ve palmet motifleri ile süslenmiştir.

Cami 1974, 1977 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış, kubbe kasnağı içerisindeki kalem işleri ile birlikte yenilenmiştir.

Cami avlusunun batısında yer alan **Firuz Bey Medresesi**, cami ile aynı tarihte yapılmış, 1964-1965, 1976-1977 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmıştır. Medresenin duvarlarının alt kısımları ve köşeleri kesme taştan, üst kısımları ise moloz taştan yapılmıştır. Medrese kuzey-güney yönünde, kare planlı on altı hücreden meydana gelmiştir. Bunlardan güneydeki ilk sekiz hücre yan yana sıralanmıştır. Bu hücrelerden sonra yapı kuzeydoğuya yöneldiğinden ötürü dört hücre kuzeydoğudadır. Bunun köşesinde çatıya çıkışı sağlayan on bir basamaklı bir merdiven ile sokağa açılan dikdörtgen bir kapı bulunmaktadır. Bu kapının kuzeyinden itibaren yapı doğuya yönelmiş ve buraya da dört hücre yerleştirilmiştir. Bütün bu mekânların üzeri birbirlerinden farklı özellikler gösteren tonoz ve kubbelerle örtülmüştür. Kubbe ve tonozların üzeri onarım sırasında bir çatı ile örtülmüştür. Hücrelerin hepsi avluya dikdörtgen birer kapı ile açılırlar. Bir ve onuncu hücrenin dışında kalan hücrelerin içerisinde birer ocak nişi bulunmaktadır. Ayrıca bu hücreler mazgal tipi pencerelerle dışarıya açılırlar. Medresenin kuzey ve

güney cepheleri tamamen sağırdır. Batı cephesi ise evlerle kapatılmıştır.

Yapının banisi Firuz (Ağa) Bey Yıldırım Bayezid'in emirlerinden olup bir ara Musa Çelebi'ye vezirlik yapıp 1413 yılında vefat etmiştir⁸³. Mübarizeddin (din savaşçısı) unvanının yanında Hoca lakabını da kullanan Firuz Bey dönemin askeri şahsiyetlerinden biri olmalıdır. Menteşe ilinin fethini müteakiben bu bölgeye vali olarak atanır. Valiliği sırasında inşa ettirdiği bu eserin tamamen mermerden olması ve dış cephede süslenebilecek bölümlerin bezenmesi, bir güç ve prestij ifadesi olarak değerlendirilebilir⁸⁴.

İlçe merkezinde Hacıılyas Mahallesinde çarşı içindeki **Hacı İlyas Camii**, Menteşe Beyliği döneminden kalan iki camiden biridir⁸⁵. Harim giriş kapısı üzerinde yer alan beş satırlık mermer kitabeye göre, Menteşe Beyi Şucaeddin Orhan Bey döneminde, 1330 yılında Naib Selahaddin tarafından yaptırılır. Caminin banisi, bir ihtimalle Evliya Çelebi'nin Milas'taki medfun veliler arasında zikretmiş olduğu Selahaddin Sultan'dır. Diğer bir ihtimalle, Orhan Beyin kardeşi ve aynı zamanda naibi Selahaddin Bey'dir. Muhtemelen Orhan Bey Beçin'deki

⁸³ Mehmed Süreyya. Sicill-i Osmani. Cilt 2. Sh. 538

⁸⁴ Yıldırım Özbek. Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453). Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. 2002

⁸⁵ Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

sarayında Ulu Beğ olarak Menteşe ülkesini yönetirken kardeşi Selahaddin de naib olarak Milas'ta bulunmuş ve Orhan Beyin hükümranlığını tanıdığını ifade eden inşa kitabesiyle bu camii inşa ettirmiş olmalıdır. Veya, Selahaddin Sultan, iki ayrı kişi yerine aynı kişidir.

Ağa Camii, Hacı Apti Mahallesinde, Balavca deresinin yanında yer alır. 1734 yılında Abdülaziz Ağa tarafından inşa ettirilmiştir. 18. yüzyılda Milas'ta idareyi Baltalı Kapı yanında konak yaptırmış olan Abdülaziz Ağa ve oğulları Sait ve Ömer Ağa oldukları bilinen ağalar ele almıştır. Mezarları Bugün Ağa Camii olarak bilinen caminin arka tarafında derenin karşısındadır. Yanındaki minaresini Abdülaziz Ağa'nın soyundan Mehmet Bey'in annesi Refia Hanım 1885 yılında yaptırmıştır. Caminin yanında bulunduğu kaynaklardan öğrenilen ve 1900'lerde şehrin en fazla talebesi bulunan medreseden ise günümüze hiçbir iz gelememiştir.

Belen Camii, Hisarbaşı Mahallesinde, Çöllüoğlu Hanı yanındadır. 1750 yılında Mehmet Sait Ağa tarafından onarımdan geçirilmiştir. Muğla Milas ilçesi, Hisarbaşı Tepesi'nde bulunan bu caminin yapım tarihi ve banisi bilinmemektedir. Mimari yapısından XIV. yüzyılda yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazı kaynaklarda Hoca Mukbil tarafından kiliseden camiye çevrildiği belirtilen cami, Mehmet Sait Ağa tarafından 1750 yılında onarılmıştır. Kesme taş, tuğla ve moloz taştan yapılmış olan cami plan olarak Ulu Camie benzemektedir. İbadet

mekânı iki sıra üçer sütunla üç sahna ayrılmıştır. Sütunlar birbirlerine hafif sivri yuvarlak kemerlerle bağlanmıştır. İbadet mekanının üzeri ahşap tavanlı olup, çatı ile örtülmüştür. Giriş kapısı kuzeydedir. Ayrıca batıda küçük bir de giriş kapısı bulunmaktadır. Caminin yanındaki kesme taş kaide üzerindeki yuvarlak gövdeli, tek şerefeli minareyi, Abdülfettah oğlu Ömer Ağa 1811 yılında yaptırmıştır.

Abdülfettah Ağa'nın yaptırdığı han, cami ve hamam ile birlikte 1798'de inşa edilir. Han kesme taş ve tuğladan dikdörtgen planlı ve iki katlı olarak yapılmıştır. Hanın orta avlusu çevresinde odalar sıralanmış, önündeki revakların üzerine de ikinci kat oturtulmuştur. Giriş kapısı mermerden ve oldukça gösterişli olup, silmelerle hareketlendirilmiştir. Kapı üzerinde kitabesi bulunmaktadır.

Abdülaziz Ağa tarafından 1719-1720 yılları arasında yaptırılan **Çöllüoğlu Hanı**, Milas Belediyesi Ana Hizmet Binası'nın da bulunduğu Hisarbaşı tepesinde, birbirlerine paralel ve dikey dar sokaklarla bağlanan ve Milas'ın eski ticari hayatına yön vermiş, bugün dahi birçok zanaatkârı içerisinde barındıran tarihi arasta içerisinde yer almaktadır. Hana, kuzey cephesindeki kemerli kapıdan girilir. İki katlı, avlulu ve dikdörtgen bir yapıdır. Hanın alt katı hayvan barınakları, üst katı ise konaklama için kullanılmıştır. 18. yüzyıl Osmanlı mimarisinin özgünlüğünü korumuş nadir

yapıları arasındadır. Belen Camisinin yanında, Milas Arastasıyla iç içedir. Çöllüoğlu Hanı, kentin merkezinde, çevreye hakim bir noktada ve eski mimari dokunun bozulmadan korunduğu bir ortam içinde yer almaktadır. Hanın yanında Milas Arastası yer almakta olup, Arasta'nın Hana bağlı olarak inşa edildiği düşünülmektedir. Hanın girişi kuzeyden, kemerli bir yapıdan olmaktadır. Han, 1738 yılında Abdülaziz Ağa tarafından Ağa Camii yanında inşa ettirdiği medreseye vakfedilmiştir. (Ağa Camii, Belen camiini tamir ettiren Mehmet Sait Ağanın babası Hacı Abdülaziz Ağa tarafından yaptırılmıştır. Hasır Camii de denir.) 1051 metrekarelik alan üzerine kuruludur. Han iki katlı, avlulu ve dikdörtgen şeklindedir. Alt kat kemerli olup, üst kat bu kemerler üzerine oturmaktadır. Yapının alt katı, Osmanlı hanlarında olduğu gibi hayvanların bağlandığı açık mekânlardan oluşmaktadır. Bunların önü sütunlarla desteklenmekte ve bunların da üzerinde üst katın sundurması oturmaktadır. Yapı büyük ölçüde, yapılışı sırasındaki asıl mimari özelliğini korumaktadır.

Hoca Bedrettin Mahallesinde Tüfekçi Sokak içinde, Ulu Caminin hemen yanında bulunan hamam 17. yüzyıl eseridir ve halen kullanılmaktadır. Evliya Çelebi, şehirde bundan başka bir hamamdan daha söz eder. Bu hamam Gazipaşa Mahallesinde, eski askerlik şubesi binasının altında, “Eski Hamam Sokak” içindedir. Hamamın kalıntıları belirgin bir şekilde durmaktadır.

Hamam, Osmanlı Dönemi hamamlarının mimari özelliklerini yansıtmaktadır.

Milash Hacı Mustafa Efendi (1784-1863), Milas'ta doğdu. İslami ilimlerin hepsinde uzmandır. Milas Müftüsü Hacı İsmail Efendi'den eğitimini almıştır. Daha sonra İstanbul'a giderek ünlü âlimlerden aldığı derslerle ilmini artırır ve bilahare Milas'a geri döner. Menteşe Müsellimi Tavashioğlu Osman Ağa tarafından Muğla'ya getirilerek Müftü olmuş ve bu görevi uzun süre devam ettirmiştir. 1863 yılında vefat etmiş, günümüze hiçbir izi kalmayan Kuşunlu Cami haziresine gömülmüştür ⁸⁶. Öldüğünde, “Ayaklı Kütüphane”yi gömdük, denilmiştir.

XIX. asrın sonlarına doğru Milas hakkında Vital Cüinet şu bilgileri verir⁸⁷. Şehrin 12 bin olan nüfusunun 9734'ü Müslüman, kalanı Grek Ortodoks, yabancı ve Musevidir. Hükümet konağı, eski anıtların kalıntılarından inşa edilmiş tamamen mermerden üç cami, beş mescid, bir kilise, iki hamam, 120 dükkanlı bir pazar, 15 kahvehane, altı çeşme ve 2600 ev bulunmaktadır.

Orhan Bey Camisi, Beçin'de Ahmet Gazi Medresesi'nin karşısında, kale giriş kapısının

⁸⁶ Haziredeki mezar taşları ise başka bir mezarlığa taşınmıştır.-
[www.discoverislamicart.org/-](http://www.discoverislamicart.org/)

⁸⁷ Vital Cuienet. La Turquie D'asie Geographie Administrative, C.III, Sh. 666-668

güneydoğusunda bulunmaktadır. Caminin yapım tarihi bilinmemekle beraber, XIV. yüzyılda Menteşeoğulları döneminde yapıldığı sanılmaktadır. Bazı kaynaklarda da caminin yapım tarihi 1332 olarak belirtilmektedir. İbni Battuta 1330'lu yıllarda Milas'a geldiğinde bu caminin yapılmakta olduğundan söz eder⁸⁸. Cami moloz taş ve tuğladan ve devşirme antik malzeme kullanılarak yapılmıştır. Dikdörtgen planlıdır. İbadet mekanı duvarları ile girişinin bir kısmı günümüze gelebilmiştir. Bazı kaynaklarda da bu yapının ibadet mekanının ahşap direklerle desteklenen toprak damlı olduğu yazılıdır.

Beçin'i güneyden ve doğudan kuşatan surların doğusunda, yaklaşık iki km. mesafedeki Kepez veya Yelli denilen tepe üzerindeki düzlükte inşa edilen Yelli Medrese, açık avlulu, tek katlı olarak yapılmıştır. Menteşe Beyliğinin maddi olarak en zayıf olduğu XV. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlendirilmektedir. Aynı mevkiideki Yelli Camii'nin banisi ve yapım tarihini belirten kitabesi günümüze gelememiştir. Yapı üslubundan XIV. yüzyılda Menteşeoğulları zamanında yapıldığı sanılmaktadır. Cami kesme taş ve tuğladan inşa edilmiş olup kare planlıdır. Son cemaat yeri iki payelidir ve sivri kemerlerle payeler birbirlerine bağlanmıştır. Minaresi olmayan yapının iki giriş açıklığının bulunması

⁸⁸ “..Bey, tepe üzerine kurulu bu şehirde yeni bir Cuma camii yaptırmaya teşebbüs etmişse de henüz tamamlayamamıştır. Burada kendisiyle görüştük. Sonra Ahı Ali'nin dergahına misafir olduk.” İbn Battuta seyahatnamesi. Cilt. I. Sh. 412.

dikkati çeker. Doğu cephe girişi medreseye bakar. Caminin batısında üst örtüsü çökmüş bir hamam, doğusunda da harap bir medrese ve mermer bir havuz bulunmaktadır.

Beçin'de, Menteşe Beyliği yerleşim alanını güneyden çevreleyen surların dışında, merkeze bir buçuk km. mesafede bulunan **Karapaşa Medresesi**, halk arasında Zindan Hanı olarak bilinir⁸⁹. Açık avlulu medreseler grubuna dahil olan yapı tek eyvanlı olup simetrik bir düzenlemeye sahiptir. Ana eyvanın iki yanında kışlık dersaneler bulunmaktadır. Doğu bölümde yer alan hücreler ve kışlık dersane yakın zamanlara kadar köylüler tarafından ikamet olarak kullanılmıştır. Taş kaplamaları muhtemelen köylüler tarafından sökülen duvarlarda yer yer hatıl ve menfez deliklerine rastlanmaktadır. İlyas Bey Medresesi diye de isimlendirilen yapının kitabesi mevcut olmayıp XIV. asrın ortalarına tarihlendirilmektedir.

Beçin'de Kalenin güneyinde Orhan Bey Camiinin hemen kuzeyinde yer alan Ahmet Gazi Medresesi, giriş kapısı üzerindeki kitabeden öğrenildiğine göre; Menteşeoğullarından Ahmet Gazi tarafından 1375 yılında yaptırılmıştır.

⁸⁹ Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

Medresenin XVII. yüzyılda mamur halde olduğu Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesinden anlaşılmaktadır⁹⁰. Günümüze oldukça harap bir durumda gelen, kesme taş kaplamalarının neredeyse tamamı sökülmiş olan yapı 2008 yılında restore edilir. Medrese dikdörtgen planlıdır. Doğu cephesi kesme taştan kaplanmış, sonraki dönemlerde yapılan onarımlarda moloz taş kullanılmıştır. Medresenin giriş kapısı kuzey cephesinde bulunmaktadır. Giriş kapısının eni yüksekliğinden fazladır. Kapının yan kanatları da cepheden dışarıya çıkıntılıdır. Oldukça enli sivri bir kemerle örtülü olan kapının ana nişi bir sıra silmeden oluşan dikdörtgen bir çerçeve içerisine alınmıştır. Ana nişin yan duvarlarında da kapının boyutlarına göre oldukça küçük birer mihrapçık yerleştirilmiştir. Ayrıca iri, devşirme mermer bloklar cephenin doğu ve batı köşelerinde de köşe taşı olarak kullanılmıştır.

Giriş kapısından bir eyvana geçilmektedir. Giriş eyvanına bitişik iki hücre de bu avluya açılmaktadır. Medresenin doğu ve batı yönündeki koridorların sonunda çatıya çıkışı sağlayan birer merdiven vardır. Medresenin avluya bakan mekânlarının cepheleri doğu ve batıdaki yan duvarları ve tonozları düzgün kesme taştan yapılmıştır. Avlunun doğu ve batı kanatları üzerinde aynı ölçüde ikişer hücreye yer verilmiştir. Medrese hücreleri

⁹⁰ “..Ahmet Ağa medresesi gayet mamurdur. Ahmet Gazi anda medfundur, ve medrese ile kal’a kapusu..” Seyahatname. 9. Cilt. Sh 210

oldukça küçük olup, her odanın içerisinde birer ocak ve dolap vardır. Üzerleri toprak damla örtülüdür. Avlunun kuzeybatı ucunda, batı kanadındaki iki öğrenci hücrelerinden kuzeydeki ile dersane önündeki zemin daha geç dönemlerde yapılmıştır. Avlunun kuzey kenarındaki ana eyvan sivri bir kemerle avluya açılmaktadır. Bu eyvan kemeri yatay silmelerden oluşmuş başlıkları olan iri birer plaster üzerine oturtulmuştur. Ana eyvanın iki yanında yer alan, birbirlerine eşit büyüklükteki iki dershanenin girişleri öğrenci hücrelerinin girişlerinden daha yüksek ve süslüdür. Sivri kemerle avluya açılan ana eyvanın cephesi zeminden başlayan bir silme demeti ile çerçeve içerisine alınmıştır. Bu kemerin köşelerinde iki dikdörtgen mermer levha dikkati çekmektedir. Bu levhalarda, arka ayakları üzerine oturmuş, ön ayakları ile ince uzun bir bayrağı tutan birer arslan figürü dikkati çekmektedir. Bu arslan figüründen sağdakinin tuttuğu flama üzerinde Ahmet Gazi'nin ismi yazılıdır. Diğer flama üzerinde ise yürüyen bir arslan figürü bulunmaktadır. Geleneksel Türk sanatında arslan gibi güçlü hayvanların sultan simgesi olarak burada kullanıldığı şekliyle ilk kez karşılaşılır⁹¹.

⁹¹ Süreyya Eroğlu. Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları. Doktora Tezi. Mimar Sinan Üni. İstanbul. 2006

Kare planlı ana eyvanın doğu ve batı duvarlarında dikdörtgen profilli birer niş görölmektedir. Bu yapının plan şeması Osmanlı medreselerinden çok Selçuklu medreselerini andırmaktadır. Bu yapıda Selçuklu medreselerinin çoğunda olduğu gibi mekânlar giriş eksenine göre simetrik olarak yerleştirilmiştir. Medresenin ölçüsüne göre giriş eyvanı ve ana eyvan aynı eksen üzerinde olup, diğerlerinden daha büyük ölçüdedir. Avlunun çevresini dolaşan revaklara Selçuklu medreselerinde rastlanmaktadır.

Ana eyvanın iç kısmında doğu ve batı cephelerinde dikdörtgen birer dolap nişi ve muhtemelen türbeye dönüştüröldükten sonra ziyaretlerin daha kolay yapılabilmesi için de kuzey cepheden dışarı açılan, dıştan yuvarlak kemerli içten basık kemerli küçük bir kapı açılmıştır. Orta kısımda yer alan sandukalardan tam orta eksende yer alan güneydeki sandukanın, mezar taşındaki kitabesine göre, Menteşeoğlu Ahmet Gazi Beye ait olup Ahmet Gazi'nin 1391 yılında şehit düştüğü de belirtilmiştir. Ona kuzeyden bitişik olan ikinci sandukanın, Ahmed Gazi Beyin yeğeni Menteşeoğlu Mehmed Bey oğlu Şücaeddin İlyas Bey'e ait olması kuvvetle muhtemeldir.

Beçin'de, kalenin güneyinde Ahmet Gazi Medresesinin hemen kuzeyinde yer alan **Orhan Bey Camii'**nden günümüze ancak pencere alt seviyelerine kadar olan beden duvarları, güneyde mihrap nişinin bir

bölümü ve kuzeyde mermer giriş kapısının söve ve lentosu ile sol tarafındaki beden duvarının hemen hemen çatı seviyesine kadar olan birr kısmı ulaşabilmiştir. Caminin inşasına ait ilk bilgileri Battuta'dan almakla birlikte Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesine de dayanarak, yapının Menteşe oğlu Mesud Bey oğlu Orhan Bey tarafından 1330'lu yıllarda inşa edildiği söylenebilir.

Beçin'de, şehir suru içindeki Orhan Bey Camiinin hemen yanı başında, kuzeydoğusunda yer alan türbe **Orhan Bey türbesi** olarak bilinir⁹². Kare planlı ve kübik gövdeli türbenin bir kubbe ile örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Yapının içersinde defineciler tarafından tahrip edilmiş etrafı betonarme bir duvarla sanduka şeklinde çevrilmiş bir mezar bulunmaktadır. Kitabesi olmayan yapının, itinalı bir işçilik göstermesi sebebiyle önemli bir şahıs için yaptırılmış olduğu açıktır. Caminin banisi Orhan Bey'in türbede medfun bulunabileceği kanaati yaygındır. Ancak türbenin Menteşe beyi Şücaaddin Orhan Bey'in vefatından daha geç bir tarihte yapılmış olması beklenir. Muhtemelen İlyas Bey'in Beçin'de yaşadığı XV. yüzyılın ilk çeyreğine tarihlemek uygun görülmektedir.

Beçin'de, Orhan Bey türbesinin güneyinde, Orhan Camiinin güneydoğusunda yer alan **anonim türbe** kare planlı kübik gövdelidir. XV. yüzyıla tarihlenen türbede

⁹² Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

kimin ya da kimlerin medfun bulunduğu bilinmemektedir.

Beçinli Mahmut Efendi, Sultan Murat Hüdavendigâr, Sultan Yıldırım Beyazıt, Sultan Çelebi Mehmet ve II. Murat Dönemlerinde yaşadı. 1368 yılında Beçin’de doğdu. Ölüm tarihi bilinmiyor. Arapça ve Farsça bilen Mahmut Efendi, asrının bilim adamlarından dersler aldıktan sonra tahsilini ilerletmek için İran ve Maverâünnehir’e giderek uzun süre oralarda kalır. Memleketine döndükten sonra çok sayıda kitap yazar. Yazdığı kitaplar arasında avcılığa ve kuşların türlerinden söz eden “Bezname” isimli orijinal kitabın, Milano’daki Anbrozyane Kütüphanesinde olduğu ve tarihçi Hammer’in Almanca çevirisi ile 1840 yılında bastırıldığı Anadolu Beylikleri kitabında yazılıdır.

Mandalyatlı Hüseyin Efendi, 1819 yılında Mandalyat (Selimiye beldesine bağlı) ilçeye 18 km. mesafede bulunan Derince köyünde doğdu⁹³. İstanbul’da asrının en meşhur alimlerinden ders alıp eğitimini tamamlayarak icazet aldıktan sonra sarayın verdiği rütbe ile Beyazıt Camisinde ders vermeye başladı. Burada yıllarca Arapça ve İslami ilimler öğretti. Bir taraftan öğrenci yetiştirirken, diğer yandan kitap yazma çalışmalarını sürdürdü. On bir eserinden dokuzu sağlığında basıldı. Bilinen öğrencisi Milas Müftüsü

⁹³ Osmanlı Müellifleri, Ulema faslı. Sah. 287

Mehmet sadık Oğuz'dur. 1887 yılında bir akraba ziyareti için geldiği Selimiye'nin Derince Köyünde vefat etti. Kendisi, zamanın erdemli alimlerinden birisidir. Huzur Hocalığına kadar yükselen bilgin bir kişidir. Basılmış eserleri: Mizan'us Sarf, Şerh'i dibace'imuğnit'tü'llap, Kavaid'i Emsile, Şeh'i Talim'ül'evzan, Şurut'us'sala, Talikat alamuğnit'tü'llap, Risaletün fi kelimeteyiş'shade. Basılmamış eserleri: Fevadid'i Lamia şerhi, Muhaşşa Mağnit'tü'allap.

İkiz türbe, Milas'a 12 km. mesafedeki eski ismi Eski Türbe olan Ortaköy'dedir. Türbe halk arasında **Pir Ahmet Çelebi**, Pir Abdurrahman Çelebi ve Seyit Ahmet gibi isimler ile anılmaktadır. Bu iki türbenin ikiz türbe adı ile anılması, birbirine bitişik nizamda ve eş büyüklükte sekizgen planlı yapılmış olmasındandır. İkiz Türbe bu özelliği ile Türk türbe geleneğinde özel ve ender bir yere sahiptir. Türbe eski bir mezarlık içinde yer almakta olup hemen 20 m. doğusunda ise camii bulunmaktadır.

Türbe kırma taş ve harçla yapılmış, sekizgen bir plana sahiptir. Giriş doğu yöndedir ve kapının söve ve pervazları yontu mermerdendir. Kapının üzerinde yarım daire şeklinde kitabe yeri vardır. Türbenin kitabesinin yaklaşık 90 yıl önce yerinden çıkarılıp alındığı söylenir. Kitabe yeri harç ile sıvanmıştır. Kapı tacı üzerinde “ Tarihi Hecel Bina” kitabesi mermer üzerine Arapça olarak yazılmıştır. Fakat bu kitabenin orijinal olup

olmadığı konusunda kesinlik yoktur. Burada tarih 1025 olarak geçmekte olup, bu tarih 1616'ya tekabül eder. Türbenin ikisi gövdede biri de kasnakta olmak üzere üç penceresi vardır. Kubbesi tuğla, taş ve harç ile yapılmıştır. Tuğlalar dikine yerleştirilmiş olup türbenin güney duvarında tuğladan yapılmış sivri bir kemer vardır. Bu kemer hemen türbeye bitişik olarak yapılan ikinci bir türbeye açılmaktadır. Bu türbe de hemen hemen aynı malzeme ile yapılmış ve aynı plana sahiptir. Ancak bu gün artık ayakta değildir. İkiz türbenin tam orta kısmında tespiti yapılamayan bir tarihte menengeç ağacı büyümeye başlamış, türbenin bu kısmı hala kurtarılabilecek olmasına rağmen, ağacın varlığının ilahi bir yönü olduğu düşünülüp köylülerce ağacı kesmeye çekinildiği ve korkulduğu için büyümesine izin verilmiştir. Zamanla güçlenen ve büyüyen ağaç türbenin içine doğru büyüyerek beden duvarlarını ve kubbesini sarmış, daha sonra da yapının tamamen yıkılmasına sebep olmuştur.

İkiz Türbe ile ilgili olarak Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kuruluna sunulan öneri projesi kurul tarafından 2008'de onaylanmış ve restorasyon çalışmalarının yapılabilmesi için Türk Sanatında ünik (nadir) olarak değerlendirilen İkiz Türbenin restorasyonunun yapılabilmesi için arşiv, belge rapor ve öneri restorasyon projelerinin hazırlanarak kurula sunulması istenmiştir.

Türbe Ortaköy Camiinin ise Muğla Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından 2010'da Anıt olarak tesciline, I.Gurup yapı olarak belirlenmesine ve özgün biçimine uygun olarak basit onarımının yapılmasına karar verilmiştir.

İkiz Türbe ve Camii ile ilgili yapılması gerekli olan temizlik, restorasyon vb. işlemlerin gerçekleştirilmesi için 2011 yılında Milas Müze Müdürlüğü tarafından tekrar çalışmalar için hazırlık yapılır, fakat iş yoğunluğu ve personel yetersizliği gibi mazeretler yüzünden başlanılamaz.

Kanuni dönemi defterlerinde Pir Ahmet Çelebi vakfiyelerinden söz edildiği nakledilir. Halk arasında Pir Ahmet Çelebi'nin kurduğu medresenin 1918 senesine kadar hizmet vermiş olduğu söylenir. İkiz Türbe'nin 1920-1950 arasında Aydın'ın Karpuzlu ve Çine ilçelerinden Milas pazarına havyan sırtında gelenlerin konakladığı yer olduğu anlatılır. "Burası geçmişte zaviye olarak kullanılan bir mekandı. Aydın'ın köylerinden Milas pazarına at sırtında gelen köylüler geceyi burada geçirirdi. Kendilerine ücretsiz yemek verilirdi. Dönüşlerinde de geceyi burada geçirir ve sabah erkenden yollarına devam ederlerdi." Meramdarı Dağında Paşa Efendinin oğlu Pir Ahmed Çelebi zaviyesi Beçin kazası

zaviyeleri arasında yer alır⁹⁴. 1526 tahririyle beraber Milas, Beçin kazasına dahil edilmiştir.

Türbe köyünün nasıl kurulduğuna dair halk arasında var olan inanca göre, vaktiyle Horasan ya da Buhara'dan geldiğine inanılan Pir Ahmet Çelebi isimli bir zat, beraberindekilerle buraya yerleşir. Pir Ahmet Çelebi, kendi adıyla anılan bir de zaviye yaptırmıştır. Büyük ihtimalle vefatından sonra kendisi için yaptırılan ve ismiyle anılan türbeye defnedilmiş olmalıdır ki burada yattığına inanılır. Türbenin içinde altı kabir yer almakta ve bu kabirlerin Pir Ahmet Çelebi ve torunlarının mezarları olduğu kabul edilir.

Ortaköy’de Hacı Abdullah Demir ve Oğulları olarak bilinen sülale İkiz türbenin türbedarlığını asırlardır sürdürmektedirler.

Halk arasında Pir Ahmet Çelebi’nin Buhara’dan geldiği anlatılır. “Çeteler Pir Ahmet Çelebi ve adamlarını rahatsız etmişler. Yemek verin, atlarımıza da yiyecek verin, demişler. Pir Ahmet Çelebi, “Gidin önce atlarınıza bakın,” demiş. Gitmişler ki atları seyiriyor, yatmış durumdalar. Vaziyetleri iyi değil. Hemen dönüp gelmişler, “Aman, demişler, sen yetişmiş bir insansın. Sen buradan kalk, yol üzeri bir yerdir.”

⁹⁴ Ahmet Yiğit. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler

“Pir Ahmet Çelebi ve yanındakiler oradan kalkmışlar Eski Türbeye gelmişler. Ah demis, namaz vakti geldi. Asasını bir kayaya sokmuş, asasını soktuğu taşın kovuğundan su çıkmış. Abdest almış, namazlarını kılmışlar. Mızrağı vurmuşlar, oradan ayrılmışlar. Giderken bizim mızrak kaldı unuttuk, demiş. Sonra da mekanımız burası olsun demiş.”

“Seyyit Ahmet Çelebi ile yanındakiler, Eski Türbeye gelmişler ama su yok. Nerede su bulursak oraya gidelim, demişler. Kanlı pınara varınca su bulmuşlar. Eski Türbede Pir Ahmet Çelebinin asası kalmış. Müridine, “Git bak, demiş, asayı al gel.” Çocuk varmış, asayı çekmiş. Tam kayanın yarığından, asanın yerinden, Dede yalağı denen bu su çıkmış. Orada daha önce su pınarı falan da yokmuş. Dönmüşler geri. Bizim yerimiz burası demişler. Bugünkü yerde mekan tutmuşlar. Okul kurmuşlar, medrese kurmuşlar.

Bu erenlere (Eski Türbe ve civarındaki erenler) cuma akşamı nur inerdi. Nur içinde erenler birbirlerini ziyaret ederler. Lüks lambasından daha parlak olurdu. Gürültü de duyulurdu. Genelde akşam namazı vaktinde olur.”

Eski adı Şeyhköy olan ve ilçeye 23 km. mesafede bulunan Şenköy’deki türbe içinde üç kabir vardır.

Bunlardan yalnız ikisinde kitabe bulunmaktadır⁹⁵. Türbe kapısının üstünde “Hane-i türbe Şeyhu’l arifin Abdurrahman Efendi fi sene-i salisin dulef ve rakamla 1030 /1620” yazılıdır. İçeride mezar taşının birisinde: “Ve huve halifetu Seyyid Mehmed el-Buhari el-muteveffu fi- şehir-i Bursa. Ente fa’na’llahu ruhahu ve’l-caziz. Amin ya rabbe’l-‘alemin tarih fi 884/ 1468”, yazmaktadır.

Bursa’da medfun Seyyid Mehmed Buhari, Yıldırım Bayezid’in damadı olan Emir Sultan’dan (1368-1428) başkası değildir. Emir Sultan’ın halifeleri daha şeyhin sağlığında Bursa, Balıkesir, Edremit ve Mihaliç’e, Karaman sınırlarına, Aydın ve Saruhan sancaklarına kadar yayılmışlardı⁹⁶. Bu durumda kuvvetle muhtemeldir ki, Şenköy Dedesi diye anılan zat, Emir Sultan’ın halifelerinden idi. Halk muhayyilesinde ona atfedilen, “**Şeyh Bedrettin Hazretleri**’nin Yıldırım Beyazıt Hanın damadı olduğu, burada askerleri ile birlikte şehit düştüğü” ile ilgili hayat hikayesi de bu doğrultudadır. Ne var ki Şeyh Bedreddin ile Emir Sultan, bu hikayede yer değiştirmiştir.

⁹⁵ Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri

⁹⁶ Hüseyin Algül-Nihat Azamat. Emir Sultan. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 11

Şenköy Dedesi'nin türbesinde, ölenlerin mevlitleri okunur. Adak işi olursa türbenin başında Allah'a kurban kesilir, kurban yenilir, içilir, dualar edilir.

Giriş kapısı üzerinde yer alan kitabedeki bilgilere göre, türbe 1549 yılında yapılmıştır

Kare planlı türbenin üzeri kubbeyle örtülmüş, duvarlar kesme taş ve tuğla almaşık çerçevesi olarak yapılmıştır⁹⁷. Müstemilatında mezarlık vardır. Mülkiyeti Maliye Hazinesine ait olup yapının 1994 yılında anıt eser olarak tescillenmesine karar verilmiş olduğu görülür⁹⁸. Köyün 1,5 kilometre doğusunda bulunan türbenin restorasyonu için çalışmalar sürdürülmektedir.

Tanyu, “Milas'ta yağmur yağması için üç gün dua edilişi, yağmazsa bu defa kurbanlar kesilmesi ve gene yağmazsa kasabaya 1 saat mesafedeki tepe üzerinde bulunan *Buga Dede*'ye gidilerek buğa kesilmek gibi bir olaya ve buğa kanı yere akar akmaz mutlaka yağmur yağacağına dair eski bir itikadı görüyoruz”, der⁹⁹. Buğanın adak olarak kesilişinin nadir adaklardan sayıldığını ilave eder. Milas çevresindeki dağlarda, eskiçağlardan beri sürdürülen bir kuttören günümüze de

⁹⁷ KALAFAT Yaşar. Anadolu'da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları

⁹⁸ www2.tbmm.gov.tr/

⁹⁹ Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967

ulařmıřtır¹⁰⁰. 1959 yılında Aşkıdil Akarca çalışmasında, kuraklık dönemlerinde yağmur duasına çıkan yerel halkın hâlâ uyguladığı bu kuttreni tasvir eder. Milas'ın doğusundaki Kuyruklu Asar tepelerine çıkan halk burada Boğa Dede'nin mezarında genç bir boğa kurban ediyor, sonra parçalayıp yaban hayvanlarının yemesi için etini çalılara bırakıyordu. Akarca'ya göre bir tepede boğa keserek ve yağmur duası ederek gerçekleştirilen bu kuttören, Labraundos kültünün bir devamıdır.

İlçeye 28 km. mesafede bulunan ve eski ismi Konakdere olup yörüklerin gelip konaklama yaptıkları Sığırtmaç, Eğerciler, pınar ve merkez Konakdere olmak üzere dört tane tepeden oluşan *Dörttepe*'de bir dilek ağacı altında yatan eren mezarı bulunur.

Ortaca Evliyaları

İlçeye dört km. mesafede bulunan Kemaliye Köy Muhtarlığı tarafından düzenlenen 'Azman Dede' şenlikleri 2009 yılında ilk defa yapılır.

¹⁰⁰ Hüseyin Avni KUNDURACIOğLU. Mylasa Labraunda - Milas omakdağ

Ula Evliyaları

Evliya Çelebi Seyahatname'sinde Ula hakkında şunları kaydeder¹⁰¹. “Menteşe oğlu beylerinden Ulama Bey fethettiği için Ula derler. Cümle haneleri bağ ve bahçeli mamur ve müzeyyen şehirdir. Ve cümle 19 mihrabdır. Cümleden cemaati kesireye malik Acem Sultan türbesi önünde Hacı Mustafa Camii tarzı kadimdir.” O dönemde Ula'nın iki mescid mektebi, iki medrese, iki tekke, bir Şücca hamamı diğeri Yeni Hamam olmak üzere iki hamamı, üç yüz dükkanı bulunmaktadır. Şehrin kuzeyinde Kerş dağında medfun bulunan Buhara erenlerinden Kerş Er Sultan'ın kabri vardır. Husam Reis Camii haziresinde Acem Sultan ve İsa Dede medfundur. Hazreti Şeyh Hüsameddin Efendi türbesi kitabesinde ise şunlar yazılıdır.

*Binayi türbei arş ıştibaha sarfı malile
Ahibba itdiler Hamze Efendi hazretin tayin
Mükafatın ide firdevsi alada ana Mevla
Cıvarı hazreti Sultanı kevineyle huri ayin
Muhakkik kutbu alem gavvı azam idi asrında
Aceb mi aşşıyanı murgu ruhu olsa ilıyyın
İnüb bir savt hatifden didi tarihini Kısbi
Yapıldı türbe hala oldu asude Hüsameddin
Diğer tarih*

¹⁰¹ Evliya Çelebi. IX.Cilt. Sh.204

*Yine bir mürşidi rahı Huda ukbaya azmitdi
Cihan gibi bakanın inkılabından olup agah
Hüsamüddini kamil gavsı azam kutbu danadır
Turak eshabı andan müstefiz idi biemrillah
Didi fevtine Kisbi lafzanu manen ana tarih
Hüsamüddin göçdü bin yigirmi altıda eyvah*

Ve bu sultanın merkadi şerifi önünde bir asitanei halveti vardır ki, gelen ve gidene nimeti boldur. Dört bir yanında yüzden fazla odası vardır. Asitane içinde bütün şehir halkının muhtaç olduğu soğuk ve leziz bir su bulunur. Asitanenin sanki bağı irem misal bir bahçesi vardır. Bağı Hüsam Can demekle şöhret bulmuştur. Buranın gayet garip dost halkı vardır. Ve halveti tarikında olup cümlesi ehli tevhiddir.

Hüsamettin Efendi, Muğla'da türbesi olan Mevlevi Şahidi Hazretlerinin oğludur. Uzun zaman dini merkez olma özelliği taşıyan Ula'da Hüsamettin Efendi'nin türbesinin karşısında kendi adıyla anılan bir cami bulunmaktadır¹⁰².

¹⁰² Muğla Ula ilçesi, Ayazkırı Mahallesi'nde bulunan bu cami kitabesinden öğrenildiğine göre Hüsamettin Efendi tarafından 1622 yılında yaptırılmıştır. Ne var ki, bu tarih türbe kitabesinde bulunan 1617 ile beş yıllık bir fark gösterir. Cami 1892, 1899, 1947, 1950 ve 1962 yıllarında onarılmıştır. Cami geçirdiği onarımlar sonucunda orijinallikinden kısmen uzaklaşmıştır. Kesme taş, moloz taş ve tuğladan yapılmıştır.

Hüsametdin Efendi, 1584'te yazdığı Farsça kaideleri bildiren bir risalesinin hatimesinde,

“Kıl ki sıhhatle bunı yazdı Hüsam İbn-i Şahidi
Okuya tahsil-i Furs idüp muradına ire
Didiler gökde mela'ik şerh ile tarih ile
Şahidi-zade Hüsami yadigârını göre”

kıtasını yazar¹⁰³.

Hüsametdin Efendi hakkında da anlatılan ve günümüze kadar gelen bir menkıbe şöyledir. “Büyük velilerden Sandras Dağında münzevi bir hayat süren Çiçek Baba, sıcak bir yaz gününde mendiline kar doldurarak, arkadaşı olan Hüsametdin Efendi'nin medrese dışında iştigal ettiği kunduracı dükkânına gelir ve elindeki mendili duvara asar. Hüsametdin Efendi de ocaktan kor toplayarak bir beze sarar, duvardaki kar mendilinin altına asar. Ne kar erimekte, ne de kor bezi yakmaktadır. Sohbetleri esnasında dükkâna ayakkabı ölçüsü aldırma üzere bir kadın gelir. Hüsametdin Efendi müşterisiyle meşgul olurken, Çiçek Babanın mendilindeki kar eriyerek Hüsametdin efendinin kor dolu mendiline cızırtılar çıkararak damlamaya başlar. Bunun üzerine Hüsametdin Efendi Çiçek Baba'yı, “Şehirde evliyalık dağdakine benzemez, kendine gel!...” diyerek ikaz eder ve karın erimesi böylece durur.” Vefatı için düşünülen tarihe göre H.1026/M.1617'de ebediyete intikal eder.

¹⁰³ <http://www.muglalisahidi.com/>

Yatağan Evliyaları

Bölgede Ahiler, örgütlenmeyi Yatağan'da yaptıkları için köyün adının Ahiköy olarak geçmiş olduğu nakledilir. Yatağan'da Türk hâkimiyetinden günümüze Aşağı Camii, Ebu Bekir Camii, Turgut Bucağındaki Orijinal minareli İlyas Bey Camii gelir.

Eski adı Leyne olan Turgut nahiyesinde, Cumhuriyet Meydanındaki İlyas Bey Camii'nin, bitişiğindeki muhtemel zaviye sebebiyle 1370 yıllarında Hoca Mukbil isminde hayır sahibi bir zat tarafından inşa ettirilmiş olduğu kabul edilir¹⁰⁴. Tamir kitabesi 1504'te yapının onarım gördüğünü gösterir. 1957 depreminden sonra Köy Hizmetleri tarafından tamir görür.

Ahi Ebu Bekir türbesi, ilçe merkezinde Akyol Mahallesi Ahi Sokakta yer alır. Belediye 1974 yılında, ne zaman yapıldığı bilinmeyen türbenin onarımını gerçekleştirir. Betonarme olan türbenin hiçbir mimari özelliği ve müştemilatı yoktur¹⁰⁵. Ahi Ebu Bekir ve

¹⁰⁴ Remzi Duran, Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995

¹⁰⁵ Yaşar Kalafat. Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları

kardeşi Ahi Sinan, Yatađan ilçesinin 1944'ten önceki adı olan Ahi Köyün kurucularıdır. Ahi Ebu Bekir, burada kendi adıyla anılan camiı yaptıır¹⁰⁶. Ahi Ebu Bekir Türbesi, Hacı Erdinç tarafından restore edilmiştir. Türbe sahası, Yatađan Belediyesince ağačlandırılıp park haline getirilmiş olup halkın ziyaretine açıktır.

Türbenin üzeri, düz beton tavanın ortasından yukarıya doğru altıgen şeklinde yükselen kubbemsi bir yapıyla örtölüdür. Bu çatı dört sütun üzerine yerleştirilmiştir. Bu dört sütunun araları demir korkuluklarla çevrilmiştir. Tam ortada türbenin kendisi bulunur. Baş ve ayakuılarında yıllar öncesine ait taştan levhalar vardır. Başucunda yer alan levhada Osmanlıca ve Latin harfleriyle türbe sahibinin ismi, doğum ve ölüm tarihlerinin yer aldığı gözükmeıtedir. Son yıllarda çevre düzenlemesi çerçevesinde ilçe belediyesi tarafından güzel bir bakımın yapıldığı gözden kaçmamaktadır.

Etrafında bulunan parkı ve türbenin sağını-solunu temizlemek için gönüllüler adeta sıraya girerler¹⁰⁷. Bu gönüllülerin burayı ve çevresini temizleme sırasına girmelerinde, geçmiş günahlarının temizleneceğine ve dileklerinin daha kolay ve çabucak gerçekleşeceğine olan inanç büyük bir rol taşır.

¹⁰⁶ Yapım tarihi bilinmeyen Caminin 1889 yılında onarılmış olduğu görölür.

¹⁰⁷ İsmet Eşmeli. Muğla Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Türbenin bitişiğinde bir ağaç bulunmaktadır. Burayı ziyarete gelenler, bu ağaca çaput ve çeşitli şeyler bağlayarak dilekte bulunurlar. Yatağan ve köylerinden insanlar, bu türbeye gelerek kurban, adak keserler, dua ve dilekte bulunurlar. Haftada iki gün (Perşembe-Salı) mahallenin kadınları sırayla “Dede Aşı” denilen bir aş pişirip oraya gelen çocuklara ve ziyaretçilere ikram ederler. Bu aşın şıfa verici özellikte olduğuna inanılır. Bu yüzden, burada bulunan herkes, bu şıfadan nasiplenmek için sanki birbiriyle yarışrlar. Bazı günlerde bu aştan alabilmek için büyük izdihamın yaşandığı da bilinmektedir.

Ahi Sinan, ağabeyi Ahi Ebu Bekir ile birlikte Ahi Köyün kurucusudur. Döneminde, kuruculuktan sonra ağabeyinin himayesinde farklı görevler üstlenmiştir. Zaviye reisliği de, üstlenmiş olduğu görevlerdendir. Türbesi, Yatağan’ın Kuzey batısında yer alan Yatağan Dağı’nın tepesindedir. Yörede Ahi Ebu Bekir türbesinden sonra ikinci sıra ve öneme sahiptir. Bu türbe, Ahi Ebu Bekir türbesi gibi harici bir yapı ile korunmamaktadır. Sadece türbenin kendisi yer almaktadır. Halk arasında eren olarak bilindiğinden adına kurban ve adaklar kesilir. Bu gibi uygulamalar alışkanlık haline gelmiştir.

Ahi Sinan türbesinin arka tarafında ağaçlar bulunur. Burayı ziyarete gelen kişiler, dileklerinin gerçekleşmesi için ağaca farklı renk ve şekillerde çaput bağlarlar. Buraya gelenlerin çoğunluğunun çocuk sahibi

olamayan kişiler olması dikkat çeker. Halkın inancına göre kurban ve adak, Ahi Sinan türbesine gelerek türbenin etrafında üç kez döndürdükten sonra kesilirse, Ahi Sinan hürmetine çocuğu olmayan ailelerin çocuklarının olacağı düşünülür. Bu ziyaretçiler, “Komşularımızdan, köylülerimizden veya tanıdıklarımızdan çocukları olmayıp da buraya gelerek kurban kesip adak adayanların çocuklarının olduğunu gördük ve onların tavsiyeleri üzerine buraya”, gelmiş olduklarını söylerler.

Siyami Bey türbesi, ilçeye 9 km. mesafede bulunan Bozüyük Beldesindeki Siyami Bey Camiinin güneydoğusunda yer almaktadır¹⁰⁸. Türbe sekizken bir şekle sahiptir. Üzeri basık bir kubbe ile örtülüdür.

Anlatılır ki, Menteşe Beyliği’nden akrabalığı bulunan Siyam Bey ile Benli Bey Kardeşlere Bozüyük yöresinin sorumluluğu verilir. Bu Beyler, Bozüyük ovasındaki arazileri ekip biçerler. Osmanlı Devletine savaş zamanlarında at, asker, yiyecek-giyecek katkısında bulunurlar. İki kardeş hiç evlenmemişlerdir. Öldükleri zaman bütün arazileri ve mal varlığı Bozüyük vakfına kalır. Bozüyük Beldesinde 1700’lü yıllarda yaşadığı söylenen Siyami Bey’e ait olan bu türbe, halkın üzerinde belli bir önem ve etkiye sahiptir. Yöre halkı buraya gelerek adakta ve dilekte bulunurlar. Evlenme çağı

¹⁰⁸ Yapım tarihi bilinmeyen Siyami Bey Caminin, 1892 yılında Hacı Veliyüddin tarafından onarılmış olduğu görülür.

geldiği halde evlenemeyen kızların bahtının açılarak bir an önce nasiplerine kavuşması için, evlenecek olan kıza ait olan bir eşya getirilerek türbeye sürülür ve etrafında üç kez döndürülür. Bu uygulama yapıldıktan sonra da kız nasibini bulamamışsa kız, annesi veya yengesiyle birlikte bir Cuma sabahı erkenden, kimseler görmeden Siyam Bey Türbesine gelirler ve tavafta bulunurlar. Daha sonra kıza ait olan bir bez parçası türbenin üzerine atılırken kız gönlünden geçirdiği kişinin kendisine meyletmesi için dua ve niyazda bulunur. Önce kızın refakatçisi sonra kız çıkar gider. Ama arkaya hiç bakılmaması gerektiğine inanılır. Arkaya bakılırsa dileğin gerçekleşmeyeceği düşünülür. Genç kızların buraya gelerek nasipleri hakkında bir beklenti içine girmelerinde Siyam Beyin ve kardeşinin hiç evlenmemiş olmalarının belirleyici olduğu, nakledilir. Yöre halkının inancına göre, buraya gelen kızların kismetleri açılır. Bu türbenin sağlık açısından da önemi bulunmaktadır. El, ayak ve yüzlerde çıkan ve halk arasında “eşek siğili” olarak bilinen siğillerin tedavisi için türbeye başvurulur. Türbeye peş peşe üç Cumartesi gidilir ve türbenin toprağı ile siğilin etrafı çevrilir. Siğilin etrafı çevrilirken Kafirun ve İhlâs sureleri okunur. Türbeye gidemeyenler oradan alınmış toprak ile siğilin etrafını çevirirler. Türbeye giderek veya gitmeden bu uygulamayı yapanların, “eşek siğili” olarak adlandırılan hastalıklarının iyileştiği şeklinde beyanatlarla karşılaşmıştır.

Piri Bey ermiş kişiliği ile tanınır. Aynı zamanda bu zatın iyi bir âlim ve yönetici olduğu yaşlılar tarafından aktarılır. Zamanın yetkililerince Bodrum'dan sürgün edilmiş ve buraya yerleşmiştir. Birçok talebe yetiştirdiği söylenir. Piri Bey Türbesi, 1892 yılında Osmanlı mimarisi özelliklerini yansıtan Gibye Camisinin bahçesinde inşa edilmiştir¹⁰⁹. Bu türbe, ilçeye 11 km. mesafede bulunan Yeşil Bağcılar Beldesi sınırları içindedir. Beldenin yayla havasına sahip olması

¹⁰⁹ Yeşilbağcılar (eski ismi Gibye) beldesinde yerleşim birimi altında kömür rezervi bulunması sebebiyle 1980'li yıllarda başlayan kamulaştırma çalışmaları 2007 yılında tamamlanır. Bin 750 nüfuslu beldede yaşayan vatandaşlar için Dağdibi mevkiinde TOKİ tarafından 127 konut yapılır. GELİ Müessese Müdürlüğü tarafından Yatağan Termik Santrali'nin kömür ihtiyacının karşılanması amacıyla kamulaştırılan beldede kömür çıkarma ve binaların yıkım çalışmaları da devam etmektedir. Binaların yıkılması esnasında beldede bulunan yaklaşık 500 yıllık türbe, mezar taşları, hamam ve tarihi caminin zarar göreceği yönünde Muğla Kültür Varlıkları Koruma Bölge Müdürlüğü'ne, bilgi verilir. Bunun üzerine yapılan ihbarları değerlendiren yetkililer, Yatağan Kaymakamlığı'na gönderdikleri resmi yazıyla yıkım ve madencilik faaliyetlerinin durdurulması istenir. Yürütülen yıkım ve madencilik faaliyetleri durdurulur. Yatağan Kaymakamlığı, arkeologlar tarafından alanda devam edilen incelemelerin tamamlanmasının ardından tarihi eserlerin başka bir yere nakledilmesi konusunda çalışma başlatır.

nedeniyle dışarıdan gelenler buraya ilgi gösterirler. Buraya gelen ziyaretçiler, beldeyi gezmeden önce ve beldeden ayrılırken bu türbeye ziyarette bulunup dua ve niyaz etmenin yanında, bazı ziyaretçiler kurban ve adak keserler. Bazı aileler, çocuklarının üstün zekalı ve okuyarak ilim adamı olması için bu türbeye gelirler ve dua ederler. Ardından dileklerinin kabul olması için türbenin etrafında yedi kez döndürdükleri kurban veya adakları keserek daha önceden belirledikleri aile ve kuruluşlara bağışta bulunurlar. Piri Bey Türbesinin bulunduğu Yeşil Bağcılar Beldesi'nin geçim kaynağının yarısından fazlası tarıma ve hayvancılığa bağlıdır. İlkbahar ve yaz aylarında, havanın çok kurak gittiği zamanlarda belde ve komşu köylerdeki insanlar kendi aralarında anlaşarak buraya gelir ve yağmur duasında bulunurlar. Yağmur duası için toplanan grup, adak ve kurbanlarını keserek yemekli bir mevlit okuturlar. Mevlit merasimi bittikten sonra yağmurun yağmasını temsilen getirdikleri suyla birbirlerini ıslatarak neşelenirler. Bu uygulamanın bir yıl içerisindeki yapılma sayısı yılın kurak gitme durumuna göre değişiklik gösterir. Ayrıca, bu türbenin bolluk ve bereket verici bir özelliğinin olduğuna da inanılır. Bu inanç dolayısıyla, tarlaya ekilecek olan tohum ekilmeden önce türbenin toprağı ile temas ettirilir ve türbenin etrafında üç veya yedi defa dolandırılır. Böyle yapıldığı zaman mahsulün bire iki, ikiye dört vereceğı düşünölür.

Yaran Belen Ereni, ilçeye dokuz km. mesafede bulunan Kavakköy'ün Tilkiler Mahallesi yolu üzerinde yer alır¹¹⁰. Buradaki erenin kurtuluş savaşı sırasında şehit düştüğü söylenir. Mahalle sakinleri, erenin bulunduğu yerden geçerken birkaç kez beyaz elbiseli ak saçlı bir şahsı gördüklerini ifade etmişlerdir. Erenin bulunduğu yerde, üç tane çam ağacı vardır. Mezarın tam başucunda bulunan çam ağacının tek gövdede üç çatalı bulunmaktadır. Halk arasında, bu ağacın böyle olması erenin maneviyatının yansıması olarak algılanır. Yakın bir zamanda etrafı duvarla çevrilerek bakımı yapılmıştır. Burada, kurban ve adak kesilir ve yağmur duası yapılır. Yoldan geçenler, erenin başucuna gelerek dua ve dilekte bulunurlar. Halk, bu erenin yanındaki ağaçlara çaput bağlamaz.

¹¹⁰ İsmet Eşmeli. Muğla Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir.

Muğla’da Tarikatlar

Muğla’da muhtelif tarikatların faaliyette bulunmuş oldukları anlaşılmaktadır. 1922’de Ahiliğe dair bir peştamal kuşanma merasimi için, “yukarı tabakhanenin üst kısmında ve Kızıldağ’ın eteklerinde bulunan Kadiri Tekkesi’nden “Campara” denilen 15-20 kadar zil takımı getiril(ir)”mesinden Kadiri tarikatının varlığından haberdar oluruz.¹¹¹

Diğer taraftan, mezartaşı kitabesinden Sadeddin Efendi adında birinin kadılık göreviyle Muğla’ya geldiği; aynı zamanda Nakşibendi tarikatının Halidiyye kolunun şeyhi olduğu, anlaşılmaktadır¹¹². Sadettin Efendi, 1895’te vefat etmiştir. Mezar taşındaki manzumeyi de, yine babası gibi Nakşibendi tarikatının Halidi kolundan olan Nuri Efendi yazmıştır. Esasen, Kurbanzade Muğla’da tarikatın bilinen önemli temsilcilerinden biridir.

Muğla’da Mevlevilik

Muğla’da Mevlevilik, kurucusu Hüdayi Salih Dede ile birlikte İbrahim Şahidi vesilesiyle daha zengin bir geçmişe sahip görünür. Şahidi’nin oğlu Şuhudi (v.1591)

¹¹¹ Bayram Akça. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla’da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı

¹¹² Namık Açıkgöz. Muğla’da Eski Yazı Akrostişli Bir Mezartaşı Şiiri

babasının vefatından sonra 40 yıl dergahın postnişinliğinde bulunur.

Muğla Şahidi Mahallesi'nde bulunan Şahidi camii, yıkık bir Mevlevi mescidi üzerine, Hacı Osman Ağa tarafından 1848 yılında yaptırılmıştır. Cami 1869 yılında onarılmıştır. Bundan sonra Mevlevi Postnişini Şeyh Cemal tarafından 1911 yılında bir kez daha onarılmıştır. Caminin giriş kapısı üzerindeki kitabe, "Muğla Hanedanından merhum ve mağfurun ileyh Hacı Osman Ağazade el Hac Mehmet Ağa'nın ruhu için izâ en'lillâh Fatiha" yazılıdır. Caminin bahçesinde, camiye adını veren Mevlevi Şeyhi Hz. Şahidi'nin türbesi ile ilk mescidi kuran Şeyh Seyyid Kemaleddin'in mezarı bulunmaktadır¹¹³. Caminin iç bölümü günümüzde de dervişlerin bir zamanlar halka halinde zikir yaptıkları haliyle aynen korunmaktadır.

Cami mevlevîhâne tarzında plan şeması oluşturularak inşa edilmiş, iç mekanda dairesel olarak 10 adet ahşap sütun tarafından şekillendirilmiştir. Üst örtüsü alaturka kiremit kaplı olup 18 adet pencere ile harim kısmı aydınlanmaktadır. Cami olarak kullanılan mevlevîhâne ve avlusundaki türbe 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğünce onarılmıştır¹¹⁴. 2012 yılında bir

¹¹³ <http://www.muglakulturturizm.gov.tr/>

¹¹⁴ Aydın Seçkin. Türkiye'deki Önemli Mevlevihaneler ve Mevlevihanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü

panel vesilesiyle camide 1930 yılından beri ilk defa küçük bir sema töreni düzenlenir.

Mevlevihanenin postnişini 1860'larda Hacı Mehmed Efendidir ¹¹⁵ . Şahidi'nin kurucu olarak zikredildiği Mevlevihanenin Mustafa Safvet Çelebi Hazretleri'nin hazırlamış olduğu listede 1880'lerdeki şeyhi Hasen Rıza Dede Efendi'dir.

Belgelerden 1912'de Mevlevihanenin problemlerle karşı karşıya olduğu anlaşılmaktadır ¹¹⁶ . Muğla Mevlevihanesi Postnişini Cemal Efendi'nin idare noksanlığı ve Dergah'ın harap hali dikkate alınarak Şeyhlik makamınca tetkik için Denizli Şeyhi Hasan Ali Dede'nin görevlendirildiği görülmektedir. 1910 tarihli bir diğer belge de usulsüzlükler ve aylık talebiyle ilgilidir. Bu belgede, 25 senedir devam eden ayin-i şerifin bir senedir icra edilmediği, Dergahın 20.000 kuruşa yakın geliri olduğu halde güya borç sebebiyle Dergaha gelen fukaraya lokma verilmediği, Mevlevihane şeyhinin maaş almaktan başka hiçbir işe karışmadığı anlatılmaktadır. Yine 1912 tarihli bir belgede Dergahın harabiyetinden, gelirlerinin tahsil edilemediğinden bahsedilmektedir.

Eytam Sandığından alınan borçla yapılan inşaatlara dair belgede minarenin tamirine Sabık Mentеше Mebusu

¹¹⁵ Serdal Soyluer. Muğlalı Devlet Memurları

¹¹⁶ Mustafa Çıpan. Konya Mevlana Müzesi Hazine-i Evrak Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevihanesi

Hamza Hayati Bey Efendi, meşrufatına eşrafdan Şerif Efendi ve kerestesine Hacı Hamdi Efendinin yardımlarından söz edilir¹¹⁷. Bu tarihlere ait birkaç belge, dergaha getirilen su problemleri ile ilgilidir.

1915'te ise Mücahidin-i Mevleviyye'ye 15 mevlevinin Muğla'dan katılmış olduğu ve şeyhin Cemaleddin Efendi olduğu görülür.

Muhtemelen Muğla'da Rıfailik ve Bayramilik gibi varlığı kesin olan diğer tarikatlar da incelenmeye muhtaçtır.

¹¹⁷ Hamza Hayati Bey (1868-1921), Menteşe topraklarını 1858 Arazi Kanunnamesine gelene kadar iki yüz yıl boyunca yöneten Köyceğizli Hasan Çavuş Ailesi, Kale Hırkalı Tavashoğlu Ailesi ve Milaşlı Abdülaziz Ağa Ailesi olmak üzere üç büyük Mültezim Ailesinden Hasan Çavuş ailesi temsilcisidir. Osmanlı Meclisi Mebusan I.Dönem Aydın-Menteşe Mebusudur. Babası Mehmet Asım Efendi, annesi Feriştah Hanımdır. 1912'den sonra Muğla'ya dönen Hamza Hayati Bey İtalya işgali karşısında oluşan Menteşe Kuvayı Milliye'sinin başına geçer. 6 Haziran 1919'da Mustafa Kemal Paşa'nın gösterdiği hedefte yerel Kuvvacılarla birleşen Yörük Ali Efe'nin akıl ve inanç hocası Hamza Hayati Bey'dir. Cumhuriyet Hükümetinin I. Dönem Menteşe Milletvekili olur. Evli, iki çocuk sahibidir.

Yer ve İsim İndeksi

A

Ahi Ebu Bekir, 103, 105
Ahi Köy, 28
Ahi Sinan, 27, 28, 104, 105
Ahi Yahya, 42
Ahiköy, 103
Ak Türbe, 55
Akçaova, 31
Azman Dede, 99

B

Beçin, 58, 75, 80, 84, 85, 86,
89, 90, 91, 94
Beçinli Mahmut Efendi, 91
Bekir Efendi, 43
Benler, 65
Benliler Türbesi, 66
Bodrum, 44, 45, 46, 47, 48,
49, 50, 52, 54, 108, 120
Bozüyük, 32, 106
Buga Dede, 98

Ç

Çağ Baba, 72
Çamköy, 64
Çenger, 60, 61
Çiçekli Baba, 66

D

Düğerek, 27, 40

E

Eren Baba, 61
Erendede, 53
Esseyid Şucaeddin, 3, 4
Eşrefpaşaoğlu, 63

F

Fethiye, 56, 57, 58, 59, 62, 63

H

Hacı Efendi, 30
Hacı Kazım Efendi, 26
Hacı Mustafa Efendi, 84
Hamursuz Dede, 38, 40, 41
Hasan Nuri, 35
Haşim Dede, 68, 69
Horozlu Baba, 62
Hüdayi Dede, 4, 5
Hüsameddin Dede, 69
Hüsameddin Efendi, 12, 100

İ

İkiz türbe, 92

K

Karginkürü, 55

Karginkürü türbesi, 55

Kavakköy, 110

Kavaklı Dede, 55

Kazancı Dede, 29, 38

Kemaliye, 99

Kılıçlı Eren, 55

Konakdere, 99

Koyunbaba, 54, 55

Köyceğiz, 55, 64, 65, 66, 119

Kubbeli Türbesi, 55

Kurbanzade, 18, 19, 20, 21,
38, 111

L

Lazkiye, 9, 10

Leyne, 27, 103

M

Mandalyat, 91

**Mandalyatlı Hüseyin
Efendi**, 91

Marmaris, 67, 68, 69, 70, 71,
72, 119

Menteşe Bey, 56, 58, 59

Milas, 1, 18, 41, 73, 74, 75,
77, 80, 81, 82, 84, 85, 91,
92, 94, 98, 99, 121, 122

Murat Dede, 71

Muslihiddin Efendi, 14

Mustafa Paşa, 44, 45, 47, 48,
49, 50, 51

Müftü Fâzıl Efendi, 42

N

Nasuhdede, 66

Nohutlu Baba, 62

O

Orhan Bey, 1, 80, 84, 86, 89,
90

Ortaköy, 92, 94, 95

Osman Efendi, 18, 60, 61

P

Pir Ahmet Çelebi, 92, 94, 95,
96

Piri Bey, 108

Pisi Dede, 34

Pisiköy, 31

S

Saldır Şeyh, 53, 54

Sarı Ana, 69, 70, 71, 121

Seki, 62, 63

Selahaddin Dede, 70

Semikoz, 37

Seyyid Kemaleddin, 5, 6, 16,
35, 40, 112

Sinan Efendi, 30

Sül Efendi, 31

Ş

Şahidi, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13,
101, 102, 111, 112, 113,
122

Şehler, 66

Şemsi Ana, 39, 40

Şenköy Dedesi, 97, 98

Şerefler, 56

Şerefler türbesi, 56

Şeyh Bedrettin Hazretleri,
97

Şeyh Şemseddin, 38

Şeyh Şüsteri, 73

Şeyhköy, 96

Şuhûdî, 11, 12

T

Turgutköy, 71

U

Ula, 12, 18, 100, 101

Ü

Üç Erenler, 27, 28

Y

Yalancı Dede, 71

Yaran Belen Ereni, 110

Yatağan, 28, 103, 104, 105,
108, 110, 120

Yeşil Bağcılar, 108

Yeşilüzümlü, 62

Yeşilyurt, 31, 32, 33

Kaynakça

Kitaplar

1. Hikmet Tanyu. Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri. Ankara Üni. Yayınları. Ankara. 1967
2. Bursalı Mehmet Tahir bin Rıfât. Aydın Vilayetine Mensub Meşayih, Ulema, Şuara, Müverrihin ve Etubbanın Teracim-i Ahvali. Akademi Kitabevi. İzmir. 1994
3. Evliya Çelebi. Seyahatname. IX. Cilt
4. A. Sait Aykut. İbn Battuta seyahatnamesi YKY Cilt. I
5. Yıldırım Özbek. Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453). Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara. 2002
6. Karya'dan Cumhuriyet Marmaris. MTO
7. Vital Cuinet. La Turquie D'asie Geographie Administrative, C.III. Paris 1892
8. Muğla ve Muğla Üniversitesi Rehberi. Muğla Belediyesi ve Muğla Üniversitesi
9. TBMM Albümü. I. Cilt

Tezler

1. Mürsel Özata. Köyceğiz Sosyal, Siyasal ve Ekonomik Yapısı. Yüksek Lisans Tezi. Muğla Üniversitesi. Muğla. 2004

2. İsmet Eşmeli. Muğla Yatağan ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları Üzerine bir Araştırma. Yüksek Lisans Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. İzmir. 2006
3. TAŞ Çiğdem. Maârif Salnamelerine Göre 20. Yüzyıl Başlarında (1898-1904) Aydın Vilâyeti’nde Eğitim. Yüksek Lisans Tezi. Afyon. 2006
4. Süreyya Eroğlu. Batı Anadolu Beylikleri Mimarisinde Tipolojiye Bağlı Süsleme Tasarımları. Doktora Tezi. Mimar Sinan Üni. İstanbul. 2006
5. Remzi Duran. Menteşe Beyliği Mimarisi. Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üni. İzmir.1995
6. Cengiz Gürbıyık. Bodrum Yarımadasındaki Türk Eserleri. Yüksek Lisans Tezi. Ege Üni. İzmir. 2007

Makaleler

1. Açıkgöz Namık. Muğla’da Eski Yazı Akrostişli Bir Mezartaşı Şiiri
2. Mehmet Naci Önal. Dağ Kültü, Eren Kültü ve Şenliklerinin Muğla'daki Yansımaları
3. Mehmet Naci Önal. Hoca Ahmet Yesevi Tesirindeki Muğla Erenleri
4. Sadiye Tutsak. Milli Mücadele Yıllarında Ankara Hükümetinin İlmiye Medreselerini Canlandırma Çabası
5. Sadiye Tutsak. Muğla Encümen-i İlmiyyesine Ait Bir Karar defterinin Değerlendirilmesi
6. Kalafat Yaşar. Anadolu’da Ulu Kadın Kişiler ve Halk İnançları
7. Yaşar Kalafat. Ahi Türbeleri Etrafında Oluşan Halk İnançları

8. Yakup Şafak. Veled Çelebi'nin Menâkıb'ına Göre 1912'de Faal Olan Mevlevihaneler ve Şeyhleri
9. Nerin Köse. Sarı Ana Türbesi ve Rodos Seferi
10. Hüseyin Avni Kunduracıoğlu. Mylasa Labraunda - Milas Çomakdağ
11. Bayram Akça. Cumhuriyetin İlk Yıllarında Muğla'da Debağ (Tabakçılık) Esnaf Teşkilatı
12. Aydın Seçkin. Türkiye'deki Önemli Mevlevihaneler ve Mevlevihanelerin Yaşatılmasında Vakıflar Genel Müdürlüğünün Rolü
13. Erdoğan Keleş. Menteşe Sancağında Muhtarlık Teşkilatının Kurulması
14. Çakmak Biray. 1828-1829 Rus Harbi Öncesinde Menteşe Sancağından İğneada ve Havalisi Muhafazasına Gönderilen Süvari Askerler Hakkında
15. Temel Mehmet. XX. Yüzyıl Başlarında Menteşe Sancağı Hapishaneleri
16. Çanlı Mehmet. Balkanlardan Muğla'ya Göç ve Sosyo-Ekonomik Değişim
17. Soyluer Serdal. XX. Yüzyılın Başlarında Menteşe Sancağının İdari ve Nüfus Yapısı
18. Mevlüt Çelebi. Menteşe Sancağında İzmir'in İşgaline Gösterilen Tepkiler
19. Yiğit Ahmet. 165 Nolu Bodrum Şeriyeye Sicilinde Bulunan Denizciliğe Dair Kayıtlar
20. Yiğit Ahmet. Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılda Menteşe Livasında Zaviyeler
21. Sadiye Tutsak. Muğla Encümen-i İlmiyyesine Ait Bir Kara Defterinin Değerlendirilmesi
22. Mustafa Çıpan. Konya Mevlana Müzesi Hazine-i Evrak Arşivi'ndeki Belgelere Göre Muğla Mevlevihanesi

Ansiklopedi

1. Aynur Durukan. Firuz Bey Camii ve Medresesi. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 13
2. Zekai Mete. Milas. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 30
3. Zekai Mete. Muğla. TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt 30
4. Evliyalr Ansiklopedisi. Şahidi İbrahim Dede
5. Firuz Ağa. Mehmed Süreyya. Sicill-i Osmani. Cilt 2.

6. WEB

1. <http://muglalisahidi.com/>
2. <http://www.muglakutup.gov.tr/>
3. www.muglayesilyurt.bel.tr/
4. <http://www.yerkesik.bel.tr/>
5. <http://www.yukselozden.com.tr>
6. www2.tbmm.gov.tr/
7. <http://www.fethiyehaber.com/>